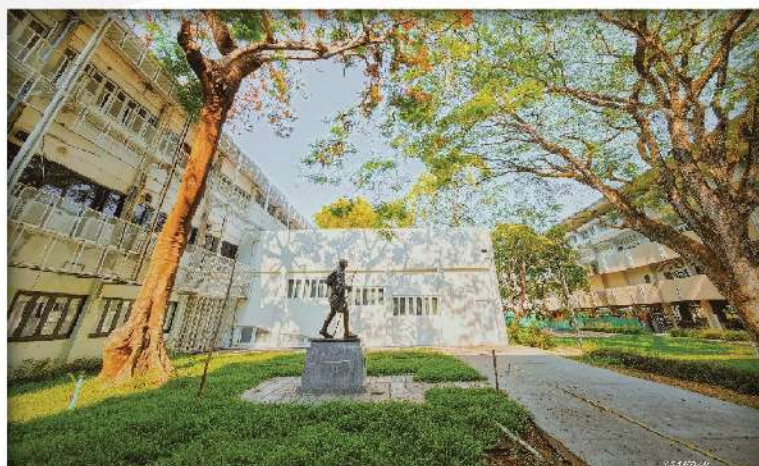

6 ทศวรรษ สังคมศาสตร์ มช.

“6 ทศวรรษ สังคมศาสตร์ มข.”

จัดพิมพ์โดย

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
239 ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่ 50200 โทร. 0 5394 3528
E-mail: soc.info@cmu.ac.th

บรรณาธิการ:

อารตี อยุทธร

ทีมงานบรรณาธิการ:

อรัญญา ศิริผล, ณัฐินี สัสดี, นฤมล น่วมอนงค์, กนกกาญจน์ โสกันเขต,
กิตติพิพัชญ์ ผดุงพันธ์, ดารารัตน์ เจริญบุญ, จีรพงศ์ โยพนัสส์ัก

พิมพ์ครั้งที่ 1

มิถุนายน พ.ศ.2567

ISBN:

978-616-398-945-1

ผู้แต่ง:

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เจ้าของและผู้จัดพิมพ์:

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. คณะสังคมศาสตร์.

6 ทศวรรษ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.- เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่, 2567.

105 หน้า.

1. สังคมศาสตร์. 1. ชื่อเรื่อง.

300

ISBN 978-616-398-945-1

ออกแบบและผลิต:

บริษัท ดีไซน์ปรีนท์ มีเดีย จำกัด

สารบัญ

สารจากคณบดี	4
จากองค์ความรู้สู่สังคม	
ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์	6
ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ยศ สันตสมบัติ	8
ศาสตราจารย์ ดร.มนัส สุวรรณ	10
ศาสตราจารย์ ดร.ธเนศวร์ เจริญเมือง	12
รองศาสตราจารย์ไทพิศรีนิวัตี ภัคติกุล	14
สังคมศาสตร์รับใช้สังคม	
ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.จามะรี เชียงทอง	18
รองศาสตราจารย์ ดร.วสันต์ ปัญญาแก้ว	20
รองศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ วิทยาภัก	25
รองศาสตราจารย์ ดร.โกสุมภ์ สายจันทร์	27
รองศาสตราจารย์ ดร.อัมพร จิรัฐติกร	29
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ลิวา ผาดโรสง	32
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาลี สิทธิเกรียงไกร	37
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นัทมน คงเจริญ	42
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อริยา เสวตามร์	44
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพรัช กาญจนการุณ	46
สังคมศาสตร์กับการท้าทาย	
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาคริต โชติอมรศักดิ์	48
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อริศรา เจริญปัญญาเนตร	51
รองศาสตราจารย์ ดร.เก่งกิจ กิติเรียงลาภ	53
อาจารย์ ดร.ผานิตตา ไสยรส	55
อาจารย์ ดร.พุทธิดา กิจดำเนิน	58

สารบัญ (ต่อ)

ความประทับใจต่อคณะสังคมศาสตร์

เสียงสะท้อนจากศิษย์เก่า

คุณสรารุช แซ่เตี้ย	62
อาจารย์ ดร.จรัสดาว คงเมือง	64
คุณเอกศาสตร์ สรรพช่าง	67
รองศาสตราจารย์ ดร.มณฑา เก่งการพานิช	71
คุณจิรินทร์ เทพพิพิธ	72
คุณวรภิมุข อินต๊ะสาร	75

เสียงสะท้อนจากบุคลากรเกษียณ

คุณฟ้ามุ่ย สุกันศีล	78
คุณบุญสม ชัยวิศิษฐ์	81
คุณนวนานา เดือนจันทร์	83
คุณจุฬาลักษณ์ ปรีชากุล	85
คุณศรีสมร ยันตรกร	88
คุณสะสม จันทร์งาม	90
คุณวีระพันธุ์ วีระญาโณ	92
คุณมานิตย์ ฮวดศรี	94

ภาคผนวก

95

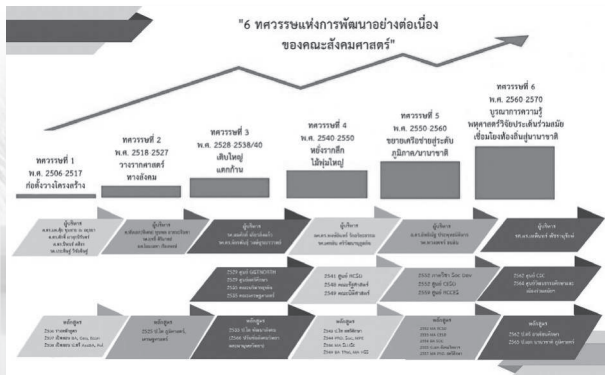

สารจากคนบด

รองศาสตราจารย์ ดร.เทพินทร์ พิชรานูรักษ์

60 ปีของคณะสังคมศาสตร์เปรียบเสมือนการเติบโตจากต้นกล้า แผ่ขยายกิ่งก้าน แดกหน่อ และฝักรากลึกจนเป็นไม้ใหญ่ ต้นไม้ใหญ่ต้นนี้ได้ก้าวผ่านช่วงเวลาสำคัญๆ และได้ทบทวนทิศทางการดำเนินงานของตนเองมาหลายต่อหลายครั้ง จากจุดเริ่มต้นของการก่อตั้งในปี พ.ศ. 2507 ที่มีคณาจารย์จำนวน 15 คน ไม่มีอาคารเรียนเป็นของตนเองต้องใช้อาคารเคมี คณะวิทยาศาสตร์ และหอพักนักศึกษาเป็นอาคารเรียนชั่วคราว เปิดรับนักศึกษารุ่นแรกในระดับปริญญาตรีจำนวน 38 คน ปัจจุบัน คณะสังคมศาสตร์เติบโตเป็นองค์กรขนาดกลางที่มีบุคลากรและคณาจารย์เป็นจำนวน 115 คน แบ่งเป็น 4 ภาควิชาและมีอาคารเรียนและสำนักงานเป็นจำนวน 7 อาคาร และมีนักศึกษาทั้งในระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษา จำนวน 1,286 คน

ตลอดช่วงเวลาของการเติบโต ค้นหาและพัฒนาคณะ คณาจารย์ทั้งในช่วงเริ่มก่อตั้งจนถึงรุ่นปัจจุบันยืนหยัดสร้างองค์ความรู้ เพื่อพัฒนาสังคมและชุมชนท้องถิ่นภาคเหนือ คณาจารย์ได้แสวงหาความร่วมมือ จากทั้งภายนอกและภายในรั้วมหาวิทยาลัย “เพื่อนๆ” ทั้งที่อยู่ต่างคณะ ทั้งในชุมชน ในประเทศและต่างประเทศได้ช่วยสนับสนุนให้คณะเติบโตอย่างมั่นคงและต่อยอดทางวิชาการ บัณฑิตที่จบจากคณะเติบโตและมีชื่อเสียงในงานของตนเอง การทำงานวิจัยร่วมกับสถาบันวิชาการต่างประเทศพร้อมๆ กับการเปิดสอนหลักสูตรนานาชาติมากกว่า 20 ปี ทำให้บัณฑิตต่างชาติเหล่านี้ที่อยู่ทั้งในเอเชีย อเมริกาและยุโรปเติบโตกลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศของตนเองและเป็นกัลยาณมิตรที่ทำงานร่วมมือกับคณะอย่างเหนียวแน่น

คณะสังคมศาสตร์ได้จัดทำหนังสือในวาระครบรอบ 60 ปี รวบรวมข้อคิดเห็นจากตัวแทนคณาจารย์ที่มีประสบการณ์และร่วมพัฒนาคณะในช่วงเวลาต่างๆ บทความทั้งหมดได้สะท้อนพัฒนาการความเป็นมาของคณะ ทิศทางการดำเนินงานที่เปลี่ยนผ่านในแต่ละช่วง และที่สำคัญคือการคงความเป็นคณะสังคมศาสตร์ที่บูรณาการความหลากหลายของความรู้จากท้องถิ่นเชื่อมโยงสู่นานาชาติเพื่อชุมชนสังคมที่ยั่งยืนตลอดมา

จากองค์ความรู้สู่สังคม

ความรู้ทางสังคมศาสตร์สู่สังคม

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อนันท์ กาญจนพันธุ์

คำถามที่มีผู้สงสัยกันมากก็คือ สังคมศาสตร์คืออะไร เพราะผู้คนมักยึดติดอยู่กับความคิดและเข้าใจเดิมๆ ที่ว่าสังคมศาสตร์เป็นเสมือนสังคมศึกษา หรือการสร้างความรู้เกี่ยวกับสังคม แต่แท้จริงแล้วสาระสำคัญของสังคมศาสตร์คือศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลง หรือความรู้เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง ทั้งในเชิงโครงสร้างและความคิด ด้วยการนำเสนอมุมมองใหม่ๆ สำหรับทางเลือกที่หลากหลายให้กับผู้คนที่แตกต่างกันในสังคม ซึ่งไม่ได้ผูกติดอยู่กับอุดมการณ์หรืออุดมคติอย่างใดอย่างหนึ่ง หากตั้งอยู่บนรากฐานของการศึกษาวิจัยสภาพการณ์เฉพาะที่เกิดขึ้นจริงในบริบทของสังคมนั้นๆ (contextualization) สังคมศาสตร์จะไม่สรุปเหมารวมความรู้เอาไว้อย่างตายตัว ความรู้ทางสังคมศาสตร์จึงไม่ใช่องค์ความรู้หรือคำตอบสำเร็จรูปให้กับสังคม แต่เป็นการสร้างความรู้จากการอภิปรายถกเถียงและวิพากษ์วิจารณ์แนวความคิดต่างๆ เพื่อเปิดให้เกิดการวิจัยสนามและการสะท้อนย้อนคิดต่อแนวความคิดทั้งหลายที่นำมาใช้ในการวิจัยนั้นๆ ซึ่งจะมีส่วนช่วยเสริมสร้างพลังให้กับผู้กระทำการทางสังคมที่หลากหลาย ในการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนและเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างต่อเนื่อง

ตามนัยดังกล่าว สังคมศาสตร์จึงไม่ใช่เป็นเพียงความรู้เชิงนามธรรมหรือเชิงพรรณนาเกี่ยวกับสังคมทั่วๆ ไปอย่างกว้างๆ หากแต่เป็นความพยายามศึกษาวิจัย ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามอย่างวิพากษ์วิจารณ์และอยู่ในบริบทที่เฉพาะเจาะจงบนพื้นฐานของการถกเถียงและโต้แย้งกับแนวความคิดต่างๆ ซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งของวิถีวิทยาในกระบวนการตั้งประเด็นคำถาม (problematization) เท่านั้น และจะไม่ใช้การนำมาใช้เป็นคำตอบล่วงหน้า ดังเช่นที่มักจะพบเห็นกันอยู่ทั่วๆ ไปในวงการวิจัยทางสังคมศาสตร์ แม้การวิจัยทางสังคมศาสตร์ต้องพึ่งพาแนวความคิด (concepts) แต่ไม่ใช้การนำแนวความคิดเหล่านั้นมาใช้อย่างสำเร็จรูป หากจะต้องผ่านกระบวนการอภิปรายโต้เถียงและการเชื่อมโยงความคิดต่างๆ (conceptualization) เสียก่อน ด้วยการทบทวนเชิงวิพากษ์วิจารณ์กระบวนการดังกล่าวตามที่เคยมีผู้เสนอแนวทางหรือข้อค้นพบมาก่อนหน้านั้น เพื่อแสวงหาเส้นทางใหม่ๆ ในการปรับประยุกต์ให้สามารถนำการเชื่อมโยงแนวความคิดมาใช้วิเคราะห์ข้อมูลสนามได้จริง ในบริบทที่อาจจะแตกต่างไปจากเดิม ซึ่งจะช่วยเผยให้เห็นความรู้และความเข้าใจใหม่ๆ ในสังคมที่อยู่ในช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

ข้อค้นพบทั้งหลายจากการวิจัยจึงถือเป็นสาระสำคัญของความรู้ทางสังคมศาสตร์ ซึ่งจะช่วยเปิดทางให้สังคมเข้าใจและรู้ทันปัญหาของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ต่างๆ ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ทางชนชั้น เพศสถานะ ชาติพันธุ์ ช่างวัย และวิถีชีวิต ซึ่งมักผูกติดอยู่กับโครงสร้างต่างๆ ที่แสดงออกมาปรากฏขึ้น หรือปฏิบัติการในรูปของอุดมการณ์ ระบบหรือสถาบันต่างๆ ทางวัฒนธรรม การเมือง สังคม และเศรษฐกิจ เช่น วาทกรรมที่ปิดหูปิดตาผู้คน แต่โครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคมนี้เป็นปฏิสัมพันธ์ 2 ด้าน ในด้านหนึ่งโครงสร้างเหล่านั้นจะมีอำนาจกำกับ ควบคุม และกดทับความสัมพันธ์ต่างๆ ข้างต้น

แต่โครงสร้างและความสัมพันธ์ดังกล่าวจะไม่สามารถรักษาสถานภาพเดิมไว้ได้นาน หากจะเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพราะในอีกด้านหนึ่งก็จะสร้างความย้อนแย้ง ขัดแย้ง การช่วงชิงความหมายของวาทกรรม การดิ้นรน เคลื่อนไหวต่อสู้ และต่อต้านของกลุ่มผู้กระทำการทางสังคมต่างๆ จนเกิดเป็นพื้นที่หรือจุดปะทะของความคิดและความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน ซึ่งสามารถแยกแยะออกมาเป็นประเด็นในการศึกษาของสาขาต่างๆ ทางสังคมศาสตร์ เช่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เป็นต้น แต่ไม่สามารถแยกศึกษาออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด หากจะต้องร่วมกันศึกษาอย่างเชื่อมโยง จึงจะสามารถสร้างพลังให้เป็นพลังของสังคมได้

การวิจัยทางสังคมศาสตร์ในพื้นที่หรือจุดปะทะทางความคิดและความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนเหล่านั้นเองจะช่วยเผยให้เห็นข้อค้นพบเกี่ยวกับการสร้างสรรค์โครงสร้างทางความคิดและความสัมพันธ์ใหม่ๆ ของกลุ่มคนผู้กระทำการทางสังคมทั้งหลาย ซึ่งพวกเขาคาดหวังและต้องการผลักดันให้เป็นทางเลือกที่หลากหลายในการปรับเปลี่ยนบทบาท กลไกเชิงสถาบัน ระบบทางสังคมการเมือง และวิถีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นความคิดและความสัมพันธ์ในประเด็นต่างๆ ที่ครอบคลุมการดำรงชีวิตของผู้คนที่มีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้นในสังคม เช่น สิทธิ ความเป็นพลเมือง ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ เพศสภาวะ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความรู้ทางเลือกในการจัดการทรัพยากร การสร้างเครือข่ายและการสื่อสาร ความเสี่ยงในชีวิต และสุขภาพ เป็นต้น

ความรู้ทางสังคมศาสตร์จึงต้องเป็นความรู้สาธารณะด้วย เพื่อให้กลุ่มคนทั้งหลายในสังคมสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงชีวิตของพวกเขา แต่ประเด็นปัญหาต่างๆ ในสังคมปัจจุบันนี้มีความซับซ้อนมากขึ้นภายใต้บริบทของกระบวนการโลกาภิวัตน์ ซึ่งผลักดันให้สังคมต้องเผชิญกับความเสี่ยงใหม่ๆ ในชีวิตมากขึ้น สังคมศาสตร์ต้องหันมาสนใจความสัมพันธ์ทางสังคม ที่เคยจำกัดอยู่เฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเองเท่านั้น ด้วยการขยายมุมมองให้ครอบคลุมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์อีกด้วย ที่เรียกกันว่า “จุดเปลี่ยนหลังความเป็นมนุษย์” (post-human turn) ดังที่สะท้อนออกมาให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมในปัญหาโรคระบาดขนาดใหญ่ เช่น โรคโควิด 19 และปัญหาสภาพแวดล้อมเป็นพิษจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เช่น ปัญหามลภาวะที่เกิดจากฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM 2.5) เป็นต้น

นอกจากจะหันมาสนใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์แล้ว ความรู้หรือข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยทางสังคมศาสตร์ในปัจจุบันยังต้องเห็นความสำคัญของความสัมพันธ์กับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (science and technology study, STS) ด้วย ซึ่งช่วยยืนยันอย่างชัดเจนว่า การเผชิญหน้ากับความเสี่ยงหรือความไม่แน่นอนในชีวิต ที่เกิดจากปัญหาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ต่างๆ ดังกล่าว ไม่สามารถจัดการด้วยการยึดติดอยู่กับด้านของโครงสร้างอำนาจที่กำกับ ควบคุมและกดทับ ด้านเดียวได้ เพราะจะกลายเป็นช่องว่างและความอ่อนแอในความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาศาสตร์และสถาบันทางสังคมที่ดำรงอยู่เดิม แต่ต้องเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงความรู้ในสังคมเกี่ยวกับความคิดและความสัมพันธ์ในการดำรงชีวิตของผู้คนที่มีความหลากหลายดังกล่าวถึงมาแล้วข้างต้น ซึ่งพยายามปรับตัวและแก้ปัญหาที่แตกต่างกันของพวกเขา เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับผู้คนที่หลากหลายเหล่านั้นได้มีบทบาทมากขึ้น ในการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการปรับแก้ปัญหาที่พวกเขาต้องเผชิญอยู่ในชีวิตประจำวัน

ดังนั้น สังคมศาสตร์ในฐานะศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงจึงต้องปรับเปลี่ยนและขยายมุมมองอยู่ตลอดเวลา เพื่อสร้างความรู้ให้สามารถช่วยผลักดันการเปลี่ยนแปลงสังคมได้ในบริบทของสภาวะการณ์จริง ด้วยการผลักดันให้สังคมศาสตร์เป็นความรู้สาธารณะที่ผู้คนสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงไปด้วยพร้อมๆ กัน

พัฒนาสังคมรำลึก

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ยศ สันตสมบัติ

ช่วงทศวรรษที่ 2530 สังคมไทยมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วจนมีการโฆษณาอย่างสวยงามหรือว่าไทยจะเป็นเสือตัวใหม่ของเอเชีย การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงนั้นเป็นผลมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เน้น สนับสนุนความสามารถในการผลิตของภาคเมือง โดยดึงดูดทรัพยากร ทุน สมอและกำลังแรงงานจากภาคเกษตรในชนบทมาหล่อเลี้ยงความเจริญของภาคอุตสาหกรรม แผนพัฒนาในลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้ชนบทอยู่ในสภาพเสียเปรียบ การพัฒนาความสามารถในการผลิตของภาคเกษตรกรรมบนพื้นฐานของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดความต่อเนื่องและหยุดชะงักลง ความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบทเพิ่มมากขึ้นทุกขณะ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงนั้นยังส่งผลให้ความลึกลับขัดแย้งและการแย่งชิงทรัพยากรรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ

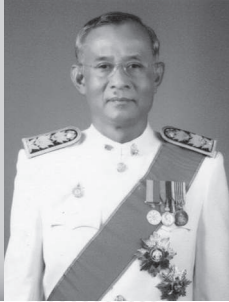
ในสภาวะการณ์อับจนทางปัญญา คณะจารย์ของภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ริเริ่มหลักสูตรบัณฑิตศึกษาขึ้นใหม่ในปี 2533 เพื่อตอบสนองต่อปัญหาดังกล่าวข้างต้น โดยเน้นการทำความเข้าใจกับ “ปัญหาการพัฒนา” ที่เกิดขึ้นในทุกมิติ หลักสูตรพัฒนาสังคมมีการเรียนการสอนทฤษฎีและแนวคิดทางสังคมศาสตร์อย่างเข้มข้น เน้นการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเพื่อสร้างกรอบคิด ข้อถกเถียงใหม่ๆ การทำวิจัยสนามเพื่อเก็บข้อมูลปฐมภูมิเชิงลึกเพื่อทำความเข้าใจประเด็นปัญหาอย่างรอบด้าน เพื่อนำไปสู่การอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างเป็นระบบและการนำเสนอข้อถกเถียงเชิงนโยบายอย่างสร้างสรรค์ หลักสูตรพัฒนาสังคมดึงดูดบัณฑิตจบใหม่ที่ประสงค์ทำงานวิชาการ นักวิจัย และนักพัฒนาจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนให้มาเรียนเป็นจำนวนมากในแต่ละปี ก่อเกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ในการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ อดีตกาลชาติพันธุ์ การช่วงชิงความหมายทางวัฒนธรรม ศาสนา และพิธีกรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ แรงงาน เพศสภาวะ ชายแดนศึกษา เป็นต้น

วิทยานิพนธ์จากงานวิจัยของนักศึกษาพัฒนาสังคมตามที่มีบันทึกไว้มีอยู่ 120 เล่ม ครอบคลุมประเด็นหลากหลาย เช่น เพศสภาวะ 18 เล่ม ชาติพันธุ์สัมพันธ์ 17 เล่ม การจัดการทรัพยากรดินน้ำป่าและระบบความรู้ 17 เล่ม ศาสนาและการปรับตัวทางวัฒนธรรม 9 เล่ม ชวนา 9 เล่ม การเมืองอัตลักษณ์ คนชายขอบและคนพลัดถิ่น 7 เล่ม แรงงาน 6 เล่ม สุขภาวะ 6 เล่ม วัฒนธรรมบริโภคนิยม 4 เล่ม เกษตรพาณิชย์ 3 เล่ม เด็กและเยาวชน 3 เล่ม การท่องเที่ยว 2 เล่ม ชุมชนแออัด 2 เล่ม ดนตรี 2 เล่ม ความหมายของการพัฒนา 2 เล่ม ประวัติศาสตร์ความทรงจำ 2 เล่ม และประเด็นย่อยอื่นๆ เช่น สุราพื้นบ้าน การค้าออนไลน์ การพนัน ผู้สูงอายุ ชนชั้น เป็นต้น

งานวิจัยของคณาจารย์และวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาที่เปิดพรมแดนความรู้ใหม่ เพื่อวิพากษ์แนวทางการพัฒนาและนโยบายรัฐ

ในประเด็นต่างๆอย่างแหลมคม ทำให้มีการยอมรับ ส่งต่อ สืบสาน และพัฒนาแนวคิดจากงานวิจัย จนกลายเป็นแนวคิดที่คุ้นเคยและใช้กันอย่างกว้างขวางในสังคมไทย การเปลี่ยนผ่านของแนวคิดจากภาววิชาการ เช่น คำว่า สิทธิชุมชน ความเป็นชายขอบ สภาวะด้อยอำนาจ ไร้หมุนเวียน การเปิดพื้นที่ทางสังคม การทำลายมายาคติ และคำอื่นๆอีกมากมาย ไปเป็นภาษาที่ใช้กันอย่างเอิกเกริกในแวดวงสื่อมวลชนและสาธารณชน เป็นประจักษ์พยานถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่สังคมอย่างแท้จริง

เป็นที่น่าเสียดายว่า คณาจารย์รุ่นหลังๆของภาควิชาไม่เห็นว่าการปฏิรูปพัฒนาสังคมมีข้อจำกัดที่ไม่ครอบคลุมประเด็นศึกษาใหม่ๆตามแนวคิดตะวันตก จึงมีการเปิดหลักสูตรบัณฑิตศึกษาทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาขึ้นแทนและปิดหลักสูตรนี้ลงในปี 2556 หลักสูตรพัฒนาสังคมที่เคยผลิตนักวิชาการรุ่นใหม่ที่กระจัดกระจายไปทำงานในมหาวิทยาลัยและสถาบันต่างๆทั่วประเทศจึงกลายเป็นเพียงตำนานที่ผู้คนในแวดวงวิชาการยังคงเล่าขานกันอยู่ในปัจจุบัน

องค์ความรู้สู่สังคม

ศาสตราจารย์ ดร.มนัส สุวรรณ

องค์ความรู้ และการสร้างองค์ความรู้

การจะพรรณนาความเรื่อง “องค์ความรู้สู่สังคม” โดยไม่เข้าใจในธรรมชาติของ “องค์ความรู้” เป็นเบื้องต้นก่อน สิ่งที่จะสาธยายต่อไปก็จะเป็นมรรคเป็นผลมากนัก “องค์ความรู้” ซึ่งตรงกับคำในภาษาอังกฤษที่ใช้กันโดยทั่วไปคือ “body of knowledge” หมายถึง ความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ สามารถตั้งเป็นกฎหรือเป็นทฤษฎีได้ ความจริงดังกล่าวหลายคนอาจคิดว่าต้องเกิดจากการศึกษา ค้นคว้า และ/หรือทดลองเชิงวิชาการในห้องปฏิบัติการหรือในภาคสนามเท่านั้น แท้จริงแล้วไม่ใช่ ยังมีองค์ความรู้อีกประเภทหนึ่งที่มีที่มาที่แตกต่างไปจากองค์ความรู้ที่กล่าวแล้ว เชื่อว่าทุกคนคงเคยได้ยินคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (local wisdom) ซึ่งหมายถึงองค์ความรู้หรือความจริงที่เกิดขึ้นจากการลองผิดลองถูกในวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนในแต่ละพื้นที่จนกลายเป็นหลักปฏิบัติที่ดีที่สุด (best practices) จากนั้นก็สืบทอดต่อๆ กันมาเรื่อยๆ จากรุ่นสู่รุ่น

เอาละ ในเมื่อเรากำลังพูดถึงองค์ความรู้สู่สังคมในกาลและเทศะเยี่ยงนี้ ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะกล่าวถึงเป็นการเฉพาะในประเด็นของการนำองค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษา ค้นคว้า และ/หรือทดลองในและโดยสถาบันการศึกษาชั้นสูงไปสู่การปฏิบัติจริงในสังคมเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ต้องบอกก่อนเลยว่าที่เป็นมาที่กำลังเป็นอยู่ และที่กำลังจะเป็นต่อไปสำหรับการนำองค์ความรู้จากสถาบันการศึกษาชั้นสูงไปสร้างประโยชน์สุขให้แก่คนในสังคมยังถือว่าไม่ประสบผลเท่าที่ควรจะเป็น ที่กล่าวเช่นนี้ก็เพราะที่คิดว่าการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาชั้นสูงโดยปกติจะเน้นการสร้างปัญญาให้กับผู้เรียนมากกว่าที่จะสอนให้เกิดสติควบคู่ไปด้วยกัน กล่าวให้ง่าย คือ สถาบันการศึกษามุ่งเน้นการสอนให้ผู้เรียนมีความรู้ แต่ไม่เน้นการสอนให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ หรือถ้าสอนให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจแล้วแต่ก็ไม่หนุนเสริมให้มีการนำความรู้นั้นไปก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ การสอนคนให้เป็น คนสมคน (สุขาโน) ต้องสอนให้เขามีทั้ง ความตระหนักรู้ ซึ่งหมายถึงการรู้จัก รู้จริง (ปัญญา: สุวิชาโน) และมีจิตสำนึก ซึ่งหมายถึงความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี (สติ: สุปฏิปันโน) การสอนให้คนมีสำนึกปัญญาดูแลชาติ ประเทศชาติและท้องถิ่นเสียหายมานักต่อนักแล้ว

ด้วยเหตุดังกล่าว การนำองค์ความรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้และความจริงที่เกิดจากการบ่มเพาะในสถาบันการศึกษาชั้นสูงไปสร้างประโยชน์ให้กับสังคมจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก พันธกิจของสถาบันการศึกษาชั้นสูงจะเป็นอยู่เหมือนเดิม คือ ผลิตคนให้เป็นบัณฑิตหรือสูงขึ้นเป็นมหาบัณฑิต และดุชฎิบัณฑิตก็ตามที่อยู่ต่อไปไม่ได้ คิดง่ายๆ ว่า ผู้ที่จบการศึกษาจากสถาบันการศึกษาไปแล้วไม่สามารถใช้ความรู้ ทักษะ และความสามารถที่ได้รับการถ่ายทอดมาให้เกิดประโยชน์ แก่บางคนยังหยิ่งในศักดิ์ศรีแบบผิดๆ คิดว่าตัวเองจบมหาวิทยาลัยใครจะลบหลู่ดูหมิ่นไม่ได้ สังคมจะเป็นสุขได้อย่างไร หน้าที่ของสถาบันการศึกษาชั้นสูงจึงไม่ใช่การผลิตบัณฑิต มหาบัณฑิต หรือดุชฎิบัณฑิต แต่มีหน้าที่ในการสร้าง นวัตกรรมสังคม คือ สร้างคนให้สามารถประยุกต์องค์ความรู้ที่เรียนมาไปสร้างประโยชน์สุขให้แก่คนในสังคม ที่เรียกว่า “องค์ความรู้สู่สังคม”

นวัตกรรมสังคม (social innovator)

คำว่า “นวัตกรรมสังคม” ถ้าวัดกันตามรากศัพท์ หมายถึง ผู้ที่สามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ หรือต่อเติมต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่เดิมทั้งที่จับต้องได้ที่เรียกว่าประดิษฐกรรม (tangible: inventions) และที่จับต้องไม่ได้ (intangible) บนพื้นฐานความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาแล้วนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์แก่สังคม การสร้าง นวัตกรรมสังคมไม่ใช่เรื่องง่ายที่สามารถจะสร้างหรือสั่งให้ใครเป็นก็ได้ การทำให้คนมีความรู้หรือเกิดปัญญาไม่ใช่เรื่องยาก ในระบบการศึกษาไทยทุกระดับก็ทำได้และกำลังทำกันอยู่แล้ว แต่ความยากอยู่ที่ว่าจะสร้างคนให้เป็นนวัตกรรมสังคมอย่างไรเพื่อให้เขามีความรู้สึกรับผิดชอบตามสถานะ บทบาท และหน้าที่

ข้อเขียนนี้ขอเสนอแนวคิดในการสร้างนวัตกรรมสังคมเพื่อให้เขาเป็นผู้ที่จะนำองค์ความรู้สังคมใน 2 ประเด็น ประเด็นแรก การเรียนการสอนในสถาบันการศึกษานอกเหนือจากสาระทางวิชาการแล้ว ที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน (หรืออาจมีความสำคัญมากกว่าด้วยซ้ำไป) คือ การเสริมสร้างบุคลิกภาพให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม หลักการสำคัญสำหรับประเด็นนี้คือ ทำอย่างไรผู้สอนจึงจะสร้างเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง (appreciation) ในสิ่งที่เขาเรียนจนถึงขั้นเกิดความรัก ความผูกพัน ความห่วงหา มีสำนึกพลเมือง (civil conscience) อยากมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือและในการดูแลรักษา ขออนุญาตยกตัวอย่างประกอบให้เข้าใจง่ายขึ้น กรณีของวัฒนธรรมพื้นถิ่นของคนเมืองที่กำลังเสื่อมถอยและมีกรรมรงค์กันหลากหลายรูปแบบ แต่ไม่ได้ผลเท่าที่ควรเนื่องด้วยวัฒนธรรมและประดิษฐกรรมตะวันตกเข้ามาครอบงำ ทำอย่างไรจึงจะให้เยาวชนคนรุ่นใหม่เกิดสำนึกความเป็นคนเมือง? ต้องสร้างเสริมให้พวกเขามีเจตคติเชิงบวกต่อวัฒนธรรมพื้นถิ่น มีความภาคภูมิใจในความเป็นคนเมือง มีความรัก ความผูกพันและห่วงหาในวัฒนธรรมของตน หากไม่มีการแต่งกายแบบเมือง ไม่มีการพูดภาษาเมือง ไม่มีอาหารเมือง ไม่มีการละเล่น การแสดงแบบเมืองแล้ว จะมีอะไรหลงเหลือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนเมืองสำหรับลูกหลานต่อไปในอนาคต

แนวคิดประเด็นที่สอง การนำองค์ความรู้สังคมจะไม่มีทางประสบความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ หมายความว่าสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมรากหญ้าจะไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุข พอเพียง และยั่งยืนได้ถ้าไม่น้อมนำหลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 เป็นแนวทาง นวัตกรรมสังคมไม่จำเป็นต้องน้อมนำหลักการทรงงานซึ่งแบ่งเป็นหลักคิด หลักธรรม และหลักปฏิบัติจำนวนทั้งหมด 27 หลักการทรงงานไปใช้ในการนำองค์ความรู้สังคม เพียงแต่ทำความเข้าใจในบริบทของสังคมนั้นๆ ให้ถ่องแท้แล้วประยุกต์หลักการทรงงานที่เหมาะสมก็เป็นการเพียงพอแล้ว หลักการทรงงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักปฏิบัติที่เป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดในการพัฒนาสังคมให้มีความสุขอย่างพอเพียงและยั่งยืน คือ การเข้าใจในภูมิกายภาพและภูมิสังคมของท้องถิ่นก่อนการพัฒนา (เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา) เน้นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและองค์ความรู้ในท้องถิ่น (ภูมิปัญญาท้องถิ่น) ก่อนแนะนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เท่าที่จำเป็นและเหมาะสมในการพัฒนา ทั้งนี้ต้องไม่ยึดทฤษฎี (ไม่ยึดติดตำรา) มากเกินไป เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมให้มากที่สุดโดยเน้นการพึ่งพาตนเอง (เขาหิวปลา อย่าเอาปลาให้เขา แต่เอาเครื่องหาปลาและสอนวิธีการหาปลาให้เขา) การแนะนำให้คนในสังคมรู้ เข้าใจ และน้อมนำไปสู่การปฏิบัติเกี่ยวกับความมีเหตุผล ความพอประมาณ และมีภูมิคุ้มกัน (ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง)

ด้วยถูกกำหนดหัวเรื่องให้เขียน ดังนั้นสิ่งที่ผู้เขียนสามารถทำได้ในความจำกัดดังกล่าว คือ การเสนอแนวคิดจากความรู้ และประสบการณ์ที่เคยเป็นผู้สอนและยังเป็นผู้สอนในสถาบันการศึกษาระดับสูงมาแล้วกว่า 45 ปี ในสาระที่เกี่ยวข้องกับ ภูมิศาสตร์สิ่งแวดล้อม และศาสตร์พระราชา ข้อเขียนดังกล่าวไม่ได้คาดหวังว่าผู้อ่านทุกท่านต้องเห็นด้วย สิ่งที่ยากเห็นมากกว่า คือ ความไม่เห็นด้วยของผู้ที่มีโอกาสได้อ่านแนวคิดที่เสนอพร้อมข้อโต้แย้งเพราะนั่นคือวิถีที่จะได้ก่อให้เกิดความแตกฉานทางวิชาการ

60 ปี สังคมศาสตร์: จากองค์ความรู้สู่สังคม

ศาสตราจารย์ ดร.ธเนศวร์ เจริญเมือง

ม. เชียงใหม่ถือกำเนิดในกลุ่มเดียวกับม. ขอนแก่นและม. สงขลานครินทร์ จัดเป็น กลุ่มสถาบัน อุดมศึกษาต่างจังหวัดชุดแรกของประเทศ เป็นองค์กรการศึกษาชั้นสูงที่จัดตั้งโดยรัฐในช่วงทศวรรษที่ 2500 เกิดขึ้นเพื่อสร้างองค์ความรู้และอุดมการณ์ชุดหนึ่งในยามที่การเติบโตของค่ายสังคมนิยมคืบหน้าเป็นลำดับจากเกาหลี-จีนมายังกลุ่มประเทศอินโดจีน และประเทศอื่นๆ ทุกทิศรอบๆ ไทยแน่นอน พลังการผลิตแบบใหม่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเก็บรักษาประเทศนี้ไว้ให้อยู่ในค่ายตะวันตกต่อไป

ท่ามกลางสถานการณ์รอบบ้านและรอบโลกโดยเฉพาะ “สงครามเย็น” “สงครามอินโดจีน” “โลกประชาธิปไตยและการต่อต้านสงครามเวียดนามในตะวันตก” และ “การต่อสู้ด้วยอาวุธในเขตป่าเขาของไทย” ทั้งหมดนี้ใช้เวลาไม่นานเลยที่ลูกช้างแห่ง ม.ช. จากคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์จะลุกขึ้นสำแดงพลังในเหตุการณ์ 14 ตุลา-6 ตุลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานชวาวาและการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในประเทศนี้

จะเห็นว่า ในช่วงทศวรรษ 2520 ที่นักศึกษา “คืนเมือง” และเรียนรู้ “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ในระดับชาติ แนวรววัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนาที่เริ่มต้นขึ้นพร้อมๆกันที่เชียงใหม่ และไม่ปีต่อจากนั้น เมื่อการเติบโตของกรุงเทพฯในฐานะ “เอกราช” หรือ “เมืองโตเดี่ยว” มีมากเกินไปและกระแสรพัฒนาความเป็นเมืองลามมาถึงเชียงใหม่ที่กำลังจะเป็น “เอกราชระดับภูมิภาค” กระแสการรณรงค์ “เลือกตั้งผู้ว่าฯ” และ “กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น” ก็เกิดจากฐานที่คณะสังคมศาสตร์ ม.ช. นี้เองในช่วงกลางทศวรรษที่ 2530 และแพร่ออกไปทั่วประเทศ

ผู้เขียนคิดทบทวนหลายครั้ง การเริ่มต้นของสถาบันอุดมศึกษา แบบ “โมเดลสหรัฐ” นั่นคือ การสร้างฐานสำคัญขององค์ความรู้ 3 อย่าง คือ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ที่เดินไปด้วยกัน นับเป็นรากฐานที่แข็งแกร่งยิ่งนัก แต่แล้วกลับมีการแยกตัวของคณะเศรษฐศาสตร์และรัฐศาสตร์ ตลอดจนการขยายตัวของคณะศึกษาศาสตร์ และผังเมือง-การเติบโตของเมือง-ภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ที่ดิน ต้นน้ำ ป่าเขา สิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติ รวมทั้งสถาบันวิจัยสังคม และทั้งหมดนี้ล้วนต้องการการร่วมมือกันอย่างเข้มข้นมากกว่าเก่าแน่นอน ภาษาต่างประเทศ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ปรัชญา ศาสนา การสื่อสาร มวลชน และการท่องเที่ยว ฯลฯ ทั้งหมดนี้ล้วนต้องขยับเข้าหากันให้มากขึ้น ไม่ใช่แยกออกไปเป็นเสือคนละถ้ำ

รัฐไทยเป็นรัฐที่มีลักษณะพิเศษ เพราะมีปัจจัยบางอย่างทำให้กลายเป็นรัฐกึ่งเมืองขึ้น ในขณะที่รัฐเพื่อนบ้านทั้งหมดกลายเป็นรัฐอาณานิคม สภาพดังกล่าวจึงทำให้รัฐไทยต้องรวมศูนย์อำนาจอย่างเข้มข้นยิ่ง (A highly centralized state) ที่มีทั้งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่เข้มแข็ง และการเสริมสร้างกองทัพจากโลกตะวันตกเพื่อให้ต่อสู้กับฝ่ายสังคมนิยมและควบคุมภาคประชาสังคมนี้ไว้

ในสภาพของรัฐกึ่งเมืองขึ้น การปฏิวัติโครงสร้างการเมืองการปกครองจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้โดยง่าย ผลก็คือรัฐไทยล่าช้าถึง 3 ด้าน คือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง, การพัฒนาประชาธิปไตย (ที่ต้องล้มลุกคลุกคลานด้วยรัฐประหารถึง 13 ครั้งนับแต่ พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา) และการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น (ที่ถูกขัดขวางอย่างหนักจากรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์และการรวมศูนย์อำนาจมากเกินไป ตลอดมา)

สภาพที่กล่าวมานี้เกิดขึ้นในห้วงหลายทศวรรษก่อนการเกิดขึ้นของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และลักษณะ 3 ชั่วที่กล่าวมาของรัฐไทยก็ยิ่งพัฒนาไปมากยิ่งขึ้น หลังจากการปฏิวัติประชาธิปไตยในปี 2475 ต้องเพลิงพล้ำ ติดตามด้วยความเพลิงพล้ำด้านนโยบายของการต่อสู้ในเขตป่าเขาในช่วงทศวรรษ 2520

รัฐ 3 ชั่วดำเนินต่อมาจนเกิดกระบวนการโลกาภิวัตน์และการปฏิวัติเทคโนโลยีข่าวสาร ที่ทำให้คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ในสังคมไทยเติบโตขึ้นมาเผชิญหน้ากับปัญหาของโลกสมัยใหม่และปัญหามากมายอันเกิดจากความล่าช้าที่คนรุ่นเก่าทิ้งไว้ให้

วันนี้ คณะสังคมศาสตร์ ก้าวสู่วาระสำคัญ 60 ปีที่องค์ความรู้ที่มากมายของสังคมศาสตร์ รวมทั้งมนุษยศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ที่กระจัดกระจายบนพื้นที่มหาวิทยาลัยอันกว้างใหญ่นี้ จะเดินหน้าเข้าหากันอย่างไรเพื่อคัดกรององค์ความรู้ให้ได้ทันเหตุการณ์เพื่อรับใช้สังคมล้านนาและสังคมไทย??

ในท่ามกลางความทึบทึมของฝุ่นหมอกควันที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของทุกคนบนแผ่นดินนี้ และรัฐที่พัฒนาล่าช้าถึง 3 ด้านภารกิจของชาวคณะสังคมศาสตร์จึงใหญ่หลวงยิ่งนัก แต่เมื่อย้อนกลับไปมองดู 60 ปีที่ผ่านมา อุปสรรคหลายอย่างก็ได้พิชิตมาแล้ว และสังคมรอบตัวก็ยังคงรอคอยองค์ความรู้ที่รวบรวมได้และการกลั่นกรองวิเคราะห์ออกมาเพื่อนำเสนอต่อสังคมนี้และประเทศนี้ในทศวรรษหน้าทีนี้วันความท้าทายจะมีมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ..... มากมายยิ่งกว่าที่ได้เผชิญมาแล้วหลายเท่าตัว

“ด้วยศรัทธาแห่งอิตตาอุดมการณ์”

รองศาสตราจารย์เทพีศรีนิวัต ภัคติกุล

ฉันจึงมาที่นี่ —มหาวิทยาลัยต่างจังหวัดที่เชียงใหม่— หลังจากกลับมาจากต่างประเทศ นอนบ้านเพียงคืนเดียว แล้วพ่อก็พามาส่งที่คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อ กรกฎาคม 2514 ได้เข้ารายงานตัวกับ ศาสตราจารย์ ดร.นิพนธ์ ศศิธร คณบดี ขณะนั้นฉันจำได้ว่า ท่านคณบดีกล่าวด้วยความภาคภูมิใจว่า มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ของเรา มีทุกสิ่งทุกอย่าง นับตั้งแต่ห้องสมุดที่ทันสมัยและเอกสารค้นคว้ามากมาย มีที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวกนานาประการ และอนุญาตให้ฉันกลับไปเตรียมตัวหนึ่งสัปดาห์

ฉันกลับถึงบ้าน แม่ถามว่าเป็นอย่างไรบ้าง ฉันตอบว่าไม่เห็นมีอะไรเลย ที่พักก็มีแต่เตียงเล็กๆ กับที่นอนบางๆ โต๊ะหนังสือก็เหมือนของเด็กประถม ฯลฯ ห้องสมุดมีแต่นวนิยายกับหนังสืออ่านเล่นเป็นส่วนใหญ่ ตำราที่คู่มือมากก็เพราะหนึ่งเรื่องก็มีเป็นสิบเล่ม —แม่พูดว่า ก็ไหนว่ามหาวิทยาลัยมีทุกอย่างยังงั้นล่ะ?

ฉันจำคำพูดของแม่ได้ แต่ฉันตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่าด้วยการสมัครเข้ารับราชการที่นี้เอง ตามศรัทธาแห่งอิตตาอุดมการณ์ของตัวเอง ฉันจึงพยายามปรับตัวกับบรรยากาศรอบตัวที่ไม่คุ้นชิน ได้พบกับเพื่อนร่วมงานในภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ที่มีไม่ถึง 10 คน โดยมีหัวหน้าภาค (อ.สุเทพ สุนทรเสถียร) และเลขาฯ ภาค (อ.เกษม บุรกลีกร) ให้ความเมตตาอย่างที่สุด อาจารย์ทั้งสองนี้จบปริญญาโทต่างประเทศ และเป็นผู้บุกเบิกดูแลหลักสูตรของเรา จนเป็นหลักเป็นฐานสำคัญมาถึงทุกวันนี้ ทั้งสองท่านผลงานที่เคยทำ มาช่วยราชการในเบื้องต้น แต่ในที่สุด ทนเห็นภาพนักศึกษาวิ่งตามรถไฟไปรำล้าไม่ไหว จึงกลับมาประจำที่คณะอย่างเคยจนเกษียณอายุ

ทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนอยู่ในขอบเขตจำกัดเหลือเกิน อาจารย์ก็น้อย วุฒิกการศึกษาส่วนใหญ่จบปริญญาตรี ที่คณะมี ดร. คนเดียวคือ คณบดี นักศึกษาก็น้อย วิชาเลือกก็แทบจะไม่มี วิชาหลักเด็กๆ ต้องเรียนวิชาทั้งภาษาอังกฤษ 8 ตัว คณิตศาสตร์ 2 แล้วยังสถิติอีกก่อนที่จะได้เรียนระเบียบวิธีวิจัย และทำวิจัยต่อไปได้

คนรุ่นเก่ารู้เรื่องเหล่านี้ดี และอย่างน้อยที่สุด ฉันก็ได้ยึดรอยคำเนินตามเท่าที่จะทำได้ อาจารย์รุ่นแรกๆ มีกันอยู่ไม่กี่คน วุฒิกศึกษาก็ประมาณใกล้เคียงกับคนที่เราสอน แต่ที่นี่มีความอบอุ่น คู่กันเคย มีความใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างนักศึกษาและอาจารย์เราร่วมกัน ช่วยกัน ทั้งเรื่องในงานและนอกงาน ความเป็นหนึ่งเดียวของเราทุกคนทุกวัยนำไปสู่ความสำเร็จ ก้าวหน้า ของบัณฑิตรุ่นแล้วรุ่นเล่า ที่มีความภาคภูมิใจกลับมาสู่เราทุกคน แม้เป็นความจริงว่ามีไขทุกคนจะได้ในสิ่งที่หวัง แต่ส่วนใหญ่ได้นำชื่อเสียงกลับมาสู่มหาวิทยาลัยของเรา มีตำแหน่งหน้าที่การงาน ทั้งหน่วยราชการและเอกชน หรือแม้กระทั่งชีวิตครอบครัวของเขาเหล่านั้น

ฉันเฝ้าดูผลสำเร็จของเขาเหล่านั้นอย่างปลื้มใจไม่รู้จบ ความสำเร็จเป็นสิ่งที่เราทุกคนล้วนมีบทบาทและมีส่วนร่วมกันทุกคน มันคือความภาคภูมิใจ

วันเวลาผ่านไป นานกว่ากึ่งศตวรรษ ที่ฉันยังคงทำหน้าที่อยู่ที่นี้ ฝ้ามองดอกลผลแห่งศรัทธาที่เคยตั้งไว้ในอุดมการณ์ของตัวเอง
อย่างไม่เคยเสื่อมคลาย ฝ้าดูการเติบโตของภาควิชา คณะ และมหาวิทยาลัย บัดนี้ เรามีอาจารย์ที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาเอกมากมาย
มีนักศึกษาทั้งไทยและเทศเต็มไปหมด เรามีเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกสารพัดด้านยิ่งกว่าเดิมมากมาย แต่ฉันกลับโหยหากับความ
รู้สึกดั้งเดิมที่มาอย่างโดดเดี่ยว แต่มีความอบอุ่นรอบตัวที่เคยได้รับตลอดเวลาอันยาวนาน

มาบัดนี้ ทุกคนต่างคนต่างเชี่ยวชาญ ไม่มีใครให้พึ่งและไม่ต้องพึ่งใคร ฉันมองเห็นภาพบรรยากาศเก่าๆ แล้วอดสะท้อนใจไม่ได้
ฉันยังคงอยากเห็นชีวิตในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ให้เหมือนเดิม แต่โลกเปลี่ยน สังคมเปลี่ยน ไม่มีอะไรอยู่ได้ไปตลอดกาล นั่นเป็นสิ่งที่ฉันรู้
แม้เกือบทุกอย่างเปลี่ยนไปในทางที่ก้าวหน้าขึ้น กว้างขวางขึ้น แต่ฉันยังคงหลงอยู่ในอดีตอุดมการณ์ที่ว่า คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ของฉัน จะยังมั่นคงและดำรงชื่อเสียงให้มหาวิทยาลัยยิ่งกว่าเดิม ด้วยความสำเร็จของบัณฑิตของเราทุกคน

ความสำเร็จที่ปรากฏ มิใช่ผลงานของคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นผลแห่งความเพียรอย่างแท้จริงของทั้งนักศึกษาและอาจารย์
ทุกคนตลอดเวลา 60 ปีนี้

สังคมศาสตร์รับใช้สังคม

สังคมศาสตร์รับใช้สังคม

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.จามรี เชียงทอง

หัวข้อที่คณะสังคมศาสตร์ กำหนดให้ข้าพเจ้าเขียนในโอกาสครบรอบ 60 ปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นหัวข้อที่สะท้อนได้เป็นอย่างดี ถึงความตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ เพื่อออกไป “รับใช้สังคม”

เมื่อต้นพุทธศักราช 2500 ประเทศไทย ยังเป็นประเทศ “ด้อยพัฒนา” แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ที่ประกาศใช้ พ.ศ. 2504 มุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ในฉบับที่ 2 ที่ประกาศใช้ พ.ศ.2509 เพิ่มคำว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจ*และสังคม* สะท้อนความตระหนักว่า สังคมต้องเปลี่ยนไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การพัฒนาอุตสาหกรรมและความเป็นเมือง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่คนอพยพเข้ามาในเมือง และทำงานทำในโรงงานอุตสาหกรรม และภาคบริการต่างๆ งานศึกษาสังคมศาสตร์ ช่วงทศวรรษ 2501 – 2520 จึงให้ความสนใจกับคนจนในเมืองใน “สลัม” เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไข อันวางอยู่บนการทำความเข้าใจวิถีชีวิตของพวกเขา

ในภาคเหนือ มีการตั้งศูนย์วิจัยชาวเขา สังกัดกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย เพื่อศึกษาวิถีชีวิต และการแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวเขา แม้จะถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการแก้ไขปัญหาการแพร่กระจายของลัทธิคอมมิวนิสต์ อันเป็นเรื่องความมั่นคง มากกว่าแก้ไขความยากจนโดยตรง

สำหรับภาคเกษตรกรรมในพื้นที่ราบ ก็มีการศึกษาปัญหาสังคม “ชาวนา” เพื่อสร้างฐานข้อมูลรายได้ พื้นที่ถือครอง ปัญหาในการขายผลิตผลทางการเกษตร ความยากจน และหนี้สิน

ในยุคแรกๆ นักศึกษาสายสังคมศาสตร์ มักมุ่งหวังจะรับราชการในกระทรวงทบวงกรมต่างๆ สำหรับที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในทศวรรษ 2510 – 2520 มีการให้ความสำคัญกับสาขาสังคมสงเคราะห์ ซึ่งมีใช้จบไปทำงานในกรมประชาสงเคราะห์เท่านั้น บางคนทำงาน “สังคมสงเคราะห์ในโรงพยาบาล ดูแลผู้ป่วยยากไร้ที่ไม่มีเงินเพียงพอจ่ายค่ารักษาพยาบาล”

ในช่วงทศวรรษ 2520 – 2530 บัณฑิตเริ่มสนใจทำงานกับองค์กรพัฒนาเอกชนมากขึ้น (บางคนก็ทำงานกับภาคเอกชน - เช่น ในฝ่าย “บุคคล” ในโรงงาน และสถานประกอบการต่างๆ) อาจารย์หลายคนก็เริ่มทำงาน “วิจัยชุมชน” เพื่อนำเสนอปัญหาขัดแย้งภายในชุมชนเอง หรือความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ

ประเทศไทยยังคงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รายได้ประชาชาติเพิ่มสูงขึ้น เปลี่ยนจากประเทศด้อยพัฒนา มาเป็นประเทศที่มีรายได้ปานกลาง กระนั้น ปัญหาความเหลื่อมล้ำทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมก็ยังเป็นประเด็นที่ถกเถียงกัน เพื่อนำมาซึ่งแนวทางในการแก้ไข ในทศวรรษ 2560 – 2570

เมื่อพูดถึงการ “รับใช้สังคม” คนมักจะนึกถึงการต้องทำ “โครงการพัฒนา” ต่างๆ เช่น กลุ่ม “พัฒนา” สตรี/เยาวชน

กลุ่มช่วยเหลือผู้สูงอายุ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มการผลิตเพื่อชุมชน กลุ่มแก้ไขปัญหาสลัม ฯลฯ

แต่นอกเหนือจากโครงการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์เหล่านี้ อีกสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะสถาบันการศึกษา เช่น คณะสังคมศาสตร์ คือ การผลิตบัณฑิตให้มีความตระหนักถึงความเหลื่อมล้ำในสังคมของเรา การคิดถึงเพื่อนร่วมสังคม ไม่ใช่สังคมขนาดใหญ่เท่านั้น แต่สังคมเล็กๆ ใกล้ตัวเราด้วย เช่น บ้าน ที่ทำงาน คนทำงาน ระดับล่าง ในขณะเดียวกันก็ฝึกฝนปัญญา ผ่านการอ่านและการทำงานภาคสนาม เพื่อสร้างสมดุลระหว่างทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อประสิทธิภาพในการ “รับใช้” สังคม

จากท้องถิ่นล้านนา สู่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในสังคมไทยและสังคมโลก

รองศาสตราจารย์ ดร.วสันต์ ปัญญาแก้ว

คณะสังคมศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นพร้อมๆ กับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2507 เป็น 1 ใน 3 คณะเก่าแก่ของมหาวิทยาลัย (คือ คณะสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และคณะวิทยาศาสตร์) ในฐานะคณะวิชาที่มีหลักสูตรเปิดการเรียนการสอน เมื่อแรกตั้งมีคณาจารย์ 15 ท่าน นักศึกษา 75 คน เดิมคณะสังคมศาสตร์เกิดจาก 3 ภาควิชาสำคัญ คือ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ ภาควิชาภูมิศาสตร์ และภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ต่อมาในปี 2508 จึงมีการตั้งภาควิชาการบัญชีและบริหารธุรกิจ และภาควิชารัฐศาสตร์ ตามมาการเรียนการสอนของคณะสังคมศาสตร์แต่แรกนั้น จึงมีลักษณะเป็นศาสตร์วิชาที่เน้นหลักสูตรการเรียนการสอนแบบพหุสาขา (multi-disciplines) ตามหลักปรัชญาการอุดมศึกษาแบบอเมริกัน มุ่งผลิตบัณฑิตผู้มีความรู้ที่เชี่ยวชาญเฉพาะและรอบด้านออกไปรับใช้สังคม

นอกจากการเรียนการสอนที่มีความเป็นสากล ในส่วนของงานวิจัย บริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ ยังมีโครงการแลกเปลี่ยนนานาชาติ มีคณาจารย์ นักวิจัยจากต่างประเทศ ที่เดินทางเข้ามาช่วยสอนหนังสือและทำงานวิชาการร่วมกับอาจารย์ชาวไทย ถือเป็นกิจกรรมที่ดำเนินควบคู่ไปกับการสร้างและพัฒนาบุคลากรของคณะสังคมศาสตร์ ที่จะเติบโตขึ้นในเวลาต่อมา เช่น ที่ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เนื่องจากเป็นศาสตร์สาขาใหม่ มีนักศึกษาเก๋ารุ่นแรกถึง 3 คน ที่เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วได้รับการคัดเลือกให้บรรจุเข้าทำงานเป็นอาจารย์ทันที 3 คน คือ อาจารย์ขวัญใจ ไทยทอง อาจารย์นฤจร อิทธิจิระจรัส และอาจารย์อุไรวรรณ ต้นกิมยง

กล่าวได้ว่าในช่วงก่อตั้ง 2 ทศวรรษแรก คณาจารย์ชาวไทยของคณะสังคมศาสตร์จำนวนไม่น้อย ได้รับทุนการศึกษาจากรัฐบาลไทย หรือผ่านโครงการความร่วมมือต่างๆ ระหว่างรัฐบาลอเมริกันและรัฐบาลไทยสมัยนั้น (เช่น โครงการ Fulbright โครงการของ Ford Foundation, Asia Foundation, และโครงการแลกเปลี่ยนกับ University of California, Berkely เป็นต้น) ให้ไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นจนถึงปริญญาเอกที่ประเทศสหรัฐอเมริกา คณาจารย์ของคณะสังคมศาสตร์เหล่านี้เอง รวมทั้งส่วนที่โอนย้ายมาจากหน่วยงานราชการอื่น ต่อมาเมื่อสำเร็จการศึกษากลับมาทำงานที่คณะสังคมศาสตร์ ซึ่งเข้าสู่ยุคการวางรากฐาน (2507-2527) คือกำลังสำคัญที่นอกจากจะสอนหนังสือ ยังได้ผลิตผลงานวิชาการ งานวิจัย สร้างชื่อเสียงและคุณูปการสำคัญอันมีประโยชน์ให้กับท้องถิ่นภาคเหนือและสังคมไทย

ผลงาน คุณูปการของคณาจารย์คณะสังคมศาสตร์รุ่นแล้วรุ่นเล่า นั้น มีมากมาย บนหน้ากระดาษที่จำกัดนี้ คงไม่สามารถที่จะเขียนให้ครอบคลุมได้ทั่วถ้วน ผมจะขอกล่าวถึงเฉพาะในส่วนที่รับรู้ ได้เห็น ได้ยิน ได้ฟังมาจากอาจารย์ผู้ใหญ่ และคงเลี่ยงไม่ได้ที่จะเป็นเรื่องของคณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ไปเสียส่วนมาก

เริ่มจากปี 2514 ในช่วงนั้น มีอาจารย์ใหม่เข้ามารับราชการทำงาน อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ ในเวลาไล่เลี่ยกันอย่าง

น้อย 3 ท่านคือ อาจารย์เกษม บุรกลีกร อาจารย์สมหมาย เปรมจิตต์ และอาจารย์สุเทพ สุนทรเภสัช ต่อมาในปี 2516 จึงมี อาจารย์ ฉลาดชาย รมิตานนท์ ตามมาอีกท่าน

อาจารย์เกษม บุรกลีกร นั้น ท่านเป็นนักสังคมวิทยา ทำงานเป็นผู้เชี่ยวชาญที่สภาวิจัยแห่งชาติ ก่อนที่จะโอนย้ายมาคณะ สังคมศาสตร์ ส่วนอาจารย์สุเทพ สุนทรเภสัช นั้น ท่านเคยสอนหนังสือที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมาก่อน ท่านเป็นนักมานุษยวิทยา สำเร็จการศึกษาจากสหราชอาณาจักร ก่อนที่จะกลับเข้ามารับราชการในคณะสังคมศาสตร์ เคยทำงานเป็นนักวิจัยผู้เชี่ยวชาญ ในโครงการ ARPA เมื่อย้ายเข้ามาจึงได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยาฯ เลย (และต่อมายังถูกเชิญให้เป็น คณบดีแรก ตั้งของคณะวิจิตรศิลป์ด้วย) เพราะความอาวุโสและประสบการณ์งานวิจัยของท่าน

อาจารย์สมหมาย เปรมจิตต์ เดิมทำงานที่คณะมนุษยศาสตร์มาก่อน ต่อมาได้ลาศึกษาต่อที่ฟิลิปปินส์ ซึ่งจากสาขาปรัชญา ท่านเปลี่ยนไปเรียนมานุษยวิทยา เมื่อสำเร็จการศึกษากลับมาจึงโอนย้ายข้ามคณะมาทำงานที่คณะสังคมศาสตร์ ส่วนอาจารย์ ฉลาดชาย รมิตานนท์ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทสาขามานุษยวิทยา จากมหาวิทยาลัยคอร์เนล

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นั้นได้ชื่อว่าเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกที่ก่อตั้งขึ้นในส่วนภูมิภาค เหตุหนึ่งนั้นก็ด้วยเกิดจากความเคลื่อนไหว ของผู้คนในท้องถิ่นภาคเหนือ ที่เรียกร้องให้รัฐบาลกระจายความเจริญด้านเศรษฐกิจการศึกษาออกมาจากเมืองหลวง และผู้บริหาร รัฐบาลยุคนั้นก็คงเห็นสมควรที่จะให้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นสถาบันการศึกษาระดับสูงที่มุ่งรับใช้ท้องถิ่นและสังคมไทย ให้สมดัง ความปรารถนาของประชาชน

ปรัชญาและปณิธานหลักของคณะสังคมศาสตร์ ซึ่งก่อตั้งขึ้นมาพร้อมกับมหาวิทยาลัย ไม่ต้องสงสัยว่าจึงสมควรเป็น เดกเช่นเดียวกัน

ในปี 2514 นี้เอง หลังจากมีคณาจารย์เพิ่มมากขึ้นแล้ว โดยเฉพาะอาจารย์ด้านมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์จึงได้มีการจัดตั้ง “ศูนย์วิจัยลานนาไทย” ฝ่ายมานุษยวิทยา ขึ้นมา มีคณาจารย์ โดยเฉพาะอาจารย์สมหมาย เปรมจิตต์ อาจารย์สุเทพ สุนทรเภสัช ทำงาน วิชาการร่วมกับนักวิจัย นักปราชญ์ท้องถิ่น ซึ่งในเวลานั้นเรื่องที่สนใจกันมากคือ การศึกษาและปริวรรต เอกสารโบราณ จารึกต่างๆ ที่ พบมากในภาคเหนือ ซึ่งต่อมานักศึกษาแนวนี้เองที่ได้กลายเป็นรากฐานสำคัญของ “ล้านนาศึกษา” นักวิชาการที่เริ่มทำงานกันที่ “ศูนย์วิจัยลานนาไทย” ของคณะสังคมศาสตร์ หลายท่าน ต่อมาล้วนกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญคนสำคัญ ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง เป็นที่ยอมรับ ระดับนานาชาติทั้งสิ้น อาทิ ดร. ฮันส์ เพนธ์ คุณสงวน โชติสุขรัตน์ อาจารย์สิงขร วรรณะสัย และแน่นอน อาจารย์ สมหมาย เปรมจิตต์

ในปี 2516 ได้มีการก่อตั้ง “ศูนย์วิจัยสังคมศาสตร์” ขึ้นมาอีกศูนย์หนึ่ง เข้าใจว่าโดยการนำของอาจารย์เกษม บุรกลีกร ซึ่ง ศูนย์วิจัยนี้เอง ต่อมาจะถูกบรรจุเข้าไปในแผนโครงการจัดตั้งสถาบันวิจัยสังคม กระทั่งได้รับอนุมัติจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่จัดตั้ง สถาปนาขึ้นเป็น สถาบันวิจัยสังคม แยกออกไปจากคณะสังคมศาสตร์ ในปี 2524

อาจารย์สมหมายนั้น เป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านมานุษยวิทยา ศาสนา โดยเฉพาะภาษาบาลี การอ่านคัมภีร์โบราณ ที่จารเป็นอักษรล้านนา ท่านเป็นผู้ริเริ่มโครงการสำรวจคัมภีร์โบราณ ในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบน ซึ่งเป็นโครงการระยะยาว ระหว่าง ปี 2516 - 2524 โครงการดังกล่าว ได้รับการสนับสนุนจากสยามสมาคมและมูลนิธิโตโยต้า ประเทศญี่ปุ่น และต่อมาเมื่ออาจารย์อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้บรรจุเข้าทำงานที่คณะสังคมศาสตร์ในปี 2519 จึงได้เข้าร่วมงานด้วยอย่างจริงจัง ใน “โครงการปริวรรตเอกสารโบราณ” ของภาควิชาสังคมวิทยาฯ โครงการปริวรรตนี้เองที่ได้แปลเอกสารตำนานสำคัญต่างๆ ไม่น้อยกว่า 10 เรื่อง ไม่ว่าจะเป็น ตำนาน พญาเจือง พื้นเมืองเชียงใหม่ มูลศาสนา ตำนานสิบห้าราชวงศ์ และรายชื่ออนิกายวัดต่างๆ ในเชียงใหม่ เป็นต้น

ทั้งเอกสารตำนานโบราณ ที่ถูกถ่ายสำเนาลงบนเอกสารไมโครฟิล์ม ด้วยเทคโนโลยีล้ำสมัยยุคนั้น และเอกสารปริวรรตตำนานต่างๆ เป็นภาษาไทยกลาง ต่อมากลายเป็นคลังข้อมูลเอกสารสำคัญ ให้นักวิชาการ นักศึกษา ที่สนใจด้านล้านนาคติศึกษา ได้ค้นคว้าได้ใช้อ่านศึกษาวิจัย จนล้านนาคติศึกษานั้นก้าวหน้าขึ้นและเป็นที่รู้จักกันในวงกว้างมากขึ้นในสังคมไทย หากจะกล่าวว่าเป็นยุคนั้น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คือศูนย์กลางแห่งความเป็นเลิศด้านล้านนาคติศึกษา ทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ ก็คงจะไม่เป็นการกล่าวที่เกินเลยไปนัก สมดังปณิธานที่ประกาศไว้แต่แรกตั้งว่าจะเป็นที่มาของการศึกษาระดับสูงที่มุ่งรับใช้ท้องถิ่นและประเทศชาติ

ต่อมา เมื่อมีการจัดตั้ง สถาบันวิจัยสังคม ขึ้นในปี 2524 เอกสารไมโครฟิล์มและงานปริวรรตทั้งหมด จึงถูกโยกย้ายจากคณะสังคมศาสตร์ ไปสานต่อและตั้งเป็นโครงการล้านนาคติศึกษา ที่ต่อมาคือ งานฝ่ายล้านนาของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ที่น่าเสียดายที่ปัจจุบัน สถาบันวิจัยสังคม นั้นได้ถูกยุบปรับโครงสร้างลงไปแล้ว ในปี 2566 ส่วนล้านนาคติศึกษา ที่มุ่งเน้นศึกษาวิจัย สร้างสมความรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับล้านนา สังคมภาคเหนือ และประเทศเพื่อนบ้านนั้น น่าจะค่อยๆ สูญหายกลายเป็น “ล้านนาสร้างสรรค์” แทน)

กล่าวถึงสถาบันวิจัยสังคม เมื่อยังมีอยู่ ผู้บริหาร (และนักวิจัย) ของสถาบันวิจัยวิจัยสังคมยุคแรก ล้วนแล้วแต่เป็นคณาจารย์ (และบัณฑิตศิษย์เก่า) จากคณะสังคมศาสตร์ เช่น อาจารย์เกษม บุรกลีกร ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม เป็นคนแรก (2524 - 2527) ต่อมาเมื่อ อาจารย์ ดร.ชยันต์ วรรณชะภูติ (จากภาควิชารัฐศาสตร์) คณะสังคมศาสตร์ สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (ในปี 2527) กลับมาไม่นาน ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ บริหารขับเคลื่อนงานของสถาบันวิจัยสังคมต่อมา

ที่คณะสังคมศาสตร์ ช่วงปลายทศวรรษ 2520 คณาจารย์ไทยที่ได้ไปศึกษาต่อระดับปริญญาเอกทยอยสำเร็จการศึกษากลับมาทำงานที่คณะสังคมศาสตร์กันมากขึ้นตามลำดับ ในช่วงเวลานี้น่าจะเรียกว่า “ยุคทองของสังคมวิทยา - มานุษยวิทยา มช.” เลยทีเดียว

เริ่มจาก อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ ที่แม้ไม่ได้กลับไปศึกษาต่อระดับปริญญาเอก ที่ได้ลงมือบุกเบิกใช้ความรู้มานุษยวิทยาของท่านศึกษาปัญหาของชาวนา ตลอดจนพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ ในล้านนา โดยเฉพาะในเรื่อง “ผี” จนต่อมาเขียนเป็นหนังสือเล่มสำคัญคือ ผีเจ้านาย (2528) ที่โด่งดังและสร้างชื่อเสียงให้กับท่านและ “สำนักสังคมศาสตร์ มช.” นอกจากนี้ ในปีเดียวกัน อาจารย์ฉลาดชายยังผลิตผลงานวิชาการสำคัญออกมามากเล่มหนึ่งคือ ป่าไม้สังคมกับการพัฒนาชนบท (2528) อันเป็นผลงานวิชาการจากงานวิจัยปัญหาของชาวบ้านและชนบทที่สูงที่อาศัยใช้ชีวิตอยู่ในป่าเขา พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ทว่ามักถูกคุกคามโดยเจ้าหน้าที่รัฐและถูกกล่าวหาว่าเป็นพวกตัดไม้ทำลายป่า ทั้งๆ ที่ปัญหาป่าเสื่อมโทรมและการช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาตินั้น ส่วนมากมีต้นตอมาจากโครงการพัฒนาของรัฐเองและการตัดไม้ทำลายป่าของนายทุน จนไปถึงการรุกล้ำชายที่ทำกินจากคนข้างล่าง ป่าไม้สังคม นี้เองคือต้นตอของแนวคิด “ป่าชุมชน” ที่ต่อมาอาจารย์ฉลาดชายได้พัฒนาสานต่อขึ้นในโครงการวิจัยที่ทำร่วมกับ อานันท์ กาญจนพันธุ์ และวิระดา สมสวัสดิ์ (ซึ่งต่อมาอาจารย์วิระดาและอาจารย์ฉลาดชาย จะร่วมกันก่อตั้ง ศูนย์สตรีศึกษา แห่งแรกของประเทศไทยขึ้นที่คณะสังคมศาสตร์ มช. ด้วย) จน ป่าชุมชน ซึ่งเป็นโครงการวิจัยที่ดำเนินการภายใต้โครงการใหญ่ของอาจารย์ เสน่ห์ จามริก และอาจารย์ศ สันตสมบัติ (ตอนนั้นยังไม่ได้ย้ายมาสอนที่คณะสังคมศาสตร์) กลายเป็นแนวคิดและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่เป็นที่ยอมรับและใช้กันอย่างกว้างขวางในการทำงานพัฒนาของนักวิชาการด้านการพัฒนา องค์กรพัฒนาเอกชน และชาวบ้านชุมชนในท้องถิ่นภาคเหนือ

กล่าวถึงอาจารย์อานันท์ กาญจนพันธุ์ หลังสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกสาขามานุษยวิทยา กลับมาจากมหาวิทยาลัย

คอร์เนล (ในปี 2527) นอกจากงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ในสังคมชาวนาภาคเหนือ จนถึง “ป่าชุมชน” (ดังกล่าวข้างต้น) ท่านยังได้ร่วมงานกับอาจารย์ฉลาดชาย (และอาจารย์ชยันต์ วรรณะภูติ) ดำเนินโครงการวิจัย “พิธีกรรมและความเชื่อในล้านนา” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิโตโยต้า ประเทศญี่ปุ่น ในโครงการดังกล่าวนี้เองที่นอกจากจะผลิตองค์ความรู้สำคัญเกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อในล้านนาขึ้นมา ยังได้ผลิตสารคดีมานุษยวิทยา เป็นซีรีส์เรื่อง การไหว้/เลี้ยงผี ในสังคมล้านนา ขึ้นมาถึง 3 เรื่อง คือ ผีปู่แสะย่าแสะ ผีเมือง และผีมดผีเม็ง

รุ่นราวคราวเดียวกันกับอาจารย์อานันท์ ยังมีอาจารย์ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี สำเร็จการศึกษาด้านสังคมวิทยา จากมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน (ในปี 2526) ผู้เชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัยและโปรแกรม (คอมพิวเตอร์) สถิติสำหรับการวิจัยด้านสังคมศาสตร์ เรียกว่าในเวลานั้นคือ เตียวมือหนึ่ง จนท่านได้ดำเนินโครงการออกแบบ การสำรวจข้อมูลระดับชุมชนหมู่บ้านทั่วประเทศให้กับกรมการพัฒนาชุมชน (เป็นต้นแบบที่น่าจะใช้กันจนมาถึงทุกวันนี้)

อาจารย์อุไรวรรณ ตันกิมยง สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านสังคมวิทยาชนบท จากมหาวิทยาลัยคอร์เนล (ราวปี 2529-2530) และกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องเหมืองฝาย หรือนักมานุษยวิทยานิวเศนคนสำคัญของประเทศไทย อาจารย์อุไรวรรณ นี้เองเนื่องจากเป็นนักเรียนทุน Ford Foundation ต่อมาจะเป็นผู้ร่วมก่อตั้งศูนย์ภูมิภาคศึกษาด้านสังคมศาสตร์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในสมัย อาจารย์พงษ์ขจรินทร์ รักษ์อริยะธรรม เป็นคณบดี ร่วมกับอาจารย์อานันท์ กาญจนพันธุ์ อาจารย์ชยันต์ วรรณะภูติ และคณาจารย์คณะสังคมศาสตร์อีกหลายท่านที่เข้ามาช่วยสนับสนุน เช่น อาจารย์เบญจมา จิรภัทรพิมล

อาจารย์ชยันต์ นั้นแม้จะสังกัดภาควิชารัฐศาสตร์ ทว่าท่านเรียนเน้นไปทางมานุษยวิทยา ระหว่างที่ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม นอกจากจะส่งเสริมผลักดันงานวิจัยสังคมที่อาจารย์เกษมวางรากฐานไว้ และโครงการด้านล้านนาศึกษา ยังได้ริเริ่มโครงการศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนาขึ้นมาด้วย ท่านทำงานเป็นผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคมอยู่ 8 ปี จนครบ 2 วาระ จึงกลับมาที่คณะสังคมศาสตร์ รับผิดชอบผู้อำนวยการศูนย์ภูมิภาคศึกษาด้านสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Regional Center for Social Science and Sustainable Development) ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี 2541

ต่อมาโครงการศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา และนักวิจัยในโครงการ ที่อาจารย์ชยันต์ก่อตั้งขึ้นในสถาบันวิจัยสังคม จึงได้รับอนุมัติจากมหาวิทยาลัยให้ย้ายมาจัดตั้งเป็น “ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา” เป็นศูนย์ความเป็นเลิศทางวิชาการ ปฏิบัติการกิจตามเป้าหมายของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่คณะสังคมศาสตร์ นักวิจัยของศูนย์ที่ย้ายออกจากสถาบันวิจัยสังคม ต่อมาจึงเปลี่ยนสถานะเป็นอาจารย์ของ ภาควิชาสังคมศาสตร์กับการพัฒนา ซึ่งเป็นภาควิชาใหม่ของคณะสังคมศาสตร์ ที่ก่อตั้งขึ้นในทศวรรษ 2550 (คืออาจารย์ประสิทธิ์ ลิปรีชา ผู้เชี่ยวชาญเรื่องม้ง และอาจารย์มาลี สิทธิเกรียงไกร ส่วนอาจารย์ขวัญชิววัน บัวแดง ผู้เชี่ยวชาญเรื่องกะเหรี่ยง ได้ย้ายออกจากสถาบันวิจัยสังคม มาเป็นอาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ ก่อนหน้านั้นแล้ว)

อาจารย์ชยันต์ วรรณะภูติ เรียกได้ว่านอกจากจะเป็นอาจารย์คณะสังคมศาสตร์โดยแท้ (ท่านไม่ได้ย้ายออกจากคณะตามรัฐศาสตร์ไป) ท่านทำงานวิชาการรับใช้สังคม จนถือเป็น “แบบอย่าง” ของอาจารย์มหาวิทยาลัย ที่ไม่เพียงแต่จะทำงานเขียนตำราสอนหนังสือ หรืองานวิจัย ทว่าทำงานเคลื่อนไหว ขับเคลื่อน ผลักดันการแก้ปัญหาต่างๆ อันเป็นผลมาจากการพัฒนา ควบคู่ไปกับการเคลื่อนไหวร่วมแก้ปัญหาที่ชุมชน กลุ่ม และองค์กรภาคประชาสังคม มาอย่างยาวนานต่อเนื่องตลอดชีวิตวิชาการของท่าน

แม้จะเกษียณอายุราชการไปนานแล้ว ในฐานะผู้อำนวยการศูนย์ภูมิภาคศึกษาด้านสังคมศาสตร์และการพัฒนาที่ยั่งยืน (RCSD) ท่านยังคงมีบทบาทสำคัญในการผลักดันและพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนระดับนานาชาติของคณะสังคมศาสตร์ คือหลักสูตร

ปริญญาโท Sustainable Development ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นหลักสูตรนานาชาติแรกเริ่มในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต่อมาจึงขยายลงมาสู่ระดับปริญญาตรี คือ B.A. Social Science และหลักสูตร M.A. and Ph.D. International Development Studies จนกล่าวได้ว่า คณะสังคมศาสตร์ ทุกวันนี้มีการเรียนการสอนหลักสูตรนานาชาติทุกระดับ

ควบคู่ไปกับงานสอน การบริหารขับเคลื่อนโครงการวิจัย งานบริการวิชาการ โครงการแลกเปลี่ยนระดับนานาชาติ และระดับภูมิภาคกับประเทศเพื่อนบ้านลุ่มน้ำโขง ของศูนย์ภูมิภาคด้านสังคมศาสตร์และการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่อาจารย์ชยันต์ วรรณะภุติ และคณาจารย์คณะสังคมศาสตร์อีกหลายท่าน ไม่ว่าจะ เป็นอาจารย์อานันท์ กาญจนพันธุ์ อาจารย์ยศ สันตสมบัติ (ย้ายจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาสอนหนังสือที่คณะสังคมศาสตร์ ราวปี 2540 และสร้างคุณูปการทางวิชาการและชื่อเสียงให้กับคณะสังคมศาสตร์มากมาย ทว่าผมคงไม่มีโอกาสได้กล่าวถึง ณ ที่นี้) และอาจารย์ชูศักดิ์ วิทยารักษ์ เป็นต้น ร่วมกันดำเนินการมาอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย แม้จะแตกต่างหลากหลาย ทั้งก้าวหน้า ก้าวไกล ทว่าเคลื่อนไปในทิศทางอันมีเป้าหมายสุดท้ายเดียวกันคือการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ทั้งหมดที่เล่ามา แม้จะไม่ใช่ว่าทั้งหมดของคุณูปการที่คณาจารย์คณะสังคมศาสตร์ยุคก่อนหน้าได้ร่วมกันสร้างขึ้น เป็นเรื่องยืนยันว่า 60 ปีที่ผ่านมา คุณูปการทางวิชาการที่คณาจารย์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สร้างและสั่งสมกันมานั้น คือ “จากท้องถิ่นล้านนา สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในสังคมไทยและสังคมโลก”

สมดังปณิธานของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่สมควรเป็นสถาบันวิชาการชั้นสูงที่ตั้งขึ้นเพื่อมุ่งรับใช้ท้องถิ่นและสังคม

สังคมศาสตร์รับใช้สังคม

รองศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ วิทยากัด

ในหมู่นักวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ เมื่อกล่าวถึงการนำเอาความรู้ทางวิชาการไปรับใช้สังคม เรามักจะรู้จักกันในนาม “scholar activist” อันหมายถึงนักวิชาการที่ทำกิจกรรมทางด้านสังคม-การเมือง ในแง่ของแนวความคิดในทางวิชาการที่มุ่งแก้ปัญหาให้สังคมหรือมุ่งช่วยเหลือผู้ยากไร้นั้น ทางสังคมศาสตร์เราจะเรียกว่า แนวคิดนี้ว่า emancipatory approach ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันว่าตอกทอดมาจากทฤษฎีมาร์กซิสต์ ที่นอกจากจะอธิบายถึงระบบทุนนิยมที่มีการกดขี่ทางชนชั้นแล้ว ยังมีกิจกรรมการเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมด้วย ดังเห็นได้จากในยุคทศวรรษ 1970-80 ที่นักคิดฝ่ายซ้ายจำนวนมากเข้าร่วมกับการปฏิบัติสังคมนิยมเพื่อปลดปล่อยผู้ใช้แรงงานจากการขูดรีดของนายทุน อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะว่านักวิชาการทุกคนจะทำกิจกรรมการเคลื่อนไหวทางสังคม สิ่งสำคัญคือเป็นเรื่องของอุดมการณ์การของแต่ละคน นอกจากนี้ แนวความคิดและทฤษฎีที่นักวิชาการแต่ละคนยึดถือเป็นแนวทางในการทำงานวิชาการก็มีอิทธิพลต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวด้วยเช่นกัน แนวคิดทางวิชาการบางกลุ่มมีภาคปฏิบัติการอยู่ในตัวอยู่แล้ว เช่น สตรีนิยม (Feminism) และนิเวศวิทยาการเมือง (political ecology) ถือว่าเป็นแนวคิดที่มีความเป็นปฏิบัติการ (praxis) อยู่ในบริบทของการก่อเกิด

เมื่อหวนระลึกถึงบทบาทนักวิชาการในคณะสังคมศาสตร์ ในช่วงที่ผมเข้ามาทำงานใหม่ มีคณาจารย์จำนวนไม่น้อยที่ทำงานวิชาการไม่ว่าจะเป็นการสอน การพัฒนาหลักสูตร การวิจัย และการบริการวิชาการในลักษณะที่เข้าไปคลุกกับปัญหาสังคม (social engagement) ขอยกตัวอย่างโครงการวิจัยเรื่องป่าชุมชนในประเทศไทย ที่เป็นโครงการวิจัยขนาดใหญ่ระดับประเทศ มีการดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ที่นักวิจัยทำงานร่วมกับชุมชนท้องถิ่นในการสร้างความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน ผลการวิจัยได้สร้างความสัมพันธ์อันดีกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ผูกขาดโดยรัฐมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่องระบอบสิทธิในทรัพยากรที่นอกเหนือไปจากสิทธิของรัฐและเอกชน ผลของการวิจัยได้ถูกนำไปต่อยอดเป็นโครงการวิจัยและการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในด้านต่างๆ ตามมาอีกมากมาย เช่น เรื่องสิทธิชุมชน ความรู้พื้นบ้านในการจัดการทรัพยากร ความรู้ท้องถิ่นในการดูแลรักษาสุขภาพ การกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากร รวมทั้งการเรียกร้องการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการตนเองของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีการขยายประเด็นไปถึงเรื่องสิทธิความเป็นพลเมืองที่มีผลโดยตรงต่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในที่สูงในภาคเหนือและกลุ่มคนไร้รัฐกลุ่มอื่น ๆ ในปัจจุบันอีกด้วย

ในด้านการเรียน การสอน และการวิจัยในระดับบัณฑิตศึกษานั้น คณะสังคมศาสตร์ได้สร้างหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาที่มีความสอดคล้องกับปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในภาคเหนือและในระดับอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงที่เป็นลักษณะของการผลิตสร้างความรู้ที่บูรณาการแนวทางการศึกษาวิจัยของนักวิชาการเข้ากับบริบทของสังคมในพื้นที่ (co-production of knowledge)

ตั้งเห็นได้จากหลักสูตรชาติพันธุ์สัมพันธ์กับการพัฒนา หลักสูตรทางด้านสตรีศึกษาและเพศภาวะศึกษา รวมทั้งหลักสูตรการพัฒนาสังคมในอดีต ในส่วนของหลักสูตรการศึกษาการพัฒนาที่เป็นหลักสูตรบัณฑิตศึกษานานาชาติ นั้น มีการสร้างหลักสูตรที่มุ่งผลิตนักวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะในปัญหาสำคัญของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหาที่ดิน (land relations in Southeast Asia) และปัญหาการบังคับโยกย้ายถิ่นฐาน (forced displacement) เป็นต้น โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรการพัฒนาระหว่างประเทศ

นักวิชาการสังคมศาสตร์ที่ทำงานวิจัยในลักษณะที่เอาตัวเองไปคลุกกับปัญหาและช่วยเหลือชาวบ้าน ย่อมสร้างแรงผลักดันต่อโครงสร้างอำนาจของสังคมที่เกื้อหนุนให้กับกลุ่มผู้มีอำนาจเก่า ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง ข้าราชการ นายทุน ชุนศึก ศักดินา และผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น คณาจารย์อาวุโสของคณะสังคมศาสตร์หลายท่านถูกกลุ่มผู้มีอำนาจดังกล่าวข่มขู่ คุกคาม และด้อยค่างานวิจัยอยู่เนือง ๆ รวมทั้งการใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ ก็มีให้เห็น ในที่นี้ขอกล่าวถึงเหตุการณ์หนึ่งที่ยังอยู่ในความทรงจำ เมื่อมีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งจำนวนหลายร้อยคนรวมตัวกันมาชุมนุมที่หน้าคณะสังคมศาสตร์ กล่าวปราศรัยตำหนิคณาจารย์ในคณะสังคมหลายท่านที่ทำงานวิจัยสนับสนุนสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือและคนชายขอบกลุ่มต่าง ๆ มีการเผาหุ่นอาจารย์หลายคน พร้อมทั้งเรียกร้องให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัยทำการสอบสวนเพื่อเอาผิดทางวินัย ป่อยครั้งที่การต่อต้านการทำงานวิชาการเพื่อรับใช้สังคมของนักวิชาการสายสังคมศาสตร์ มักจะได้รับการสนับสนุนจากนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งที่ใช้วาทกรรมทางวิทยาศาสตร์แนวจารีตที่ปราศจากการค้นคว้าวิจัยใหม่ ๆ มาสนับสนุน แต่เป็นความเชื่อทางวิชาการที่ถูกผลิตซ้ำโดยผู้มีอำนาจ ตัวอย่างเช่น ความรู้เกี่ยวกับปัญหาการทำไร่เลื่อนลอย ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าต้นน้ำ และปัญหาไฟฟ้า-หมอกควันในปัจจุบัน การทำงานวิชาการทางสังคมศาสตร์เพื่อรับใช้สังคมจึงมีต้นทุนและความเสี่ยงที่ต้องแบกรับด้วยเช่นกัน แต่ก็เป็นที่ทราบกันดีว่าการทำงานวิชาการเพื่อรับใช้สังคมได้กลายเป็นอัตลักษณ์หนึ่งของนักวิชาการสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จนเป็นที่รู้จักกันทั่วไปและมักถูกเรียกขานกันว่า “สำนักเชียงใหม่” (Chiang Mai School) รวมทั้งเป็นที่กล่าวถึงกันในระดับนานาชาติ

อย่างไรก็ตาม แนวโน้มในปัจจุบันดูเหมือนจะไม่เอื้ออำนวยให้บรรดาคณาจารย์ได้มีโอกาสในการเป็นนักวิชาการและทำกิจกรรมไปด้วย เนื่องจากมหาวิทยาลัยนอกระบบที่อ้างว่าเพื่อความเป็นอิสระทางวิชาการและการบริหารนั้น ในความเป็นจริงกลับเป็นมหาวิทยาลัยที่ตกอยู่ใต้อำนาจของอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ ที่วิ่งตามการแข่งขันเพื่อไต่อันดับไปสู่ความเป็นนานาชาติ เห็นห่างจากการเป็นมหาวิทยาลัยที่ถือกำเนิดมาจากการเรียกร้องของคนท้องถิ่น คณาจารย์ที่เรียกว่าพนักงานมหาวิทยาลัยสายวิชาการถูกจำกัดให้ทำงานเพื่อผลิตผลงานวิชาการที่สามารถตีพิมพ์ในระดับนานาชาติและสร้างหลักสูตรที่รองรับความต้องการของอุตสาหกรรมเป็นหลัก ประกอบกับระบบการจ้างงานที่ขาดความมั่นคงและสวัสดิการในระยะยาว จึงทำให้การทำงานวิชาการเพื่อรับใช้สังคมและผู้ยากไร้ได้รับความสำคัญในระดับท้ายๆ

สังคมศาสตร์รับใช้สังคมไทย

รองศาสตราจารย์ ดร.โกสุมภ์ สายจันทร์

ในโอกาสครบรอบ 60 ปีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้เขียนขอร่วมรำลึกถึงบทบาทของคณะสังคมศาสตร์ในช่วง 40 ปีหลัง อันเป็นช่วงที่ผู้เขียนปฏิบัติงานสอนและรับผิดชอบงานบริหารของคณะฯ ในช่วงก่อนที่ภาควิชารัฐศาสตร์ที่ผู้เขียนสังกัดอยู่จะได้แยกออกไปตั้งเป็นคณะใหม่ภายใต้ชื่อ “คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์” อาจกล่าวได้ว่าเราได้ปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมทั้งภาครัฐและเอกชนมาอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ละทิ้งหลักการพื้นฐานในการสร้างบัณฑิตที่มีคุณธรรม รู้จักครองตนและครองคน สามารถเข้าไปปัญหาอันเกิดจากโครงสร้างของสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำและแสวงหาทางออกให้กับสังคมด้วยวิชาความรู้ที่ได้อ่านเรียนมา

ขนาดของคณะฯ เล็กลงตั้งแต่ภาควิชาเศรษฐศาสตร์และภาควิชาบริหารธุรกิจแยกออกไปตั้งคณะใหม่ ในปัจจุบันยังเล็กลงเมื่อภาควิชารัฐศาสตร์และภาควิชานิติศาสตร์แยกไปตั้งคณะใหม่เช่นกัน คณะสังคมศาสตร์เปรียบเสมือนแม่ที่รู้สึกเสียใจที่ลูกน้อยทั้ง 4 ต้องออกรือนไป แต่ก็ด้วยความยินดี เพื่อความก้าวหน้าของลูกๆที่จะเติบโตใหญ่มีความชำนาญเฉพาะด้านมากขึ้น

การที่คณะฯ มีบุคลากรด้านการเรียนการสอนที่เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการระดับชาติและระหว่างประเทศ ได้เป็นแรงจูงใจให้ผมผู้อยากเข้ามาเรียนสายสังคมศาสตร์มากขึ้น ทั้งๆ ที่มีความเสี่ยงกับการตกงานเมื่อเรียนจบ ทางสองแพร่งสำหรับผู้จัดทำหลักสูตรก็คือ ระหว่างเปิดวิชาที่รองรับความต้องการของตลาด กับเปิดวิชาตามความถนัดของคณาจารย์ผู้สอนที่ตั้งต้นที่จะสอนตามความถนัดของตนเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ และนักวิจัยรุ่นใหม่จากนักศึกษาในหลักสูตร คณะฯ จะให้ความเห็นชอบแนวทางไหน ผู้เขียนเข้าใจว่า ที่ผ่านมากคณะฯ ยังยืนหยัดในเส้นทางหลัง คือคงไว้ซึ่งความเป็นสังคมศาสตร์อันอาจจะมีความเป็นวิชาชีพน้อย แต่ก็ได้ให้นักศึกษาได้เลือกวิชาโทจากคณะอื่นๆ เพื่อเพิ่มโอกาสในการหางานที่มีรายได้สูง ในความเป็นจริง On- the-Job Training หรือการฝึกงานเมื่อแรกเข้าทำงานเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันอยู่แล้วในทุกหน่วยงาน การเรียนให้ตรงกับสายงานจึงเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ข้อวิตกกังวลหลัก คณะฯ ยังจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรด้วยการเชิญวิทยากรจากภาครัฐและเอกชนมาบรรยายให้ความรู้เสริมทั้งที่เป็นวิชาชีพและวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อให้นักศึกษามีความรู้เท่าทันสถานการณ์โลกและถูกจริตกับนักศึกษา Gen AI

หลักสูตรนานาชาติของคณะฯ อย่างเช่น ASEAN Studies ในระดับปริญญาตรี และ M.A.in Sustainable Development ภายใต้การกำกับดูแลของ Regional Centre for Sustainable Development (RCSD) ได้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูงที่ไม่เพียงแต่จะรับใช้สังคมไทยแต่ยังช่วยพัฒนาบุคลากรจาก กลุ่มประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงจนเป็นที่ยอมรับและมีการส่งนักศึกษาเข้ามาศึกษาอย่างต่อเนื่องนานกว่า 2 ทศวรรษ ในเวลาต่อมานักศึกษาต่างชาติเหล่านี้ต่างได้รับการยอมรับให้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นในสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา เมื่อกลับสู่ประเทศบ้านเกิด พวกเขาได้เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศจนก้าว

ล้ำหน้าประเทศไทยไปแล้วดังกรณีของเวียดนาม เป็นต้น

ความสัมพันธ์อันดีในทางวิชาการกับประเทศเพื่อนบ้านยังสะท้อนให้เห็นจากความร่วมมือในการทำวิจัย มีการลงพื้นที่และสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่จากคณาจารย์และนักศึกษาไทยของคณะฯอย่างต่อเนื่อง อาจกล่าวได้ว่าคณะฯ ได้เป็นฐานให้กับคณะอื่นๆ ทางสายสังคมศาสตร์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในการประสานความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในการทำวิจัยในประเด็นใหม่ๆ อย่างเช่น การพัฒนาอย่างยั่งยืน ภาวะโลกร้อนกับปัญหาหมอกควันจากไฟป่า โลจิสติกส์กับการค้าชายแดน ทุนจีนสีเทา ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์กับการค้ามนุษย์ ฯลฯ

ในส่วนกิจกรรมของนักศึกษา การได้มีโอกาสทำกิจกรรมทางสังคมและการเมืองร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐในระดับชาติ ตลอดจนองค์กรพัฒนาเอกชนและภาคประชาสังคม จัดได้ว่าเป็นการฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม มีความรับผิดชอบ สร้างภาวะผู้นำและการมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ให้กับพวกเขา อันจะเป็นประโยชน์อย่างมากเมื่อจบการศึกษาแล้วต้องออกไปปฏิบัติงานร่วมกับคนหมู่มาก ในบางช่วงเวลา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ตกอยู่ในภาวะกดดันมิให้เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ทำกิจกรรมทางการเมือง แต่ก็เป็นเพียงระยะสั้น ผู้เขียนจึงได้แต่หวังในความใจกว้างของคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยและคณะฯ อันจะมีส่วนสำคัญต่อพัฒนาการของบัณฑิตลูกช้างในอนาคต

มีแนวโน้มว่าบัณฑิตสายสังคมศาสตร์จะหันไปทำงานภาคเอกชนมากขึ้นเพราะจำนวนผู้เข้าแข่งขันเพื่อสอบบรรจุเป็นข้าราชการมีสัดส่วนที่มากเกินไปที่หนึ่งที่จะรองรับบัณฑิตที่จบมาในแต่ละปี ประกอบกับแรงจูงใจด้านค่าจ้างที่สูงกว่าของภาคเอกชนและจริตของคนรุ่นใหม่แบบ Gen AI ที่ไม่คาดหวังต่อการสร้างสมทรัพย์สมบัติเพื่อบันปลายของชีวิต แต่ยินดีจะใช้จ่ายเงินเดือนเพื่อการท่องเที่ยวและสังสรรค์มากกว่าคนรุ่นก่อน จึงทำให้พวกเขาเลือกชนิดงานแนวใหม่ที่ท้าทายแต่เป็นสิ่งที่สังคมส่วนใหญ่จะต้องคล้อยตามในอนาคตเพราะไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

นอกจากนี้ คนรุ่นใหม่ยังสนใจการเมืองการปกครองท้องถิ่น จำนวนบัณฑิตทางสังคมศาสตร์ที่ลงสมัครรับเลือกตั้งเพื่อเป็นนักการเมืองท้องถิ่นที่บ้านเกิดของตนมีมากขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของการเรียนการสอนประการหนึ่งของทุกมหาวิทยาลัยในภูมิภาคที่มุ่งให้บัณฑิตกลับคืนสู่บ้านเกิดเพื่อพัฒนาชุมชน แทนที่องค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งเคยมีบทบาทอย่างมากแต่ก็ถูกมองว่าทำให้คนในท้องถิ่นไม่สามารถพึ่งตนเองได้ การที่การเมืองระดับชาติได้เข้ามามีส่วนส่งเสริมการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงจัดได้ว่าเป็นความสำเร็จของการพัฒนาระบบประชาธิปไตยของไทย

สังคมศาสตร์จะรับใช้สังคมได้อย่างไร

รองศาสตราจารย์ ดร.อัมพร จิรัฐติก

คำถามที่ว่านักสังคมศาสตร์ทำประโยชน์ให้สังคมได้มากน้อยเพียงใด เป็นคำถามที่ดำเนินมาอย่างยาวนานในประวัติศาสตร์ของวิชานี้ เส้นแบ่งทางวิธีวิทยาที่ชัดเจนของวิทยาศาสตร์กับสังคมศาสตร์ ที่วิทยาศาสตร์ใช้วิธีการทดลองหรือเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่สังคมศาสตร์มักจะใช้วิธีการเชิงคุณภาพ ทำให้นักสังคมศาสตร์บางครั้งอาจไม่มั่นใจว่าการศึกษาของตนจะสามารถตอบโจทย์ของสังคมอย่างไร เนื่องจากแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพมีความซับซ้อน มีความเป็นอัตวิสัยสูง ทำให้นักสังคมศาสตร์รู้สึกว่าคุณวิจัยมีส่วนกำหนดงานวิจัยอย่างแยกไม่ออก หากงานวิจัยชิ้นหนึ่งศึกษาโดยนักวิจัยคนหนึ่ง ผลการวิจัยอาจจะได้ไม่ตรงกับที่ศึกษาโดยคนอื่น ๆ ตรงข้ามกับวิทยาศาสตร์ที่ใช้วิธีการเชิงประจักษ์ เน้นไปที่การสังเกตและการทดลองเชิงประจักษ์ เพื่อให้มั่นใจว่าผลของการศึกษามีความเป็นภววิสัยและสามารถทำซ้ำได้

ความจริง ๆ แล้วตั้งแต่ก้าวเข้ามาเป็นนักวิชาการสายสังคมศาสตร์ ผู้เขียนก็เห็นว่าความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์สามารถรับใช้สังคมได้หลากหลายมากมาย ตั้งแต่เริ่มต้นงานวิจัยชิ้นแรกตอนเรียนปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ ผู้เขียนตั้งข้อสงสัยว่าทำไมเพลงลูกทุ่งที่ทุกคนคิดว่ากำลังจะตายถึงกลับมาบูมในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจที่เราเรียกกันว่าวิกฤตต้มยำกุ้ง แล้วการกลับมาบูมครั้งนั้นก็มันก็ร้องผู้หญิงเป็นตัวนำ อย่างเช่น เพลงเลิกแล้วคะ ของอาภาพร นครสวรรค์ หรือเพลงพอกเมียมาด้วยเหรอ ของยู๋ ญาติเยอะ เมื่อได้ทำวิจัยโดยใช้ความรู้ทางสังคมศาสตร์ที่เรียนมาก็ช่วยให้ผู้เขียนเข้าใจถึงเหตุผลทางธุรกิจพฤติกรรมของผู้บริโภค อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ในสังคมไทย ความเปลี่ยนแปลงในความคิดเรื่องความรักและการแต่งงานของผู้หญิงรวมทั้งบริบทของวิกฤตต้มยำกุ้งที่สร้างเงื่อนไขเชิงธุรกิจและความคิดของสังคม

หลังจากนั้นผู้เขียนก็ได้มีโอกาสทำงานวิจัยอีกหลายชิ้น แต่คำถามที่ว่างานวิจัยของเราจะใช้สังคมได้จริงหรือก็ยังคงดำเนินมาตลอด ผู้เขียนมาเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่าวิชาการสายสังคมศาสตร์นั้นสามารถรับใช้สังคมและช่วยอุดช่องว่างในสิ่งที่วิทยาศาสตร์ทำไม่ได้ ก็ต่อมาเมื่อได้ทำวิจัยร่วมกับนักวิชาการสายวิทยาศาสตร์ชิ้นหนึ่ง ซึ่งทีมงานมีทั้งหมดและนักวิทยาศาสตร์สุขภาพ คือการศึกษาพฤติกรรมด้านสุขภาพของแรงงานอพยพชาวไทใหญ่ที่ติดเชื้อเอชไอวีที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้เขียนได้เข้าร่วมในส่วนของงานวิจัยเชิงคุณภาพ ในส่วนของงานวิจัยเชิงปริมาณใช้วิธีเก็บข้อมูลจากจำนวนแรงงานทั้งหมด 400 คนที่มีมารับบริการที่โรงพยาบาล 11 แห่งในจังหวัดเชียงใหม่ โดยการเก็บแบบสอบถามและเก็บตัวอย่างเลือด หลังจากได้เข้าไปมีส่วนร่วมในงานวิจัยชิ้นนั้น ผู้เขียนก็เกิดความกระจางว่า สิ่งทีวิทยาศาสตร์ยังมีช่องโหว่และนั่นกลายเป็นจุดแข็งของสายสังคมศาสตร์ก็คือการนำบริบททางสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองมาใช้ในการทำความเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์ สิ่งนี้นักวิชาการสายสังคมศาสตร์เป็นกังวลก็คือการที่พวกเรามุ่งเน้นไปที่บริบทที่เฉพาะเจาะจง ทำให้ข้อค้นพบของพวกเราไม่สามารถนำไปสู่ข้อสรุปสำหรับประชากรหรือ

สภาพแวดล้อมในวงกว้างเสมอไป แต่นั่นก็คือจุดแข็งที่ผู้เขียนคิดว่าทำให้สังคมศาสตร์สามารถรับใช้สังคมได้อย่างดี

งานวิจัยในส่วนของผู้เขียนเป็นการศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้หญิงและผู้ชายแรงงานไทใหญ่ที่ติดเชื้อทั้งหมด 40 คน โดยพยายามทำความเข้าใจถึงสาเหตุของการติดเชื้อ ความเสี่ยงของการแพร่เชื้อ และการอยู่ร่วมกับเชื้อเอชไอวีของแรงงานไทใหญ่ ซึ่งท้ายที่สุดก็คือการศึกษาถึงพฤติกรรมและความรู้เกี่ยวกับเชื้อเอชไอวี ความยากของการทำความเข้าใจว่าแรงงานไทใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับเอชไอวีมากน้อยเพียงใดไม่ใช่อุปสรรคเรื่องของภาษาแต่เพียงอย่างเดียว ถึงแม้ว่าในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณ ทีมงานจะมีการทบทวนผู้ที่เก็บแบบสอบถาม แต่คือเรื่องของคอนเซ็ปท์ที่นำมาใช้ ยกตัวอย่างเช่น ในแบบสอบถามที่เก็บกับแรงงาน 400 คน เพื่อทำความเข้าใจในประเด็นเรื่องความรู้ มีคำถามว่าจริงหรือไม่จริงกับคำถามต่อไปนี้ บุคคลสามารถติดเชื้อเอชไอวีได้โดยการจูบหรือเอาลิ้นใส่เข้าไปในปากของคุณนอนหากว่าคุณนอนมีเชื้อเอชไอวี บุคคลจะไม่ติดเชื้อเอชไอวีหากกำลังกินยาปฏิชีวนะอยู่ ฤงยางอนามัยที่ทำจากลำไส้สัตว์สามารถป้องกันการติดเชื้อเอชไอวีได้ดีกว่าฤงยางอนามัยที่ทำจากยางพารา บุคคลสามารถได้รับเชื้อเอชไอวีจากการนั่งในอ่างอาบน้ำร้อนหรือว่ายน้ำร่วมกับผู้ที่ติดเชื้อเอชไอวี คำถามเหล่านี้นำมาจากแบบสอบถามที่ทำเป็นมาตรฐานเพื่อใช้วัดในสังคมตะวันตกโดยไม่คำนึงถึงบริบทของการเป็นแรงงานอพยพที่ไม่เคยได้รับการศึกษาเรื่องเอชไอวีในระบบโรงเรียนมาก่อนหรือพวกเขาอาจจะไม่มีความรู้เลยว่ายาปฏิชีวนะคืออะไร ฤงยางอนามัยที่ทำจากลำไส้สัตว์เป็นอย่างไร แตกต่างจากฤงยางแบบอื่นอย่างไร พวกเขาอาจจะไม่ได้ใช้ฤงยางอนามัยด้วยซ้ำ รวมทั้งไม่มีเวลาหรือมีความสามารถไปนั่งในอ่างอาบน้ำร้อนก็เป็นได้

สิ่งที่ผู้เขียนสนใจในงานนี้ก็คือการทำความเข้าใจทั้งในระดับของปัจเจกบุคคลว่าแรงงานข้ามชาติมีพฤติกรรมทางเพศ ความรู้และความเชื่อเกี่ยวกับเอชไอวีอย่างไร และในระดับบริบทใหญ่ว่าการอพยพย้ายถิ่นมีส่วนสัมพันธ์กับการติดเชื้อเอชไอวีของแรงงานข้ามชาติหรือไม่อย่างไร ผู้เขียนพบว่าในระหว่างการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้นผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นผู้หญิงหลายคนเปิดเผยว่าเคยคิดฆ่าตัวตาย บางคนเคยพยายามมาแล้ว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการติดเชื้อเอชไอวีในกลุ่มผู้หญิงไทใหญ่นั้นถูกตีตราจากสังคมว่าพวกเธอเป็นพวกสำส่อนหรือเป็นผู้หญิงขายบริการ เนื่องจากการตีตราที่ผู้หญิงเหล่านี้ประสบ

หลายคนจึงเลือกที่จะไม่เปิดเผยผลเลือดกับคู่ครองด้วยความกลัวว่าคู่ครองจะทิ้งพวกเธอไป การตัดบรรจบกันของความเป็นผู้หญิงและการติดเชื้อเอชไอวี นอกจากจะเป็นความเปราะบางทางชีวภาพแล้ว ยังผนวกกับบริบทของการเป็นแรงงานอพยพย้ายถิ่นที่ทำให้พวกเขาไม่มีสถานะความเป็นพลเมือง การต้องพึ่งพาคู่ครอง การขาดความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน ส่งผลให้พวกเธอเลือกที่จะไม่เปิดเผยผลเลือดกับคู่ครอง ซึ่งก็ทำให้วงจรของการติดเชื้อหมุนวนไปเรื่อยๆ

ข้อค้นพบอีกประการจากการทำงานวิจัยชิ้นนี้ก็คือ ไม่ใช่ว่าแรงงานอพยพจะขาดความรู้เกี่ยวกับการติดเชื้อและการแพร่เชื้อเพียงเท่านั้น แรงงานจำนวนมากรู้ว่าสามารถติดเชื้อได้จากการมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ใส่ฤงยางอนามัย แรงงานทุกคนทราบว่าการติดเชื้อเอชไอวีสามารถแพร่ได้หากไม่ใส่ฤงยางอนามัย แต่สิ่งสำคัญไปกว่านั้นคือทัศนคติที่มองว่าเอชไอวีไม่ใช่เรื่องเสี่ยง ทัศนคติที่ไม่ให้ความสำคัญกับการป้องกัน ยกตัวอย่างเช่น ผู้ชายจำนวนหนึ่งที่แม่ทราบจากคู่ครองว่าติดเชื้อเอชไอวี แต่ตัวเองยังไม่ติด ก็ไม่ยินยอมที่จะใส่ฤงยางอนามัย โดยให้เหตุผลว่ามีเพศสัมพันธ์มานานไม่เห็นติด ถ้าจะติดก็คงติดไปนานแล้ว บางคนบอกว่าคนเราก็ต้องตายสักวันหนึ่ง ขอมีความสุขโดยไม่ต้องใส่ฤงยางดีกว่า หรือกรณีผู้หญิงคนหนึ่งเล่าว่าเธอเคยทำงานบริการทั้งที่ติดเชื้อ ที่อำเภอฝาง ซึ่งลูกค้าที่มาใช้บริการก็เป็นแรงงานไทใหญ่เป็นส่วนใหญ่ เธอจะบอกลูกค้าทุกคนให้ใส่ฤงยาง แต่แรงงานจำนวนมากไม่ยินยอมใส่ฤงยาง เธอเคยพยายามบอกว่าเธอติดเชื้อ แต่กลับไม่มีใครเชื่อ แทบทุกคนจะบอกว่าหน้าตาสวยอย่างนี้ แถมไม่เป็นตุ่มพุพอง ไม่มีทางที่จะติดเชื้อ

สิ่งที่ผู้เขียนได้รับจากการทำงานวิจัยชิ้นนี้ก็คือการที่เราจะทำความเข้าใจปัญหาใดปัญหาหนึ่งนั้นควรทำความเข้าใจจากมุมมองทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองที่แวดล้อมปัญหานั้นๆ คำว่า “บริบท” จึงเป็นคัมภีร์ที่นักวิชาการสังคมศาสตร์ควรต้องยึดถือ เพื่อช่วยให้เข้าใจปัญหาอย่างเป็นองค์รวม และการที่สังคมศาสตร์ไม่แยกขาดจากสังคมก็จะช่วยให้สังคมศาสตร์สามารถรับใช้สังคมได้ดี

ภูมิศาสตร์กับงานวิจัยรับใช้สังคม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ลิwa ผาดไธสง

ในช่วงเวลากว่า 20 ปี ที่ข้าพเจ้าได้เข้ามาทำงานเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ข้าพเจ้าได้เห็นถึงบทบาทของบุคลากรของภาควิชาภูมิศาสตร์ ทั้งคณาจารย์ นักวิจัย และนักศึกษาในการผลิตผลงานวิชาการ งานวิจัย และงานบริการรับใช้สังคมอย่างต่อเนื่อง และมีความเชื่อมโยงในหลายๆ มิติของการพัฒนา ซึ่งเป็นธรรมชาติและจุดแข็งของศาสตร์ด้านภูมิศาสตร์ที่เป็นการอธิบายและวิเคราะห์เชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์และปรากฏการณ์อันซับซ้อนที่เกี่ยวข้องกับผู้คน พื้นที่ และสถานที่ และรวมถึงการประยุกต์ใช้เครื่องมือและเทคนิคทางภูมิศาสตร์มาทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์เหล่านั้น ทั้งแผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ ระบบระบุตำแหน่งทางพื้นโลก ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์และการสำรวจระยะไกล อย่างไรก็ตาม เนื้อหาในบทนี้จะขอกล่าวถึงเพียงแค่เสี้ยวหนึ่งของงานวิจัยของภาควิชาภูมิศาสตร์ที่ข้าพเจ้าได้มีส่วนร่วมทั้งในฐานะนักวิจัยหลักและนักวิจัยร่วม และงานวิจัยเหล่านี้ บางส่วนได้มีการนำไปใช้เพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่สังคม ชุมชนและท้องถิ่น ทั้งนี้ นำไปใช้เป็นฐานข้อมูล การสร้างและจัดการองค์ความรู้ การให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการนำไปประยุกต์ใช้ในหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่ผ่านมาของข้าพเจ้า ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ถึงปัจจุบัน สามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเด็นหลัก ประเด็นแรกเป็นเรื่องผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงประชากร (Demographic implications) การเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางการเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบที่สำคัญทางประชากร (Population components) ได้แก่ การเกิด การตาย และการย้ายถิ่น การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบประชากร (Population composition) และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่มีต่อพื้นที่ในหลายๆ ระดับ เช่น ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงประชากรต่อสังคมเศรษฐกิจในภาคเหนือของประเทศไทย (Pardthaisong-Chaipanich, 2006) การวิเคราะห์การเจริญพันธุ์ที่ต่ำกว่าระดับการทดแทนตนเองในระดับโลกและท้องถิ่น (Pardthaisong-Chaipanich, 2006) ความมั่นคงของผู้สูงอายุ ทั้งในประเทศไทย (Pardthaisong-Chaipanich, 2003; 2004; 2007; 2009) และประเทศญี่ปุ่น (Pardthaisong-Chaipanich, 2010) การจัดการ ปัญหาและอุปสรรคในการดูแลผู้สูงอายุ กรณีศึกษาของบ้านพักผู้สูงอายุ (Special Nursing Homes) ในประเทศญี่ปุ่น (Pardthaisong, 2016) และการวิเคราะห์เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร อัตราการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนผู้สูงอายุและนโยบายด้านการดูแลผู้สูงอายุในประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทย (Pardthaisong, 2023)

ประเด็นที่สอง เป็นการเชื่อมโยงงานทางด้านประชากร การย้ายถิ่น กับมิติทางด้านสุขภาพ (Population, migration and health) ได้แก่การศึกษาเรื่องเอดส์และยาเสพติดในกลุ่มชาติพันธุ์ (ลิwa ผาดไธสง-ชัยพานิช, 2545) เอดส์บนพื้นที่สูง (ลิwa ผาดไธสง-ชัยพานิช, 2546) มุมมองทางด้านวัฒนธรรมของเอดส์ กรณีศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ (Pardthaisong-Chaipanich, 2003)

ความมั่นคงของผู้สูงอายุในยุคการระบาดของเอตส์ในชนบทของเชียงใหม่ (Pardthaisong-Chaipanich, 2004) ผลกระทบจากการพัฒนาเส้นทางถนนต่อการแพร่ระบาดของเอช ไอ วี/เอตส์ในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Pardthaisong-Chaipanich, 2009; Pardthaisong, 2022) การศึกษาสถานการณ์ ปัญหา และการเข้าถึงบริการทางสุขภาพของทายาทรุ่นที่สองของแรงงานจากประเทศเมียนมาร์ในประเทศไทย (Pardthaisong-Chaipanich, 2013)

ประเด็นที่สาม เป็นงานวิจัยเชิงบูรณาการที่เกี่ยวข้องกับมิติด้านประชากรกับการพัฒนาพื้นที่ (Population and spatial development) ได้แก่ การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงและการคาดการณ์ประชากรที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาพื้นที่ชายแดนในโครงการพัฒนาช่องทางการเชื่อมโยงการค้าชายแดนของกลุ่มจังหวัด: การวางแผนและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะเขตชุมชนบ้านฮวก กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา (จิระ ปรีงเขียว และคณะ, 2549) การมีส่วนร่วมของแรงงานย้ายถิ่นต่อการพัฒนาเมืองอัจฉริยะ กรณีศึกษาของเมืองเชียงใหม่ (Ling *et al.*, 2018) และการจัดทำแผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (ระยะที่สอง) พ.ศ.2565-2569 (วันเพ็ญ เจริญตระกูลปิติ และคณะ, 2564)

ประเด็นสุดท้าย เป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ ปรับตัวและฟื้นคืนกลับด้านสังคม/ชุมชน (Social/community resilience) โดยได้ศึกษาการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มลภาวะหมอกควัน และภัยแล้ง ได้แก่ การศึกษารับรู้ปรับตัวของภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาควิชาการ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และชุมชนต่อสถานการณ์หมอกควันในจังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างปี พ.ศ. 2550-2560 (Pardthaisong *et al.*, 2018) การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในกลุ่มเด็กบนพื้นที่สูงของประเทศไทย (จังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย) ผ่านแนวคิดของการใช้เด็กเป็นศูนย์กลางผ่านทางการเล่นเกมและการจำลองสถานการณ์ (Vaddhanaphuti *et al.*, 2019) การศึกษามิติด้านเพศภาวะและสังคมต่อการใช้ข้อมูลคุณภาพอากาศ (Nguyen *et al.*, 2021) และการวิจัยเชิงบูรณาการร่วมกับมหาวิทยาลัยและหน่วยงานทั้งในและต่างประเทศด้านการพัฒนาศักยภาพของประเทศไทยต่อการรับรู้ ปรับตัวและฟื้นคืนกลับจากภัยแล้งด้านการเกษตร โดยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ผลกระทบจากภัยแล้งด้านการเกษตร ประเมินความสามารถในการปรับตัว และเสนอแนวทางในการเพิ่มความสามารถในการรับรู้ปรับตัวและฟื้นคืนกลับของเกษตรกรต่อภัยแล้งในลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน (Goodwin *et al.*, 2022; Tanguy *et al.*, 2023) และการประเมินความเสี่ยง การตอบสนองและการปรับตัวของเกษตรกรในด้านการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับภัยแล้ง (Sutcliffe *et al.*, 2024)

โดยสรุป จะเห็นได้ว่า งานวิจัยข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยของภาคภูมิศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มวิจัยด้านพลวัตประชากรและเมือง และกลุ่มวิจัยด้านนโยบายด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในภาคภูมิศาสตร์ยังมีคณาจารย์ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆ ที่หลากหลาย ทั้งในกลุ่มวิจัยที่กล่าวมาและกลุ่มวิจัยอื่น ๆ ได้แก่ ภูมิศาสตร์ความไม่เท่าเทียม สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและแบบจำลองด้านสภาพภูมิอากาศ และการประยุกต์ด้านภูมิสารสนเทศ และในภาคภูมิศาสตร์ ยังมีศูนย์ทางด้าน การวิจัยและบริการวิชาการ ได้แก่ ศูนย์ภูมิภาคเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ ภาคเหนือ ศูนย์ภูมิภาคเพื่อการศึกษาด้านภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม และสตูดิโอวิจัยและพัฒนานวัตกรรมเชิงพื้นที่ด้านสิ่งแวดล้อม โดยในการก้าวเข้าสู่ทศวรรษที่ 7 ของภาคภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เรายังคงมุ่งหวังที่จะผลิตงานวิจัยและนวัตกรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมเป็นภูมิศาสตร์ของความยั่งยืน เพื่อความยั่งยืน (Geography of sustainability, for sustainability) สืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จิระ ประังเขียว, ศุภธินี ดนตรี, ลีวา ผาดไธสง-ชัยพานิช, ศศิเพ็ญ พวงสายใจ, พีรพงษ์ ดวงรัตน์, พุทธิพล ดำรงชัย, พงษ์อินทร์ รักอริยะธรรม, ชยกฤต ม้าลำพอง และชาคริต ศรีรมณี. 2550. “โครงการพัฒนาช่องทางการเชื่อมโยงการค้าชายแดนของกลุ่มจังหวัด: การวางแผนและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะชุมชนบ้านฮวก กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา”. รายงานการวิจัย. ศูนย์เทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (ภาคเหนือ) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ลีวา ผาดไธสง-ชัยพานิช. 2545. “เอตส์และยาเสพติด: กรณีศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนกะเหรี่ยงและม้งในอำเภอแม่อาง จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัยนำเสนอต่อกองควบคุมโรคเอดส์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่. จังหวัดเชียงใหม่.
- ลีวา ผาดไธสง-ชัยพานิช. 2546. “เอตส์บนพื้นที่สูง: กรณีศึกษาชุมชนกะเหรี่ยงในอำเภอแม่อาง จังหวัดเชียงใหม่. ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วันเพ็ญ เจริญตระกูลปิติ, ชนิดา สุวรรณประสิทธิ์, ศักดิ์ดา หอมหวล, ลีวา ผาดไธสง, คณิน หุตานูวัตร, นิกร มหาวัน, สมศักดิ์ บุญดาว, คณิต ธนุธรรมเจริญ, โชคอนันต์ วาณิชย์เลิศนาศาร, ณัฏฐ์ดิษฐ์ ดิกุล, เยาวินิตย์ ธาราฉาย, พรทิพย์ จันทราช, ธวัชชัย มานิตย์, ปิติเทพ อยู่ยืนยง, เกวลิน สมบูรณ์, อลิษา ตรีโรจนานนท์, ปิยะวัฒน์ วุฒิชัยกิจเจริญ, ชลดา หนันดี, ณัฏฐ์ สุขพรสวรรค์, จารุพร นุแบ่งถา, ยลดา ใจมาแก้ว, สุริย์พร พรหมผลิน, และสายพิณ เลาว้าง. 2564. “โครงการจัดทำแผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (ระยะที่ 2) พ.ศ. 2565-2569”. รายงานฉบับสมบูรณ์ นำเสนอต่อสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอส พี ก๊อปปี้ ปริ๊น; พิมพ์ครั้งที่ 1.
- Goodwin, D., Holman, I., Sutcliffe, C., Salmoral, G., Pardthaisong, L., Visessri, S., Ekkawatpanit, C. and D. Rey. 2022. “The contribution of a catchment-scale advice network to successful agricultural drought adaptation in Northern Thailand”. *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences* 380, 2238. <http://doi.org/10.1098/rsta.2021.0293>
- Ling, C. M., Pardthaisong, L., and Y. C. Huyakorn. 2018. “The Smart City - A City for All: Improving Migrant Workers’ Perception of Smart Governance through Inclusion”. *Political Science and Public Administration Journal* 9 (2) July-December.
- Nguyen, H., Han, J. Y., Pardthaisong, L., Sin-ampol, P., and Agarwal, R. 2021. “Report on gender and social aspects of the use of air quality data and implication for SERVIR-Mekong’s Air Quality Explorer”. A report submitted to the Stockholm Environment Institute (Asia). Bangkok.
- Pardthaisong, L. 2016. “Elderly Care: Lessons from the Special Nursing Homes in Sendai, Japan”. Paper presented at the 8th Joint Symposium Kagawa University-Chiang Mai University 2016 on “Healthy Aging and Sustainable Society”, 29-31 August. Kagawa University, Japan.
- Pardthaisong, L. 2022. “The impact of road development on HIV/AIDS transmission in the Greater Mekong Subregion”, in Seiichi Igarashi (Ed.) *From Mekong Commons to Mekong community: An Interdisciplinary Challenges*. Oxon: Routledge.
- Pardthaisong, L. 2023. “Ageing and long term care: what can Thailand learn from Japan?”. Paper presented at the SEAGA 2023 Conference on “Recontextualising Sustainability – People, Places and the Environment”, 27-30 June. Chulalongkorn

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

University, Bangkok.

- Pardthaisong, L., Sin-ampol, P., Suwanpravit, C. and A. Charoenpanyanet. 2018. "Haze Pollution in Chiang Mai, Thailand: A Road to Resilience". *Procedia Engineering*. Vol. 212. pp. 85-92.
- Pardthaisong-Chaipanich, L. 2003. A Cultural Perspective of AIDS: A Comparison between the Thai and the Karen communities in Northern Thailand. Paper presented at the international workshop on "Social Science and AIDS in Southeast Asia: Inventory of Research Projects, Priorities and Prospects for the Future", November 10th -12th. Chiang Mai, Thailand.
- Pardthaisong-Chaipanich, L. 2003. *Ageing in Chiang Mai*. Paper presented at the international workshop on "Local Initiatives in Social Development and Human Security", co-organised by Keio University, Japan and Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University. December 5th-7th. Chiang Mai, Thailand.
- Pardthaisong-Chaipanich, L. 2004. *The Security of Ageing in the Era of AIDS in Rural Chiang Mai*. Paper presented at the 2nd International Workshop on "Human Security and Local Development in Asia", co-organised by Keio University, Japan and Hanoi University of Technology, Vietnam. November 26th – 28th. Hanoi, Vietnam.
- Pardthaisong-Chaipanich, L. 2006. "Population change in Northern Thailand". In Goh, K. and Sekson Yongvanit (eds.) *Change and Development in Southeast Asia in an Era of Globalization*, pp. 395-415. Singapore: Prentice Hall.
- Pardthaisong-Chaipanich, L. 2006. "Below replacement-level fertility: the global and local perspectives". *Chiang Mai University Journal* 5 (2), pp. 267-282.
- Pardthaisong-Chaipanich, L. 2007. *Rural Change and Ageing Security in Thailand*. Paper presented at the International Workshop on "Human Security in East Asia: Ideas and Practices". Keio University at Shonan Fujisawa. February 24-27. Kanagawa, Japan.
- Pardthaisong-Chaipanich, L. 2009. "Rural Changes and Ageing in Human Insecurity in Northern Thailand". In Michio Umegaki, Lynn Thiesmeyer, and Atsushi Watabe (eds.) *Human Insecurity in East Asia*. Japan: United Nations University Press.
- Pardthaisong-Chaipanich, L. 2009. "*The Impact of Road Development on the Spread of HIV/AIDS in the Greater Mekong Subregion: A Case-study of Xishuangbanna, Yunnan Province, the People's Republic of China*". RCSD Working Paper Series: Resource Policies and Cultural Transformation in the Mekong Region, No. 10. Regional Center for Social Science and Sustainable Development (RCSD), Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University, Thailand.
- Pardthaisong-Chaipanich, L. 2010. *Ageing Security: Findings from Japan and Thailand*. Paper presented at the 3rd Joint International Symposium between CMU and KU on "The Ageing Society", 24-26 August. Chiang Mai University Thailand.
- Pardthaisong-Chaipanich, L. 2013. "Access to healthcare for the second generation of the Burmese immigrants in Thailand". *The Journal of Interdisciplinary Networks: Special Issue on Interdisciplinary Research and Development in ASEAN*

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

Universities. 2 (1), pp. 125-130.

Sutcliffe, C., Holman, I., Goodwin, D., Salmoral, G., Pardthaisong, L., Visessri, S., Ekkawatpanit, C., and D. Rey. 2024. “Which factors determine adaptation to drought amongst farmers in Northern Thailand? Investigating farmers’ appraisals of risk and adaptation and their exposure to drought information communications as determinants of their adaptive responses”. *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*. 29:6. <https://doi.org/10.1007/s11027-023-10099-w>

Tanguy, M., Eastman, M., Magee, E., Barker, L.J., Chitson, T., Ekkawatpanit, C., Goodwin, D., Hannaford, J., Holman, I., Pardthaisong, L., Parry, S., Rey, D. V., and S. Visessri. 2023. “Indicator-to-impact links to help improve agricultural drought preparedness in Thailand”. *EGUsphere*. pp. 1-33. <https://doi.org/10.5194/egusphere-2023-308>. Preprint. Discussion started: 1 March.

Vaddhanaphuti, C., Huyakorn, P., Sin-ampol, P., Pardthaisong, L., Jantima, N., Saguansaksanti, S. and V. Kai-ngam. 2019. “Climate Change Adaptation for Highland Children of Northern Thailand: A More-than-Climate Gaming and Simulation Approach”. Paper presented at the International Conference on “Capacity Building for Research and Innovation in Disaster Resilience”. 14-18 January 2019. Cinnamon Lakeside Hotel, Colombo, Sri Lanka.

“มหาวิทยาลัยรับใช้สังคม”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาลี สิทธิเกรียงไกร

ช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยไทยจำนวนหนึ่งได้ผลิตนวัตกรรม “มหาวิทยาลัยรับใช้สังคม” โดยมีหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นคล้ายๆ กัน ภายใต้ชื่อ โครงการบริการวิชาการแก่ชุมชน บางมหาวิทยาลัยได้ประกาศตัวตนว่า เป็นมหาวิทยาลัยรับใช้สังคม (กฤตธี เอกวารการ และคณะ, ม.ป.ป.) กรณีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เริ่มปรากฏในแผนมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปี 2560-2564 ได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “มหาวิทยาลัยชั้นนำ รับผิดชอบสังคม และสร้างการพัฒนาสู่ความเป็นเลิศที่ยั่งยืน” และได้แต่งตั้งรองอธิการบดีฝ่ายบริการวิชาการและรับใช้สังคม (หน่วยสนับสนุนวิชาการรับใช้สังคม, ม.ป.ป.) ซึ่งนับได้ว่า มหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีความก้าวหน้าการให้พื้นที่แก่คณาจารย์ก้าวออกจากห้องสี่เหลี่ยมสู่ชุมชนที่มีความหลากหลายและซับซ้อน ทว่า มีคำถามว่าแล้วที่ผ่านมามหาวิทยาลัยมีบทบาทอย่างไร และมหาวิทยาลัยไม่ใช่มีบทบาทรับใช้สังคมหรือ

หากย้อนกลับไปดูการก่อตั้งมหาวิทยาลัยไทย จะพบว่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกที่ปรับเปลี่ยนมาจากโรงเรียนมหาดเล็กหลวง เพื่อผลิตข้าราชการ ส่วนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้นก็ผลิตนักกฎหมาย นักรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ผลิตแพทย์ พยาบาลและบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เน้นการผลิตนักวิชาการด้านการเกษตร ประมงและป่าไม้ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นมหาวิทยาลัยภูมิภาคแห่งแรกในประเทศไทย มีการเปิดสอนหลากหลายสาขาพร้อมกัน เช่น แพทย์ วิศวกร และสังคมศาสตร์ มีข้อสังเกตว่า มหาวิทยาลัยเหล่านี้ล้วนนำความรู้จากตะวันตกเป็นแม่แบบการสร้างผู้เชี่ยวชาญสู่หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อสนับสนุนการพัฒนาของรัฐที่ต้องการนำประเทศไปสู่ความทันสมัยโดยมีประเทศตะวันตกเป็นต้นแบบ มหาวิทยาลัยไทยประสบความสำเร็จในการผลิต “คน” ที่ช่วยรังสรรค์สังคมสมัยใหม่ ทำให้ประเทศไทยก้าวทันการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์การแพทย์ การเปลี่ยนสังคมเกษตรไปสู่สังคมอุตสาหกรรม แต่ขณะเดียวกัน การพัฒนาแบบนี้ก็ได้ก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ละเลยภูมิปัญญาหรือความรู้ท้องถิ่น ก่อให้เกิดกระแสการพึ่งพิงความรู้และเทคโนโลยีตะวันตก

กระแสมหาวิทยาลัยรับใช้สังคม ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการได้บทพจนนทิศทางการพัฒนามหาวิทยาลัยที่ผลิตคนและงานวิจัยจำนวนมากที่ไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นหรือสังคม ซึ่งงานวิจัยเหล่านี้ถูกเรียกว่า งานวิจัยชั้นหิ้ง ซึ่งไม่สามารถแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่นได้ จึงเป็นที่มาของงานวิจัยที่เรียกว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ดำเนินการโดยฝ่ายวิจัยท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในช่วงปี 2541 ซึ่งมีหลักการสำคัญคือ โจทย์มาจากชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน โดยให้ชาวบ้านผันตัวมาเป็น “นักวิจัยท้องถิ่น” และดูแลรับผิดชอบโครงการด้วยตนเอง ในช่วงเวลาก่อนหน้านั้น มีงานวิจัยอีกกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่า งานวิจัยไต้หวัน ในช่วงเริ่มต้นของงานวิจัยกลุ่มนี้ เป็นงานวิจัยที่ดำเนินการร่วมกันระหว่างนักวิชาการ ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบ

จากการพัฒนาและนักพัฒนาผู้เชี่ยวชาญ (ชยันต์ วรรณระภูติ และคณะ, 2566) เป้าประสงค์ของงานวิจัยกลุ่มนี้คือ การค้นหาความรู้ท้องถิ่นเพื่อต่อต้านต่อความรู้ใหม่ (Counter hegemonic knowledge) ซึ่งผลิตโดยผู้เชี่ยวชาญ/วิชาการ ระยะเวลา เมื่อสกว. ได้ถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นหน่วยงานกำหนดทิศทางนโยบายประเทศ จึงทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหยุดชะงักลง แต่มหาวิทยาลัยบางแห่งได้รับหลักการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาปรับเปลี่ยนเป็น มหาวิทยาลัยรับใช้สังคม พร้อมทั้งให้โอกาสอาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญด้านนี้สามารถขอตำแหน่งทางวิชาการได้ พร้อมกับมีหน่วยบริการรับใช้สังคม งานวิจัยในกลุ่มนี้มีทั้งการร่วมมือกับภาคธุรกิจ ชุมชน หน่วยงานราชการที่หลากหลาย นักพัฒนา เพื่อช่วยยกระดับหรือพัฒนามาตรฐานการดำเนินชีวิต ส่งเสริมเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวชุมชน หรือสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่วัฒนธรรม ภูมิปัญญา

งานวิจัยและปฏิบัติการทั้งสามรูปแบบคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น งานวิจัยไต่บ้าน และหน่วยบริการรับใช้สังคมในระดับมหาวิทยาลัยนั้น ต่างมีเป้าหมายที่ชุมชน หรือชาวบ้าน เป็นความพยายามค้นหาความรู้และเสริมศักยภาพชุมชนบนฐานคิดที่แตกต่างกัน

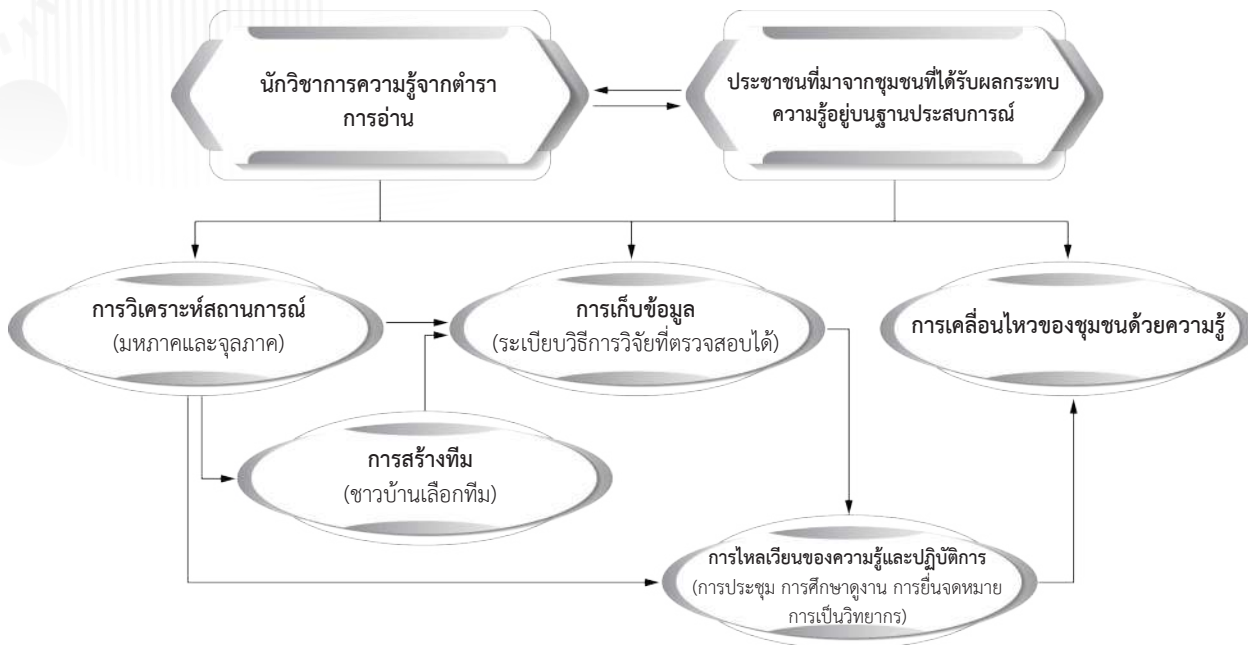
การร่วมผลิตสร้างความรู้ (วิชาการรับใช้สังคม?)

ในช่วง 5 ทศวรรษที่ผ่านมาชุมชนชาติพันธุ์ภาคเหนือ ประเทศไทยเผชิญกับการรุกคืบของ “การพัฒนา” ผ่านองค์กรภาครัฐและทุน ภาครัฐใช้นโยบายและกฎหมายแย่งยึดที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ ทุนเป็นแหล่งสนับสนุนหรืออาศัยช่องทางนโยบายและกฎหมายของรัฐเปลี่ยนที่ดินและป่าไม้เป็นเหมืองแร่ เขื่อน และแหล่งท่องเที่ยว เปลี่ยนแม่น้ำให้เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ และเป็นคลองส่งน้ำ รวมไปถึงการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ การพัฒนาตามแนวทางนี้ล้วนมาจากผู้เชี่ยวชาญอันเป็นผลพวงของการผลิตบัณฑิตจากมหาวิทยาลัย ซึ่งนำพาประเทศไทยไปสู่ความก้าวหน้าพอควร

ในอีกด้านหนึ่ง ความรู้ที่รัฐและทุนร่วมกันผลิตขึ้นมาได้เป็นความรู้ใหม่ที่ครอบงำสังคมโดยทั่วไป และนำไปสู่การแย่งยึดที่ดินและทรัพยากรจากชุมชนชาติพันธุ์นั้น และสร้างความชอบธรรมต่อกระบวนการพัฒนา ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ ชุมชนชาติพันธุ์จะยืนยันสิทธิชุมชนท้องถิ่นตนเองอย่างไร นักวิชาการจะมีบทบาทอย่างไร

ใน ปี 2559 รัฐบาลไทยโดยกรมชลประทานได้เริ่มโครงการเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนแก่อีสานภูมิพล โดยผันน้ำจากแม่น้ำยม อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน ผ่านอุโมงค์ส่งน้ำที่มีความยาว 61 กิโลเมตรไปที่บ้านแม่จูด อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ หลังจากนั้นไปสู่เขื่อนภูมิพล โดยโครงการเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนฯ นี้ กล่าวอ้างว่า เพื่อไม่ให้น้ำไหลลงสู่แม่น้ำสาละวินจึงสร้างเขื่อนน้ำยมเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำจากแม่น้ำยม งาม เมย ไหลลงสู่แม่น้ำสาละวิน หลังจากนั้นใช้เครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่สูบน้ำเข้าอุโมงค์ โดยพื้นที่ก่อสร้างอุโมงค์นี้ส่วนใหญ่อยู่ใน อ.อมก๋อย จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูง-ต่ำสลับกันไป ความรู้ด้านวิศวกรรมได้เปลี่ยนพื้นที่ได้ภูเขา/พื้นดินให้เป็นอุโมงค์ (คลอง) เพื่อส่งน้ำไปยังเขื่อนภูมิพล ซึ่งก่อสร้างตั้งแต่ปี 2507 อนึ่ง รายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมกล่าวว่า มีผู้ที่ได้รับผลกระทบเพียง 29 ราย (มหาวิทยาลัยนครสวรรค์, 2564) ทั้งที่โครงการเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนฯ นี้ มีทั้งการก่อสร้างเขื่อน สถานีสูบน้ำ อุโมงค์ และอื่นๆ เป็นต้น และที่สำคัญคือ รายงานฉบับนี้ขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน (เครือข่ายประชาชนลุ่มน้ำยม งาม เมย สาละวิน, 2564)

เมื่อผ่านขั้นตอนนี้ไปแล้ว จะเริ่มต้นการเก็บข้อมูล โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย ร่วมกันตั้งคำถาม ออกแบบการวิจัย นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์สถานการณ์ร่วมกับนักพัฒนาและชุมชนอื่นๆ การศึกษาดูงานเพื่อให้เกิดการไหลเวียนของความรู้และปฏิบัติการ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะเป็นการเสริมสร้างพลังให้แก่ชาวบ้าน ลักษณะการวิจัยเช่นนี้ นักวิจัยไม่ใช่ผู้นำพาความรู้ไปสู่ชุมชนเท่านั้น แต่ต้องรับฟังความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านด้วย

ภาพแสดง: การร่วมผลิตความรู้ระหว่างนักวิชาการและชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบ

การร่วมผลิตสร้างความรู้ในโครงการวิจัยฯ นี้ มีเป้าหมายเพื่อสร้างความรู้ที่มาจากข้างล่างหรือความรู้ท้องถิ่นของชุมชน เพื่อ
ด้านต่อความรู้หน้าที่ให้คุณค่ากับมิติทางเศรษฐกิจ ละเอียดคุณค่าวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาติพันธุ์ ความรู้นำมาจะให้ความหมาย “น้ำ” ใน
ฐานะวัตตูลิ่งของที่สามารถจัดการควบคุมไปในทิศทางที่มนุษย์ต้องการได้ ซึ่งแตกต่างจากระบบคิดของชาวกะเหรี่ยงที่ น้ำ คือ แม่น้ำ
แม่น้ำ คือพื้นที่ที่สร้างชีวิตใหม่และเป็นแหล่งอาหาร แม่น้ำมีชีวิต ไม่ใช่วัตถุ และที่สำคัญความรู้หน้าที่ถูกผลิตโดยผู้เชี่ยวชาญนั้นละเอียด
ผู้ที่ได้รับผลกระทบ ขาดการฟังเสียงของผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างแท้จริง

ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยและกระบวนการข้างต้นนี้อาจจะไม่ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีคิดการพัฒนาของผู้มีอำนาจได้
แต่กระบวนการวิจัยนี้ได้ช่วยสร้างสำนึกของชุมชนท้องถิ่นทำให้ชุมชนได้เห็นปัญหาที่เกิดจากผู้เชี่ยวชาญ และร่วมกันค้นหาความรู้เพื่อ
ต่อต้านความรู้หน้า (Counter hegemonic knowledge) เพื่อทวงสิทธิและความชอบธรรมให้แก่ชุมชนและสังคมโดยรวม

มหาวิทยาลัยรับใช้สังคม ควรจะมีทิศทางที่ตั้งคำถามต่อความรู้หน้า หรือ มีทิศทางที่ผสมกลมกลืนกับความรู้หน้า คำตอบเหล่านี้
จะช่วยกำหนดบทบาทของมหาวิทยาลัยต่อสังคม/ชุมชน/ประชาชน

เอกสารอ้างอิง

กฤตธี เอกวารกร และคณะ. (ม.ป.ป.). “บทบาทและความคาดหวังของชุมชนในการเป็นมหาวิทยาลัยรับใช้สังคม กรณีศึกษา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร”. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติSMARTS ครั้งที่ 10.

เครือข่ายประชาชนลุ่มน้ำยม เจา เมย สาละวิน. (2564). **สรุปข้อมูลและข้อสังเกต โครงการผันน้ำจากลุ่มน้ำสาละวินสู่ลุ่มน้ำ
เจ้าพระยา.**

ชยันต์ วรรณระภูติ และคณะ. (2566). “การทบทวนและสังเคราะห์วิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อก้าวสู่ความเป็นนานาชาติ”.
รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

มหาวิทยาลัยนเรศวร. (2564). **รายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม(EIA) โครงการเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนให้เขื่อนภูมิพล
แนวส่งน้ำยม-อ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพล.** กรุงเทพฯ: กรมชลประทาน กระทรวง เกษตรและสหกรณ์.

หน่วยสนับสนุนวิชาการรับใช้สังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (ม.ป.ป.). **ประวัติความเป็นมา.** (ออนไลน์).
แหล่งที่มา: <https://www.se.cmu.ac.th/history>

บทความที่ระลึกเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นัทธน คงเจริญ

เราเริ่มทำงานเป็นอาจารย์อยู่ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2538 สังกัดสาขาวิชานิติศาสตร์ ภาควิชา รัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ ด้วยความที่จบทางด้านกฎหมายมาชนมา ตรงกับจังหวะของการทำประชาพิจารณ์ร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับประชาชน (พ.ศ. 2540) คณะสังคมศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของทีมวิชาการที่เข้าไปช่วยในการเผยแพร่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนนี้ ให้กับสังคม โดยการลงพื้นที่ จัดการประชุมประชาพิจารณ์ มีการเชิญประชาชนในอำเภอต่างๆ เพื่อมาร่วมรับฟังและแสดงความคิดเห็น ต่อร่างรัฐธรรมนูญ ทำให้เรามีโอกาสได้ออกจากรั้วมหาวิทยาลัย ฝึกการทำความเข้าใจสังคมโดยการเข้าไปสัมผัสอย่างใกล้ชิด เป็นครั้งแรก จากเดิมที่เคยทำค่ายสร้างจากมหาวิทยาลัยที่จบการศึกษา มา การสัมภาษณ์ผู้คนจากการทำวิทยานิพนธ์ซึ่งก็ยังไม่ ได้ สัมผัสประเด็นปัญหาของผู้คนอย่างแท้จริงสักเท่าไร อาจจะเป็นเพราะตอนนั้นเราทำการเก็บข้อมูลไม่ถึงแก่นแท้ของการทำวิจัยก็เป็นได้ การเริ่มทำงานที่คณะสังคมศาสตร์แห่งนี้จึงเป็นพื้นที่ภาคสนามให้เราได้เข้าไปสัมผัสประเด็นทางสังคมของผู้คน ตัวจริง เสียงจริง

การที่สาขาวิชานิติศาสตร์ อยู่ในภาควิชารัฐศาสตร์ และคณะสังคมศาสตร์ ทำให้เราซึมซับความเป็นท้องถิ่นนิยม และ การย้อนกลับไปดูรากเหง้าของตัวเองที่เป็นคนเชียงใหม่ เรามีโอกาสได้เรียนรู้จากอาจารย์ธเนศวร์ เจริญเมือง รวมไปถึงการศึกษา การเมืองท้องถิ่น จากอาจารย์ทางรัฐศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รวมไปถึงภูมิศาสตร์ การศึกษาเมือง ไปจนถึงสถาบัน วิจัยสังคม การออกไปนอกอาณาจักรของกฎหมาย เพื่อเรียนรู้มิติทางสังคมหล่อหลอมให้เราและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีมุมมองกฎหมายกับสังคมในวงกว้างกว่าที่เราเคยเรียนมา

บทเรียนที่เราได้ในตอนนั้นคือ โลกที่อยู่ใต้ร่มเงา อาจเขียนไว้มีแนวคิดทฤษฎีที่สวยหรู อธิบายจักรวาลได้อย่างเป็นอุดมการณ์ แต่พอมาถึงชีวิตของคน ปัญหาที่เขาเผชิญอาจจะไม่สอดคล้องกับในตำราเท่าใดนัก เราเริ่มเรียนรู้ที่จะมองโลกในความเป็นจริงมากขึ้น สิ่งนี้อาจารย์ผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ชักนำเราสู่ภาคสนาม นอกจากที่เป็นอาจารย์ที่เลี้ยงเรา นับจากใกล้ตัว จากรุ่นพี่อายุไม่ต่างกันมาก ไปถึงอาจารย์ที่เป็นเสาหลักของคณะสังคมศาสตร์จากอดีต จนถึงปัจจุบัน หากจะให้เอ่ยนาม ก็เช่น อาจารย์ไพสิฐ พาณิชยกุล และอาจารย์ชาติ (ชาติวัฒน์สุนทร) เรื่องเดชนรงค์ ซึ่งตอนนั้น นิติศาสตร์เป็นสาขาวิชาในภาควิชารัฐศาสตร์ อาจารย์ธเนศวร์ อนุমানราชชน ผู้เป็นหัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์ ที่ในยุคนั้นมีส่วนผลักดันในกระแสการปฏิรูปการเมือง ภาควิชารัฐศาสตร์ ของคณะสังคมศาสตร์ นับเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญสำหรับการสร้างบรรยากาศของความกระตือรือร้นจากภาควิชาการสู่ภาคประชาสังคม

นอกเหนือจากการผลักดันการเมืองภาคประชาชนแล้ว ในด้านสิทธิชุมชน นับตั้งแต่เราเริ่มทำวิทยานิพนธ์จากกรุงเทพฯ มีบทความสั้นชิ้นหนึ่ง ซึ่งเราใช้เป็นกรณีศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของคนกับการจัดการทรัพยากร แสงเทียนนำทางของเราในฐานะนักเรียนกฎหมาย คือบทความของอาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ หลังจากที่เรাজบปริญญาโท แล้วมาทำงานที่เชียงใหม่ เรามีโอกาสได้ตามรอยจนในที่สุดก็มาเจอตัวอาจารย์ฉลาดชาย และได้เรียนรู้ในการทำงานของอาจารย์

เลยมาถึงอาจารย์หลายท่าน เช่น อาจารย์อานันท์ กาญจนพันธุ์ อาจารย์ยศ สันตสมบัติ และอาจารย์ชยันต์ วรธนะภูติ การเข้ามาเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้เราได้รับอิทธิพลทางความคิดเชิงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเข้ามาสู่แวดวงวิชาการที่มีอิทธิพลต่อมุมมอง การจัดการทรัพยากรที่เป็นของหน้าหมู่ สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากร มุมมองเชิงวัฒนธรรมต่อการใช้ชีวิต วิถีชุมชน

จากทศวรรษ 2530 ถึง 2540 เป็นการผลักดันให้เกิดการจัดการป่าชุมชน สิทธิชุมชน ผนวกเข้ากับสิทธิตามรัฐธรรมนูญ การนำเอาสิทธิต่างๆ เหล่านี้มาสู่เวทีการปฏิบัติในสังคม การรณรงค์สร้างความสำเร็จ บทเรียนจริงจากภาคประชาชนเริ่มเข้ามาสู่เวทีในการบังคับใช้กฎหมาย การเชื่อมโยงเอาความเข้าใจ แนวคิดพื้นฐานของสังคมมาเผยแพร่ให้แก่ส่วนต่างๆ ที่ไม่คุ้นชิน นำเข้าบทเรียนจากชุมชนสู่ห้องเรียนและสู่สาธารณะในวงกว้าง ผ่านเวทีวิชาการ บทความ และงานวิจัยที่คณะสังคมศาสตร์มีการจัดการอยู่อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สังคมในส่วนอื่นได้เข้าใจวิถีชุมชนให้มากขึ้น การสร้างองค์ความรู้ที่มีพื้นฐานมาจากภาคประชาชนเพื่อถ่ายทอดรับเข้าความรู้ ส่วนหนึ่งอย่างน้อยที่เราในฐานะอาจารย์มหาวิทยาลัยจากการทำงานในช่วงแรกที่คณะสังคมศาสตร์คือสังคมคือห้องเรียนอันกว้างใหญ่ ที่คนในสังคมคือครูที่เราต้องเรียนรู้จากเขา ต่อให้เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยเราก็ต้องเรียนจากสังคม

ในอีกมุมหนึ่งที่เรามีประสบการณ์ที่เชื่อมโยงสังคมศาสตร์รับใช้สังคมในมิติของเพศภาวะ จากศูนย์สตรีศึกษา การเรียนรู้จากอาจารย์วิระดา สมสวัสดิ์ นักกฎหมายที่เป็นหนึ่งในเสาหลักสำหรับการสร้างมุมมองของกฎหมายเพื่อผู้หญิง นอกจากนั้นยังมีการเชื่อมโยงประเด็นของผู้หญิงผ่านทางมุมมองของนักสังคมศาสตร์แขนงต่างๆ อย่างเช่น อาจารย์อภิถญา เพ็องฟูสกุล อาจารย์ยารุณี ภูริสินสิทธิ์ อาจารย์สันติฐิตา กาญจนพันธุ์ และอาจารย์ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี ที่คณะสังคมศาสตร์นับว่ามีนักวิชาการทางด้านสตรีศึกษามากที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย และมีศูนย์ข้อมูลที่เป็นการรวบรวมเอกสารทางวิชาการจากแหล่งหลากหลายในระดับสากล เรามีโอกาสได้เข้าร่วมเป็นกรรมการของโครงการอาสาสมัครกฎหมายเพื่อผู้หญิง ซึ่งเป็นโครงการที่ออกแบบมาเพื่อคัดเลือกอาสาสมัครกฎหมายจากชุมชนในเขต 17 จังหวัดภาคเหนือ มีการอบรมอย่างเข้มข้น และมีการเยี่ยมพื้นที่ของอาสาสมัคร นับเป็นการตระเวนลงพื้นที่ของเรา ที่ได้เรียนรู้ชุมชนต่างๆ ในยุคนั้นเราเดินทางโดยรถตู้กระโดดขึ้นกระโดดลงรถอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยของบรรดาอาจารย์ทั้งหลาย มีการแลกเปลี่ยนความเห็นและข้อมูลระหว่างอาสาสมัครและกรรมการของโครงการ มีการนับรวมตั้งแต่รุ่นแรก และสมทบกับรุ่นต่อมา เป็นการสร้างเครือข่ายและความเข้มแข็งให้กับอาสาสมัครในพื้นที่ หลายคนที่มีปัญหาในชุมชนของตนเองที่นึกไม่ออกว่าจะต้องทำอะไร ก็สามารถมีลมใต้ปีกจากบรรดาเพื่อนอาสาสมัครกฎหมายในรุ่นเดียวกันและรุ่นอื่น การสร้างความมั่นใจให้กับอาสาสมัครเหล่านี้เป็นการเสริมพลังให้แก่การผลักดันสิทธิสตรี ทั้งรับและส่งความรู้และประสบการณ์แลกเปลี่ยนทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับสากลได้เป็นอย่างดี

ประเด็นสุดท้ายที่เรามีโอกาสได้เรียนรู้และเปิดมุมมองจากการร่วมอยู่ในคณะสังคมศาสตร์คือ ประเด็นของการศึกษาชาติพันธุ์ นับตั้งแต่การทำงานด้านสิทธิมนุษยชน การติดตามอาจารย์ไปในเวทีภาคประชาสังคมต่างๆ ทั้งประเด็นเกษตรกรรมภาคเหนือ เราได้ทำความเข้าใจถึงประเด็นของชาติพันธุ์ในภาคเหนือมากขึ้น การเคลื่อนไหวเพื่อให้สังคมได้ตระหนักและรับรู้ถึงปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์ อาจารย์ชยันต์ อาจารย์ฉลาดชาย อาจารย์อานันท์ และอาจารย์ยศ เป็นนักวิชาการอาวุโสผู้เป็นแรงหนุน ที่อธิบายมุมมองทางชาติพันธุ์ให้กับเราในยุคนั้น ประกอบกับการขับเคลื่อนจากภาคประชาชน เรายังจำได้ในวันที่นักวิชาการไปปักหลักหน้าศาลากลางจังหวัดในช่วงต้นทศวรรษ 2540 เพื่อเรียกร้องสิทธิของภาคประชาชน เราได้มีโอกาสไปนั่งล้อมวงคุยกันกับพี่น้องชาติพันธุ์ที่มาตั้งเต็นท์หน้าศาลากลางเชียงใหม่ นับเป็นประสบการณ์ที่เราได้จากคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่เป็นคณะเพื่อการรับใช้สังคม มาโดยตลอด

“สังคมศาสตร์รับใช้สังคม” ในมิติเพศภาวะ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อริยา เสวตามร์

คณะสังคมศาสตร์มีปณิธานที่มั่นคงในการเป็น “สังคมศาสตร์เพื่อรับใช้สังคม” มาตลอดระยะเวลา 60 ปี ตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน การเป็นศาสตร์ที่รับใช้สังคมไม่ได้เป็นแต่เพียงอุดมการณ์ แต่ดำรงอยู่ในการปฏิบัติ ปรากฏให้เห็นด้วยประจักษ์พยานผ่านการเรียนการสอน การวิจัย และกิจกรรมต่างๆภายนอกมหาวิทยาลัยในการร่วมงานเพื่อสนับสนุนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มที่ถูกกีดกัน ไม่ได้ได้รับความเป็นธรรม และกลายเป็นผู้ที่อยู่ชายขอบของสังคม จากประสบการณ์ตรงของผู้เขียนที่ได้มีโอกาสเข้ามาสัมผัสกับคณะสังคมศาสตร์เมื่อประมาณ 27 ปีที่แล้ว เริ่มจากเข้ามาศึกษาในระดับปริญญาโท ระดับปริญญาเอก และปัจจุบันเป็นอาจารย์ที่ภาควิชาสตรีศึกษา สิ่งสำคัญที่ได้เรียนรู้และซึมซับประสบการณ์เข้ามาเป็นจิตสำนึก คือ การเป็นประจักษ์พยานของคณาจารย์ในคณะสังคมฯ โดยเฉพาะอาจารย์ระดับอาวุโสที่เป็นครูให้กับพวกเรา ผ่านการถ่ายทอดความรู้ที่ไม่ได้เป็นเพียงการถ่ายทอดแนวคิดและประสบการณ์ในเชิงทฤษฎีเท่านั้น แต่กระตุ้นให้เกิดสำนึกในปัญหาของผู้คนและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ร่วมกับพวกเขา ซึ่งในระยะแรกจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่บนพื้นที่สูงห่างไกล และกลุ่มชายขอบที่ถูกกีดกันจากการเข้าถึงทรัพยากร ผู้หญิงในเมืองและชนบท ซึ่งในปัจจุบันได้ขยายไปยังกลุ่มคนข้ามชาติ แรงงานจากต่างแดน ตามบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ที่สำคัญที่สุดคือคณาจารย์ของคณะสังคมฯยังเป็นประจักษ์พยานด้วยการปฏิบัติในชีวิตจริงในการมีส่วนร่วมกับการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงสังคมบนพื้นฐานของสถานะนักวิชาการ สิ่งเหล่านี้เป็นคุณูปการที่ผู้เขียนได้รับจากการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากคณะสังคมศาสตร์และมีผลต่อการทำงานในระยะต่อมา

เมื่อผู้เขียนได้มีโอกาสเข้ามาทำงานเป็นอาจารย์ที่ภาควิชาสตรีศึกษา ในช่วงแรกยังได้มีส่วนร่วมและเรียนรู้กับอาจารย์ฉลาดชายซึ่งเคยสอนสมัยเรียนปริญญาโท และอาจารย์วิระดาที่เคยให้การอบรมในการวิจัยด้านสตรีศึกษา ผู้เขียนได้พบว่าการทำงานยังคงมีลักษณะที่ท้าวคู้ระหว่างด้านแนวคิดทฤษฎีกับการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในทางปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งการเรียนการสอน การวิจัย และการอบรมผู้นำสตรี การเสริมความเข้มแข็งของเครือข่ายและขบวนการของสตรีเพื่อความเสมอภาคทางเพศภาวะที่ต่อมาในปัจจุบันได้ขยายไปยังกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ลักษณะการทำงานนี้สอดคล้องกับแนวคิดเฟมินิสต์ที่เน้นการทำงานแบบเหรียญสองด้าน เปรียบได้เหมือนกับสองขา ที่ขาหนึ่งจะยืนอยู่กับการทำงานในเชิงแนวคิดทฤษฎี และอีกขาหนึ่งจะยืนอยู่กับการร่วมกับขบวนการในการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง การเรียนการสอนของภาควิชาสตรีศึกษาจึงอยู่บนพื้นฐานความคิดนี้เช่นกัน โดยสนับสนุนให้นักศึกษาจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเริ่มจากในมหาวิทยาลัยก่อน และกระตุ้นให้เกิดการวิเคราะห์วิพากษ์สังคมจากมุมมองเพศภาวะ อย่างเช่น การจัดเสวนา Gender Talk คุณภาพนตร์ หรือจัดนิทรรศการ เพื่อเปิดเวทีและขยายแนวคิดให้กับเพื่อนๆ ในมหาวิทยาลัย หลายครั้งเมื่อจบการศึกษาไปแล้ว คนรุ่นใหม่เหล่านี้ได้เป็นผู้นำในการสร้างองค์กรและเครือข่ายในด้านความหลากหลายทางเพศและการทำงานกับกลุ่มสตรี ส่วนกลุ่มสตรีที่ได้รับการอบรมจากศูนย์สตรีศึกษา

ก็ยังคงมีบทบาทที่สำคัญในชุมชนทั้งชุมชนชาติพันธุ์และชุมชนเมือง ที่ไม่ได้เน้นแต่ประเด็นเพศภาวะแต่ได้ขยายไปสู่การเป็นผู้นำในการปัญหาด้านอื่นๆ ในชุมชน เช่น ด้านเยาวชน ด้านผู้สูงอายุ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง เป็นต้น

งานอีกด้านหนึ่ง คือ งานด้านวิจัยที่คณาจารย์ในภาควิชาทำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นลักษณะการวิจัยที่ไม่ได้เน้นการเก็บข้อมูลในชุมชนเพื่อสร้างองค์ความรู้ทางทฤษฎีอย่างเดียว แต่จะเป็นกระบวนการวิจัยที่ทำให้ผู้เข้าร่วมวิจัยมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนโดยใช้มุมมองเพศภาวะในการวิจัย ตั้งแต่การวางแผนจนถึงการประเมินผล และนำผลจากการวิจัยไปสู่การปฏิบัติในชุมชนและขยายผลการวิจัยไปสู่ชุมชนอื่นๆ แนวคิดและวิธีการในการวิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแนวสตรีนิยม (Feminist Participatory Action Research) ซึ่งไม่ได้มุ่งไปที่การวิพากษ์การกดทับทางเพศภาวะ การกีดกันทางเพศ และบิดาธิปไตย การกระทำต่อเพศที่ไม่ใช่เฉพาะเพศหญิงเท่านั้น แต่หมายรวมถึงทุกเพศที่ได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมในสังคม ซึ่งมักกดทับซ้อนหลายชั้น เช่น ชาติพันธุ์ ชนชั้น เชื้อชาติ ความสูงวัย ฐานะทางเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม ฯลฯ ในการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแนวสตรีนิยมนั้นต้องการให้ผู้ศึกษาและหรือผู้ถูกศึกษาได้ตระหนักถึงการกดทับและความไม่เป็นธรรมทางเพศที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งต่างจากการศึกษาที่มักให้ภาพเหมารวมทางเพศ และมองไม่เห็นว่ามีความต้องการที่แตกต่างกัน การวิจัยแนวนี้เชื่อว่าความรู้ข้อมูลและความเชี่ยวชาญ มีมิติเพศภาวะ และถูกสร้างขึ้นเพื่อผู้ที่ได้ประโยชน์ในสังคม ในขณะที่ผู้หญิงมีความรู้ที่ควรถูกนำมาใช้ในการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจ ดังนั้น ประสบการณ์ทางเพศภาวะและประสบการณ์ของผู้หญิง (หรือเพศอื่นๆ ที่ถูกกดทับ) จึงเป็นหัวใจของการวิจัย โดยขั้นตอนแรกจะเป็นการทำการวิเคราะห์ในมิติเพศภาวะ เพื่อศึกษารูปแบบต่างๆ ของบิดาธิปไตยที่กดทับและวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะ รูปแบบในการนำเสนอผลการวิจัยอาจเป็นได้หลายรูปแบบ เช่น การเขียนไดอารี่ สัมมนาเชิงปฏิบัติการ คลิปวิดีโอ ภาพถ่าย ฯลฯ ผลที่คาดหวังจากการวิจัยเน้นการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ทั้งในเชิงโครงสร้างและระบบต่างๆ การพัฒนาทักษะความสามารถ องค์กรความรู้ ข้อมูล และทรัพยากรในการสร้างขบวนการเปลี่ยนแปลง นำไปสู่การรณรงค์เชิงนโยบาย และขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลง ตัวอย่างหนึ่งที่ทำวิจัยกับแรงงานข้ามชาติหญิงในเชียงใหม่ ได้มีการจัดเวทีเพื่อทำการวิเคราะห์ในมิติเพศภาวะ โดยให้แรงงานหญิงแบ่งกลุ่มกันวิเคราะห์บทบาทของชายและหญิงในครอบครัวตั้งแต่ตื่นนอนจนเข้านอน ผลที่ได้พบว่าบทบาทของผู้หญิงยาวเต็มหน้ากระดาด ในขณะที่ของผู้ชายมีไม่มากและสะท้อนให้เห็นบทบาทตามเพศภาวะ ทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจและต้องการเปลี่ยนแปลงและมีการอภิปรายข้อเสนอแนะในกลุ่ม หลังจากทำการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลซึ่งในระหว่างสัมภาษณ์ก็ได้ทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะไปด้วย ส่วนรูปแบบการนำเสนอใช้รูปแบบ Photo Voices ให้ผู้เข้าร่วมถ่ายภาพด้วยมือถือและอธิบายภาพเกี่ยวกับมุมมองด้านสุขภาพซึ่งเป็นหัวข้อวิจัย ทำให้ผู้เข้าร่วมได้ทำการวิเคราะห์ด้วยตนเอง หลังจากนั้น ผู้เข้าร่วมได้เสนอให้นำภาพถ่ายไปทำโปสเตอร์และนำไปจัดนิทรรศการวันสตรีสากลที่ประจำทำแพ โดยผู้เข้าร่วมได้ตั้งชื่อนิทรรศการว่า “ถ่ายภาพเล่าเรื่อง” ในระหว่างจัดนิทรรศการมีตัวแทนจากหน่วยงานราชการระดับจังหวัดมาเยี่ยมชม ผู้เข้าร่วมสามารถเป็นตัวแทนนำเสนอและอธิบายเสียงของพวกเขาได้ และนำไปขยายแนวคิดอีกหลายครั้งด้วยหวังว่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายในอนาคต โดยเฉพาะนโยบายของรัฐด้านสุขภาพและความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติ

จากประสบการณ์ที่ได้ร่วมงานกับคณะสังคมฯ ทำให้เห็นว่าสังคมศาสตร์ (หรือศาสตร์ใดๆ ก็ตาม) จะต้องเป็นศาสตร์ที่รับใช้สังคมตลอดกระบวนการทำงาน และผู้ปฏิบัติงานจะต้องเป็นแบบอย่าง เพื่อเป็นแรงบันดาลใจและส่งต่อให้กับคนรุ่นหลัง ในโอกาสที่คณะสังคมศาสตร์ครบรอบ 60 ปี ขอให้ปณิธานนี้ได้มีการสืบทอดต่อไป และขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ผู้อาวุโสทุกท่านที่ถ่ายทอดความรู้และเป็นแบบอย่างให้กับลูกศิษย์จากรุ่นต่อรุ่นมา ณ โอกาสนี้

สังคมศาสตร์รับใช้สังคม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพรัช กาญจนการณ

คณะสังคมศาสตร์ ได้ถูกจัดตั้งขึ้นพร้อมกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2507 และได้ก่อกำเนิดภาควิชาต่างๆ ซึ่งได้เติบโตและพัฒนาเป็นคณะต่างๆ มากมายในปัจจุบัน คณะเศรษฐศาสตร์ก็เป็นหนึ่งในนั้น

คณะสังคมศาสตร์ มีความใกล้ชิดกับคณะเศรษฐศาสตร์ในด้านองค์ความรู้วิชาการ วิจัย และการรับใช้สังคม รวมถึงบุคลากรทั้งคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ แม้กระทั่งทำเลที่ตั้งของคณะทั้งสองในปัจจุบัน ทุกๆ ครั้ง เวลามาทำงานต้องเดินผ่านคณะสังคมศาสตร์ ความทรงจำและความประทับใจที่ดีๆ ในอดีตก็ทวนรำลึกคิดถึงเสมอ กล่าวได้ว่า ตลอดระยะเวลา 60 ปี ที่ผ่านมา ความผูกพันที่มีต่อคณะสังคมศาสตร์ มีอยู่อย่างไม่เสื่อมคลาย และจะคงอยู่ตลอดไปเสมือนหนึ่งกับเป็นครอบครัวเดียวกัน

เนื่องในโอกาสครบรอบ 60 ปี ของคณะสังคมศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์พร้อมที่จะยื่นเคียงข้าง เติบโตและก้าวหน้าไปกับคณะสังคมศาสตร์อย่างไม่หยุดยั้ง “ร่วมด้วย ช่วยกัน” ครับ

สังคมศาสตร์กับการทำทนาย

สังคมศาสตร์กับการทำทนาย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาคริต โชติอมรศักดิ์

ปัญหาไฟป่าและหมอกควันเป็นปัญหาตามฤดูกาลที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ภาคเหนือ ซึ่งถือเป็นหนึ่งในปัญหาทำทนายด้านการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาที่กระทบต่อการดำรงชีวิตของคนในพื้นที่ โดยปัจจัยที่มีผลต่อสถานการณ์ปัญหาหมอกควันในพื้นที่ภาคเหนือประกอบไปด้วย 3 ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยด้านแหล่งกำเนิด ปัจจัยด้านภูมิประเทศ และปัจจัยด้านอุตุนิยมวิทยา ในฐานะนักวิจัยและอาจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จึงได้บูรณาการวิชาด้านวิทยาศาสตร์บรรยากาศที่สอนในหลักสูตรร่วมกับข้อมูลเชิงพื้นที่อื่นๆ เพื่อประกอบการศึกษาวิจัยสนับสนุนการแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศในพื้นที่ ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยทั้งจากแหล่งทุนภายนอกและภายในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในการนี้ได้มีการประยุกต์ใช้แบบจำลองคุณภาพอากาศ WRF-Chem ซึ่งเป็นแบบจำลองควบคู่อุตุนิยมวิทยาและเคมีเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ฝุ่นควัน PM2.5 ในพื้นที่ตลอดช่วงวิกฤต ซึ่งจากผลการวิจัยทำให้ทราบว่าปัจจัยทางอุตุนิยมวิทยาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อระดับความรุนแรงของปัญหาหมอกควันในพื้นที่ จึงได้พัฒนาต่อยอดโดยการประยุกต์ใช้แบบจำลอง WRF-Chem ให้เป็นระบบติดตามเผ่าระวังและพยากรณ์คุณภาพอากาศล่วงหน้า ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลเหล่านี้ไปสนับสนุนการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ได้นอกจากนี้ยังพบว่าปัญหาฝุ่นควัน PM2.5 ในพื้นที่ภาคเหนือในช่วงเดือนมกราคม-เมษายน สาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากการเผาชีวมวลในที่โล่งทั้งการเผาในพื้นที่ป่าและพื้นที่เกษตร ทำให้มาตรการที่เกิดขึ้นในพื้นที่มุ่งเน้นไปที่การควบคุมแหล่งกำเนิดโดยกำหนดช่วงเวลาห้ามเผาโดยเด็ดขาด หรือ Zero Burning ซึ่งเป็นมาตรการสำคัญในระยะแรกของการแก้ไขปัญหา อย่างไรก็ตามจากการใช้มาตรการดังกล่าวไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการดำรงชีพของประชาชนบางส่วน โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเกษตรกรรมที่ยังต้องพึ่งพาไฟและไม่มีทางเลือกอื่นที่เหมาะสม แม้ว่าจะมีมาตรการห้ามเผาโดยเด็ดขาดบังคับใช้แต่การเผายังเกิดขึ้นอย่างเข้มข้นและขาดการควบคุมทำให้เกิดเป็นไฟป่าลุกลามกินพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง ส่งผลกระทบต่อคุณภาพอากาศและสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ ดังนั้นเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงได้พัฒนาระบบสนับสนุนการตัดสินใจในการบริหารจัดการเชื้อเพลิงชีวมวล หรือแอปพลิเคชัน FireD ภายใต้แนวคิด “ไฟจำเป็น หากใช้ถูกที่ถูกเวลา จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพอากาศน้อยลง”

แอปพลิเคชัน FireD เป็นนวัตกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ที่ออกแบบโดยใช้หลักการทางด้านวิศวกรรมซอฟต์แวร์ ที่ได้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งประกอบไปด้วย ข้อมูลตรวจวัด ข้อมูลจากภาพถ่ายดาวเทียม และข้อมูลจากแบบจำลองพยากรณ์คุณภาพอากาศ WRF-Chem ไปจัดเก็บในฐานข้อมูล (Database) และเรียกใช้ข้อมูลผ่านระบบบริการข้อมูล API Web Service เพื่อใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจในการบริหารจัดการเชื้อเพลิงชีวมวลในพื้นที่ที่ยังมีความจำเป็นในการพึ่งพาไฟ โดยแอปพลิเคชัน FireD

สามารถใช้งานได้ทั้งผ่านเว็บแอปพลิเคชันและโมบายแอปพลิเคชัน ทั้งระบบ iOS และ Android โดยข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจเหล่านี้ จะไปเชื่อมต่อกับองค์ประกอบอื่นๆ ของแอปพลิเคชัน FireD ซึ่งการที่จะนำใช้ระบบแอปพลิเคชัน FireD ให้มีประสิทธิภาพและเกิดผลกระทบ ต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของหลายภาคส่วนและจำเป็นต้องมีการบูรณาการองค์ความรู้ข้ามศาสตร์ ทั้งมิติด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ และวิทยาศาสตร์สุขภาพ ทั้งนี้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของสำคัญจะประกอบไปด้วยประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ที่ยื่นคำร้องขอใช้ไฟ เจ้าหน้าที่ผู้บันทึกคำร้อง คณะทำงานของศูนย์บัญชาการซึ่งทำหน้าที่ลงมติชมติในการพิจารณาคำร้อง ซึ่งกระบวนการนี้ได้เริ่มนำใช้ในจังหวัดเชียงใหม่ตั้งแต่ปี.ศ.2564 โดยได้มีการถ่าย

โอนภารกิจในการตัดสินใจให้ระดับอำเภอสามารถบริหารจัดการเชื้อเพลิงได้ (รูปที่ 1) และดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน มากไปกว่านั้นในปี.ศ.2567 ได้นำร่อง 12 ตำบลให้สามารถบริหารจัดการเชื้อเพลิงในระดับท้องถิ่น โดยมีนักวิชาการและองค์กรอิสระในการให้คำแนะนำ รวมไปถึงการจัดทำฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ในระดับท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการเชื้อเพลิงในระดับตำบล

รูปที่ 1 แผนการดำเนินการบริหารจัดการเชื้อเพลิงด้วยระบบ FireD ในจังหวัดเชียงใหม่

ในการใช้งานระบบ FireD สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการเฉพาะกิจในการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติในการแก้ไขมลพิษด้านฝุ่นละอองในประเด็นที่ 10 เรื่องการบริหารจัดการเชื้อเพลิงโดยใช้แอปพลิเคชัน และได้ส่งผลกระทบต่อเชิงนโยบายที่สำคัญของประเทศไทย โดยมีส่วนช่วยส่งเสริมให้มีการปรับเปลี่ยนนโยบายเรื่องการจัดการเชื้อเพลิง จากมาตรการ ห้ามเผาโดยเด็ดขาดหรือ Zero burning มาสู่มาตรการการบริหารจัดการเชื้อเพลิง โดยใช้องค์ความรู้ทางวิชาการในการสนับสนุน นอกจากนี้มาตรการ Zero burning ยังได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนในหลายพื้นที่ ที่วิถีชีวิตและการดำรงชีพยังต้องพึ่งพาไฟ โดยเฉพาะพ่อแม่พี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทำการเกษตร

เลี้ยงชีพในพื้นที่สูง โดยจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดแรกที่ได้นำใช้แอปพลิเคชัน FireD ตั้งแต่ปี พศ 2564 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งพบว่าหลังจากการนำใช้แอปพลิเคชัน FireD จำนวนจุดความร้อนและพื้นที่เผาไหม้ ได้ลดลงอย่างมีนัยสำคัญนอกจากนี้ยังช่วยลดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีพันธกิจในการบังคับใช้มาตรการ Zero burning และยังช่วยสนับสนุนหน่วยงานภาครัฐที่มีภารกิจในการชิงเผาเพื่อลดการสะสมของเชื้อเพลิงในพื้นที่ป่าให้ สามารถดำเนินการกิจ ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพอากาศโดยรวมน้อยลงอีกด้วย

ระบบ FireD เป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งในการบริหารจัดการปัญหาฝุ่นควัน PM2.5 ที่นำต้นตอของปัญหามานำพูดคุยกันอย่างตรงไปตรงมา ในประเด็นนี้ยังมีโจทย์ท้าทายให้แก้ไขปัญหามากมาย โดยเฉพาะเรื่องการส่งเสริมให้เกิดการจัดการเชื้อเพลิงในรูปแบบอื่นๆ ที่เหมาะสมกับประเภทการใช้ที่ดิน ซึ่งหน่วยงานหรือนักวิชาการที่สนใจสามารถนำข้อมูลเหล่านี้ไปต่อยอดส่งเสริมให้เกิดการปรับเปลี่ยนโดยไม่ใช้ไฟได้ ส่วนทางระบบได้มีพัฒนาต่อยอดระบบ “ไม่เผา-เราซื้อ” เพื่อรองรับการซื้อขายวัสดุทางการเกษตรจนสามารถนำไปสู่การลดปริมาณการใช้ไฟได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

รูปที่ 2 การนำใช้ระบบ FireD และข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจในการบริหารจัดการเชื้อเพลิง

สังคมศาสตร์กับการทำทนาย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อริศรา เจริญปัญญาเนตร

ได้ร่วมแห่ง “สังคมศาสตร์” ซึ่งแฝงไว้ด้วยมิติและมุมมองที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหลากหลายของศาสตร์ภายใน “สังคมศาสตร์” การเชื่อมโยงศาสตร์ที่มีความแตกต่างกันนั้นว่าเป็นเรื่องที่ท้าทาย และความท้าทายจะมากยิ่งขึ้นในการนำเอาศาสตร์ที่มีความแตกต่างหลากหลายนี้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างยั่งยืน นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ที่จะมาเปลี่ยนแปลงโลกและสังคมที่นับวันจะทวีความก้าวหน้ามากขึ้นทุกขณะ และนี่ก็เป็นอีกหนึ่งความท้าทายในปัจจุบันที่หนีไม่พ้นของสังคมศาสตร์ที่จะต้องปรับและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ บทความนี้จึงอยากสะท้อนมุมมองความท้าทายของสังคมศาสตร์จากทั้ง 2 ประเด็นนี้ ภายใต้ “สังคมศาสตร์” ที่มีความหลากหลายและการก้าวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกว่าจะสามารถนำองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างไร ซึ่งภายใต้ร่วมแห่งสังคมศาสตร์แห่งนี้มีศาสตร์บูรณาการที่ผสมผสานกันกลายเป็นสังคมศาสตร์ที่ค่อนข้างไปทางมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ที่ค่อนข้างไปทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และด้วยพื้นฐานความรู้ของผู้เขียนเองที่เป็นนักภูมิศาสตร์และมีความสนใจทางด้านภูมิสารสนเทศศาสตร์ (geoinformatics) จึงเป็นตัวแทนของสังคมศาสตร์ที่ค่อนข้างไปทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ที่มีการใช้เทคโนโลยีอวกาศที่เน้นภาพถ่ายดาวเทียมมาเป็นเครื่องมือ (tool) และเป็นตัวแทนในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ปัญหาเชิงพื้นที่ (spatial problem) ที่ปรากฏอยู่ในสังคม ดังนั้นในบทความนี้ผู้เขียนจึงนำเสนอความท้าทายของสังคมศาสตร์ 3 ประเด็น คือ ความท้าทายในการแกะรอยอดีต ความท้าทายในการสำรวจปัจจุบัน และความท้าทายในการคาดการณ์อนาคตด้วยภาพถ่ายดาวเทียม โดยมีเป้าหมายเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างยั่งยืน

ความท้าทายในการแกะรอยอดีต จากคุณสมบัติโดดเด่นประการหนึ่งของภาพถ่ายดาวเทียม คือ การมีรอบของการโคจรถ่ายซ้ำพื้นที่เดิม (revisit time) ยกตัวอย่างเช่น ดาวเทียม Landsat มีการถ่ายภาพซ้ำพื้นที่เดิมทุก ๆ 16 วัน ทำให้พื้นที่ดังกล่าวถูกบันทึกเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ด้วยดาวเทียม การบันทึกเหตุการณ์ซ้ำที่เดิมนี้เองที่สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาร่องรอยของเหตุการณ์ในอดีตได้ และสามารถศึกษาย้อนหลังได้จนถึงปีที่ดาวเทียมปล่อยขึ้นสู่วงโคจร ประเด็นนี้เองที่ทำให้การนำข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียมมาใช้ในการศึกษาเชิงพื้นที่ได้รับความนิยมมากขึ้นตามลำดับ ยกตัวอย่างความท้าทายที่ยังไม่มีผู้ใดศึกษาอย่างจริงจัง คือ การย้อนรอยประวัติศาสตร์ศึกษาพฤติกรรมของไฟ ทั้งไฟในป่า ไฟในพื้นที่เกษตร และไฟจากแหล่งอื่นๆ ว่าแต่ละพื้นที่ แต่ละช่วงเวลาที่ผ่านมา มีรูปแบบการเกิดไฟ การลุกลามของไฟเป็นอย่างไร การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินไปอย่างไรบ้าง หรือแม้กระทั่งการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกิดไฟ ซึ่งผลการวิเคราะห์จะทำให้เข้าใจพฤติกรรมของไฟเพื่อนำไปสู่การวางแผนจัดการไฟและปัญหามลพิษทางอากาศที่กำลังเป็นปัญหาสำคัญของสังคมได้อย่างยั่งยืน การศึกษาในลักษณะเช่นนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่มีภาพถ่ายดาวเทียมที่บันทึกภาพ

พื้นผิวโลกในอดีต

ความท้าทายในการสำรวจปัจจุบัน แม้ว่าสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันจะสามารถศึกษาและสำรวจได้ด้วยศาสตร์ต่างๆ มากมาย แต่จุดเด่นของเทคโนโลยีอวกาศก็ยังคงเป็นประโยชน์ในแง่ของความสามารถในการบันทึกภาพพื้นที่ที่ห่างไกลและเข้าถึงยาก ซึ่งจะช่วยให้การศึกษาดำเนินไปได้สะดวก รวดเร็ว ประหยัดทั้งเวลา กำลังคน และงบประมาณ ยกตัวอย่างเช่น การวิเคราะห์รูปแบบการใช้ที่ดินในพื้นที่หนึ่งๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่สูงซึ่งยากต่อการเข้าถึง ภาพดาวเทียมเป็นสิ่งบ่งชี้รูปแบบการใช้ที่ดินที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี ด้วยความสามารถในการคำนวณด้วยดัชนีหรือเทคนิคการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน หรือแม้กระทั่งการติดตามสถานการณ์มลพิษทางอากาศ ที่ข้อมูลภาคพื้นดินมีข้อจำกัด คือ จำนวนสถานีตรวจวัดที่ติดตั้งไม่ครอบคลุมตลอดทั้งพื้นที่ ภาพดาวเทียมช่วยให้สามารถประเมินได้ว่าแต่ละตารางเมตรของพื้นที่ที่สนใจมีค่ามลพิษทางอากาศเป็นอย่างไร ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ที่ครอบคลุมพื้นที่ขนาดใหญ่นี้ ทำให้ความท้าทายนี้นำไปสู่การเข้าใจสถานการณ์ รับมือกับสถานการณ์ วางแผนจัดการกับสถานการณ์นั้นๆ ได้ และนี่จะนำไปสู่ความท้าทายต่อการแก้ปัญหาสังคมได้อย่างแท้จริงบนพื้นฐานของข้อมูลที่ถูกต้องทั้งเชิงพื้นที่และเวลา

ความท้าทายในการคาดการณ์อนาคต คงจะดีไม่น้อยหากเราสามารถหยั่งรู้อนาคตเพื่อเตรียมรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น การจำลองสถานการณ์ (scenario simulation) หรือการคาดการณ์ จึงเป็นอีกหนึ่งประเด็นการศึกษาที่น่าสนใจ ในประเด็นนี้เองที่ท้าทายสำหรับการนำเอาภาพถ่ายดาวเทียมมาประยุกต์เพื่อตอบโจทย์ปัญหาสังคม แน่นอนว่าภาพถ่ายดาวเทียมไม่สามารถบันทึกภาพอนาคตได้ แต่หลักการจำลองสถานการณ์หรือการคาดการณ์อนาคตตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการทางสถิติ (statistical principle) ที่มีการใช้กันอย่างแพร่หลาย เป็นการนำข้อมูลในอดีตจำนวนมากมาใช้ประโยชน์เพื่อคาดการณ์สถานการณ์ของเหตุการณ์ที่สนใจในอนาคต เป็นการนำเอาจุดเด่นของภาพถ่ายดาวเทียมที่สามารถศึกษาย้อนอดีตได้มาเป็นประโยชน์ ยกตัวอย่างการคาดการณ์อนาคตที่ท้าทายต่อสังคม เช่น การจำลองสถานการณ์การฟื้นฟูพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากแคดเมียมจากการทำเหมืองแร่สังกะสี ว่าการดำเนินการด้วยวิธีใดจะสามารถฟื้นฟูพื้นที่ให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ได้มากที่สุด หรือการคาดการณ์จำนวนผู้ป่วยโรคไข้เลือดออกจากการเปลี่ยนแปลงสภาพความก้าวหน้าและภูมิอากาศ เป็นต้น

ขมวดความท้าทาย จากการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีในปัจจุบันและจะทวีมากขึ้นในอนาคต สังคมศาสตร์ที่ค่อนข้างไปทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียวจะนำมาใช้และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างยั่งยืนไม่ได้เลยหากปราศจากสังคมศาสตร์ที่ค่อนข้างไปทางมนุษยศาสตร์ ที่เป็นองค์ความรู้ที่เน้นกรรมวิธีเชิงคิด วิเคราะห์ คิดอย่างมีวิจรรย์ญาณ เพื่อการแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นการแยกทั้งสองออกจากกันหรือถือว่าศาสตร์ใดสำคัญกว่ากันย่อมเป็นไปได้ เพราะปัญหาสังคมบางประเด็นไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว ความท้าทายที่จะแสวงหาความรู้ข้ามศาสตร์จึงมีความสำคัญ เพราะไม่มีอะไรที่จะสามารถทำความเข้าใจกระจ่างชัดได้ด้วยความรู้จากศาสตร์เดียว ดังนั้นตราบใดที่โลกยังมีการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไม่มีที่สิ้นสุด เราจะตั้งรับและปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงนี้ได้อย่างไร นี่คือการท้าทายของสังคมศาสตร์

สังคมศาสตร์ทำทนายอะไร และอะไรกำลังทำทนายสังคมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.เก่งกิจ กิติเรียงลาภ

สังคมศาสตร์ หรือ social science นั้นเป็น 1 ใน 3 ศาสตร์สำคัญของโลกสมัยใหม่ ควบคู่ไปกับวิทยาศาสตร์และมนุษยศาสตร์ คุณลักษณะเด่นของสังคมศาสตร์ก็คือ การตอบคำถามว่า “สังคม” (society) คืออะไร ซึ่งคำถามนี้รวมเอาคำถามย่อยๆ อีกมากมาย เช่น สังคมมีหน้าตาอย่างไร สังคมแต่ละสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร สังคมแต่ละสังคมมีกฎระเบียบอะไร หรือสังคมแต่ละสังคมมีกิจกรรมการผลิต การบริโภค และการแลกเปลี่ยนสิ่งต่าง ๆ อย่างไร คำถามว่า “อะไร” (what) และ “อย่างไร” (how) จึงเป็นคำถามพื้นฐานของศาสตร์ต่างๆ ด้วยขึ้นอยู่กับว่าหน่วยพื้นฐานของศาสตร์นั้นๆ คืออะไร และแน่นอนว่าหน่วยพื้นฐานของสังคมศาสตร์ก็คือ “สังคม”

ในฐานะที่เป็น “ศาสตร์” นักสังคมศาสตร์ไม่เพียงแต่ตอบคำถามอะไรและอย่างไรเท่านั้น แต่นักสังคมศาสตร์ยังมุ่งไปที่การตอบคำถาม “ทำไม” (why) ด้วย นั่นทำให้วิชาสังคมศาสตร์ไปไกลการกว่าพรรณนา แต่มุ่งไปที่การสร้างคำอธิบาย (explanation) เป็นสำคัญ การตอบคำถาม “ทำไม” นั้นมุ่งไปที่การหาสาเหตุของปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เราพบเห็นและเห็นว่ามึนัยยะสำคัญควรค่าแก่การอธิบายที่มาจากมัน การเข้าใจที่มาของปรากฏการณ์ก็จะมีส่วนช่วยให้เรากลับไปตอบคำถาม “อะไร” และ “อย่างไร” ได้อย่างรอบคอบด้วย

อย่างไรก็ดี สังคมหนึ่งๆ ไม่เพียงแต่ประกอบด้วยโครงสร้างทางสังคม กฎระเบียบ วิธีของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เท่านั้น แต่มันยังเต็มไปด้วยมิติของความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ภายในสังคมด้วย นักสังคมศาสตร์เองก็สนใจความขัดแย้งไม่น้อยไปกว่าโครงสร้างหรือเสถียรภาพทางสังคม ในฐานะที่ผู้เขียนโตมาจากวิชารัฐศาสตร์ (ที่เป็นแขนงหนึ่งของสังคมศาสตร์) ซึ่งมักจะเน้นไปที่เสถียรภาพทางสังคมมากกว่าความขัดแย้ง หรือหากจะมีมิติของความขัดแย้งก็มักจะหาคำอธิบายให้มันได้ว่า กลไกทางสังคมอะไรที่จัดการกับความขัดแย้งนั้นให้ราบคาบลงได้ นักรัฐศาสตร์จำนวนมากก็จะมุ่งไปที่การแสวงหาและสร้างกลไกดังกล่าวขึ้นมา

ผู้เขียนสนใจความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาตลอด และเห็นว่าสังคมศาสตร์ควรสร้างเครื่องมือทางการคิด และชุดความรู้ให้แก่การเปลี่ยนแปลงสังคมมากกว่าจะมุ่งรักษาสถานภาพความเป็นอยู่เดิมของสังคม โดยเฉพาะเมื่อเราเห็นว่าสังคมที่เป็นอยู่เดิมนั้นไม่ยุติธรรม ในคราได้มีโอกาสเข้าทำงานในภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เมื่อปี 2556 ผู้เขียนรู้สึกดีใจมากที่สุดเหมือนได้พบที่ที่เหมาะสมกับตัวเอง เพราะที่นี่ (คนมักเรียกว่า “สำนัก มช”) เป็นที่รวมนักวิชาการที่เน้นความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยจุดยืนของที่นี่ (ที่เคยได้ยินมา) ก็คือ จุดยืนเคียงข้างผู้ถูกกดขี่

แน่นอนว่า โจทย์ของ “สำนัก มช” ซึ่งโด่งดังมายาวนานก็คือ ประเด็นปัญหาว่าด้วยดิน น้ำ ป่า หรือเรียกรวบๆ ว่า “ประเด็นทรัพยากร” ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญของการต่อสู้ทางการเมืองของผู้คนที่ถูกกดขี่มาตลอดกว่า 40 ปี ผู้เขียนเข้ามาในบรรยากาศที่ประเด็น

ทรัพยากรเริ่มลดบทบาทความสำคัญลง หลักสูตรพัฒนาสังคมที่เคยบ่มเพาะนักเคลื่อนไหวเปลี่ยนเป็นสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ประเด็นการวิจัยหลากหลายขึ้น และวิทยานิพนธ์หรืองานวิจัยเกี่ยวกับทรัพยากรก็เริ่มหดหายลงไป แทนที่ด้วยมิติว่าด้วยอัตลักษณ์ ซึ่งเป็นกระแสฮิตมาช่วงหนึ่ง

ทั้งหมดทั้งหมดก็คือการตอบใจของสังคมในขณะนั้นๆ โดยเฉพาะสิ่งที่เข้ามาทำลาย นั่นคือ ปัญหาการแย่งยึดทรัพยากร โดยรัฐและระบบทุนนิยมในทศวรรษ 2530 และ 2540 รวมถึงปัญหาการกดปราบอัตลักษณ์ตัวตนและความหลากหลาย คำถามที่ตามมาก็คือ อะไรคือใจของยุคสมัยที่คณะสังคมศาสตร์ครบรอบ 60 ปี อะไรเล่าคือความขัดแย้งที่กำลังทำลายสังคมศาสตร์ และอะไรเล่าที่สังคมศาสตร์กำลังจะทำลายและนำเสนอตัวเองเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงสังคม

วาระ 60 ปีคณะสังคมศาสตร์มีเรื่องทำลายหลายประการที่เราต้องทบทวน ตั้งแต่ว่า เราจะยืนเคียงข้างผู้ถูกกดขี่และปะทะกับอำนาจเผด็จการและความไม่ยุติธรรมทางสังคมหรือไม่ โดยเฉพาะภายใต้บรรยากาศที่ไม่เป็นประชาธิปไตยในช่วงกว่า 2 ทศวรรษที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยเองก็เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอำนาจที่ไม่ยืนเคียงข้างผู้ถูกกดขี่สักเท่าไรตลอดเวลาที่ผ่านมา วิชาสังคมศาสตร์จะมีบทบาทในการวิพากษ์มหาวิทยาลัยและระบบการศึกษาได้อย่างไรบ้าง แน่แน่นอนว่า การแสวงหาอัตลักษณ์แบบการเมืองอัตลักษณ์ที่มีศัตรูคู่ขงหลากหลายมากอาจจะไม่เพียงพอ แต่ในบรรยากาศแบบนี้ เราเห็นปัญหาที่มีร่วมกันชัดเจนมากขึ้น ทั้งในที่ทำงานที่เราถูกบีบให้ผลิตงานเพื่อ ranking อย่างบ้าคลั่ง ในสังคมไทยที่ระบอบเผด็จการฝังรากกัดกินประชาธิปไตย และในระดับสากล เช่น วิกฤตการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้นภายใต้ระบบทุนนิยม

นักสังคมศาสตร์นั้นไม่เพียงแต่อธิบายโลกเท่านั้น แต่นักสังคมศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ในขณะที่สังคมป่วย เราก็ป่วยบ่อยครั้ง สิ่งที่เป็นเหตุของความป่วยก็เป็น “สิ่งที่พูดถึงไม่ได้” เพราะถ้าพูดอาจจะโดนรุมต้อน ดิดคูก หรืออาจจะโดนอ้อมฆ่าแบบที่เห็นๆ กัน แน่แน่นอนว่า ในทุกๆ สังคม มันมี “สิ่งที่พูดถึงไม่ได้” และ “สิ่งที่พูดถึงไม่ได้” พวกนี้ทั้งทำลายสังคมศาสตร์และรอให้สังคมศาสตร์ไปทำลาย ในสังคมไทยก็มีสิ่งที่ว่าเหล่านี้อยู่หลายอย่าง ส่วนหนึ่งของความทำลายก็คือ สังคมศาสตร์จะพูดถึงมันอย่างไร และไปไกลกว่านั้น เราจะทำลายมันอย่างไร

การค้นคว้าว่าอะไรคือสิ่งที่พูดถึงไม่ได้ ซึ่งเป็นสาเหตุของความขัดแย้งและความอยุติธรรมสารพัดแบบรวมกันก็คือภารกิจของสังคมศาสตร์ทุกยุคสมัย คำถามก็คือ อะไรๆ ที่ว่านั่นมันคืออะไรกันแน่ แล้วถ้าเราค้นพบมันแล้ว เราจะเปลี่ยนแปลงสังคมเราให้ดีขึ้นได้อย่างไร

แต่... ไม่รู้ว่าเรายังมีเวลาและกะจิตกะใจจะมาค้นหาอะไรพวกนี้มั๊ย หรือว่าเรากำลังง่วนกับการปั่นบทความและทำประกันคุณภาพกันอยู่

ท่ามกลางสภาวะโลกผกผัน ยุคสมัยที่ผู้คนรู้สึกท้อแท้ สิ้นหวัง และพ่ายแพ้ สังคมศาสตร์จะช่วยจุดประกายความหวังและส่องทางให้สังคมได้อย่างไร

อาจารย์ ดร.ผานิตดา ไสยรส

ผู้เขียนกำลังใช้ชีวิตอยู่ที่อุณหภูมิตั้ง 37 องศา ในเดือนเมษายน ปี ค.ศ. 2567 ช่วงเวลาที่ร้อนที่สุดในประเทศไทยจังหวัดเชียงใหม่ มีค่ามลภาวะทางอากาศสูงสุดติดอันดับโลกติดต่อกันมากกว่าสองเดือนแล้ว ประชาชนเจ็บป่วยจากหมอกควันและค่าฝุ่น PM 2.5 รุนแรงมากขึ้นทุกปี ขวากากแคดเมียมปริมาณมหาศาลถูกพบในหลายจังหวัด สารพิษจากรถบรรทุกสารเคมีคว่ำไหลลงแม่น้ำโขง กำลังสร้างความวิตกกังวลให้พี่น้องริมฝั่งแม่น้ำทั้งลาวและไทย เจกเช่นเดียวกับคนทั่วโลกผู้เขียนกำลังเผชิญหน้ากับความผันแปรของสภาพอากาศและปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ทวีความรุนแรง แต่ผู้เขียนอาจจะโชคดีกว่าอีกหลายคนบนโลกนี้ เพราะมีผู้คนอีกจำนวนมากต้องเผชิญกับความเสียหายรุนแรงจากภัยสงคราม พวกเขาไม่เพียงต้องดิ้นรนเอาชีวิตรอดจากแรงระเบิดและคมกระสุน คนในพื้นที่เหล่านั้นกำลังอดอยากและรอความช่วยเหลือ ดูเหมือนว่าความโกลาหลทั่วโลกกำลังก่อตัวขึ้นแล้ว พายุแห่งความไม่แน่นอนในชีวิตทรัพย์สิน อันเป็นผลมาจากสงครามทั้งแบบโดยตรงและตัวแทนกำลังโหมกระพือ ตลอดจนปัญหาสิ่งแวดล้อมรอบตัวกำลังทวีความรุนแรงไปทั่วทุกหนแห่งบนโลกใบนี้

แม้ว่าพวกเราจะรอดจากโรคระบาดร้ายแรงที่คร่าชีวิตผู้คนจำนวนมากเมื่อสองปีก่อน แต่ดูเหมือนว่าวันนี้และอนาคตอันใกล้ พวกเรากำลังจะต้องใช้ชีวิตท่ามกลางภัยคุกคามต่างๆ ความขัดแย้งระหว่างประเทศ ภาวะเศรษฐกิจถดถอย ภาวะโรคระบาด ความอดอยาก ปัญหาสิ่งแวดล้อม การอพยพหนีตายจากภัยสงคราม และการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานระลอกใหญ่ทั้งในสภาวะปกติและไม่ปกติ ผู้คนในสังคมกำลังตกอยู่ในความผกผันและต่างต้องดำเนินชีวิตท่ามกลางความเสี่ยงอย่างไม่หยุดหย่อน ชั่วร้ายในประเทศไทย ผู้เขียนยังไม่แน่ใจด้วยซ้ำว่ารัฐบาลและระบบราชการแบบไทยไทยจะรับมือกับปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร ผู้เขียนเชื่อว่าคงไม่ต่างจากเพื่อนร่วมชาติอีกมากมายที่มองดูความเป็นไปของการแข่งขันอำนาจทางการเมือง กระบวนการยุติธรรมในประเทศนี้เอียงเอนเอียงเอียง ชวนเคือง และอึดอัดกับระเบียบราชการอันล้าหลัง ที่คอยบั่นทอนคนทำงาน แต่จำต้องตกอยู่ในสภาวะจำยอมอย่างเหน็ดเหนื่อย มองดูอนาคตของบ้านเมืองอย่างท้อแท้และสิ้นหวัง

ปี ค.ศ. 2024 เรากำลังอยู่ในโลกที่เชื่อมต่อกันในทุกมิติได้อย่างรวดเร็ว เศรษฐกิจ การเดินทาง วัฒนธรรม ฯลฯ ด้วยอานิสงค์ของเทคโนโลยีที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว นวัตกรรมปัญญาประดิษฐ์ AI ถูกเข็นออกสู่ตลาดเมื่อปีที่แล้ว และกำลังมีบทบาทเข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีการทำงาน การเรียนรู้ และการใช้ชีวิตในทุกองูของผู้คน สังคมกำลังตั้งคำถามว่าตำแหน่งงานของมนุษย์จะถูกเทคโนโลยีมาแทนที่ หรือว่ามันจะมาช่วยปลดปล่อยอิสรภาพของมนุษย์ให้หลุดพ้นโซ่ตรวนของงาน ไปสู่การมีเวลามากขึ้น เพื่อคิดฝัน สร้างสรรค์และตีตักกับความสุนทรีย์ของศิลปะและธรรมชาติ คงไม่มีใครมีคำตอบที่สมบูรณ์ได้ในขณะนี้ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่า AI หรือนวัตกรรมต่างๆ จะประเสริฐเลิศล้ำขนาดไหน ปัจจุบันแนวทางของบริษัทที่พัฒนาและผู้ถืออำนาจกำหนดการเข้าถึงเทคโนโลยี

ดังกล่าว ยังคงผูกติดอยู่กับตรรกะของทุน และการแสวงหาผลกำไรเป็นหลัก นำไปสู่อีกหนึ่งความท้าทายสำคัญคือ คงไม่ใช่ทุกคนที่จะสุขสบายได้รับประโยชน์จากความก้าวหน้าเหล่านั้น หากความก้าวล้ำของนวัตกรรมยังคงเป็นไปเพื่อรับใช้การเติบโตของระบบทุนเพียงอย่างเดียว

อีกประเด็นสำคัญคือ เรากำลังดำรงชีวิตอยู่ในโลกที่มีการหลั่งไหลของข้อมูลและข่าวสารอย่างท่วมท้น “คอนเทนต์” มหาศาลถูกสร้างขึ้นในโลกเสมือนที่มีเส้นแบ่งอันพร่าเลือนกับโลกจริง ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสื่อสารดูเหมือนจะช่วยเชื่อมต่อผู้คนเข้าหากันง่ายขึ้น แต่ขณะเดียวกันมันก็ได้ทำให้เกิดการแบ่งขั้วทางความคิดที่ชัดเจนในทุกระดับ การใช้ชีวิตท่ามกลางโครงข่ายการเชื่อมต่อที่ผู้คนสามารถแบ่งปันเรื่องราวสารพัดได้ง่ายเพียงปลายนิ้ว แต่มันกลับก่อตัวเป็นคลื่นความปั่นป่วนภายในจิตใจของผู้คน ความรู้สึกไม่มั่นคง สั่นคลอนง่าย สะสมจนกลายเป็นสังคมที่เปราะบางพร้อมแตกสลายได้ง่ายดาย

ในหลายหลายสังคมทั่วโลก วันนี้นิวรั่นหนุ่มสาวกำลังเหนื่อยล้า จากการดิ้นรนใช้ชีวิตภายใต้โครงสร้างทางสังคมอันบิดเบี้ยว คนวัยเกษียณและวัยชรากำลังอ่อนแรงและอาจต้องเผชิญความโดดเดี่ยวเพียงลำพัง ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว โดยที่คนจำนวนมากยังไม่มีหลักประกันความมั่นคงในบั้นปลายชีวิต มีคนจำนวนมากไม่มีทรัพยากรเพียงพอจะเก็บไว้ดูแลตนเองในยามแก่เฒ่า ทำได้เพียงดิ้นรนเพื่อหาเลี้ยงปากท้องตนเองและครอบครัวไปเท่าที่จะมีกำลัง

ท่ามกลางสภาวะความผกผันของโลก ปัญหาภายในสังคมไทยที่ทับถม ผู้คนหมดหวังกับการพึ่งพารัฐที่อ่อนแอ สังคมศาสตร์จะมีส่วนช่วยในการสร้างความหวังให้กับสังคมได้อย่างไร เป็นคำถามที่ผู้เขียนเองยังไม่มีคำตอบ แต่ทำได้ดีที่สุดเพียงแค่อธิบายว่าทำไมจึงตอบไม่ได้ โดยจะขอสะท้อนแง่มุมจากประสบการณ์ของคนทำงานด้านสังคม และในฐานะของนักเรียนมานุษยวิทยาที่ประกอบอาชีพอาจารย์มหาวิทยาลัย ที่กำลังใคร่ครวญว่า นอกจากการหาเลี้ยงชีพเอาตัวให้รอดจากความกดดัน และข้อกำหนดของมหาวิทยาลัยในฐานะนายจ้างที่กำลังเล่นเกมสี่ได้อันดับชั้นในอุตสาหกรรมการศึกษาโลก ความท้าทายที่ตัวเองและสังคมศาสตร์ต้องเผชิญนั้นมีหน้าตาเป็นอย่างไร

แม้สังคมศาสตร์เป็นศาสตร์ที่กว้างขวางแยกย่อยหลายแขนง หากแต่ผู้เขียนมองว่าจุดร่วมสำคัญคือ การพยายามสร้างเครื่องมือเครื่องมือทางทฤษฎี แนวคิด ที่ผูกโยงอยู่กับความเป็นมาและเป็นไปของปรากฏการณ์ทางสังคม และความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ บนโลกนี้เสมอมา ในแง่หนึ่งนั้น สังคมศาสตร์มุ่งเน้นกระบวนการผลิตสร้างองค์ความรู้ แนวคิด เพื่อเข้าใจ รับผิดชอบและแก้ไขปัญหาสังคม เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของเหล่ามวลมนุษยชาติ โดยขยายกว้างรวมถึงสรรพสิ่งต่างๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต แต่อีกแง่หนึ่ง บทบาทสำคัญของสังคมศาสตร์คือ การนำเอาองค์ความรู้ที่ได้กลั่นกรองจนตกผลึกนั้น ไปช่วยสะท้อน อธิบาย ให้แก่งคิด ชี้นำ และคาดการณ์ความเป็นไปข้างหน้าของสังคม บนพื้นฐานของการพยายามแสวงหาคำอธิบายและวิธีการในการอยู่ร่วมกันให้ได้ ท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย และความผันผวนของโลกใบนี้

ดังนั้น สังคมศาสตร์จึงจำเป็นต้องมีศักยภาพในการยึดเหนี่ยวได้ กล่าวคือในสถานการณ์ที่สังคมมีที่ท้าวาจะดิ่งลงเหว ช่องว่างความเหลื่อมล้ำถ่างกว้าง ผู้คนสิ้นหวังการกดทับ ผลิตซ้ำการข่มเหงกดขี่ นิยมการใช้ความรุนแรง เช่นฆ่า แบ่งแยก ทำลายล้างซึ่งกันและกัน หน้าที่ของสังคมศาสตร์ในการกระตุ้นคิด แทรกแซงและชี้นำให้สังคมมองเห็นปัญหานั้น ย่อมต้องอาศัยการขยายตัวใหญ่ขึ้นของสังคมศาสตร์ ความกล้าหาญของเหล่านักวิชาการและคนทำงานด้านสังคม การทุ่มเททำงานที่ใกล้ชิดกับผู้คน การสื่อสารในวงกว้าง การทำงานเชิงรุก เพื่อเข้าใจปรากฏการณ์อย่างทอ่งแท้ แทรกซึม และร่วมแสวงหาหนทางออกร่วมกันกับผู้คนในสังคมบนเงื่อนไข ณ ช่วงเวลานั้น

ขณะเดียวกันสังคมศาสตร์ก็ย่อมต้องการการทบทวน นักวิชาการ นักวิจัยเหล่านั้น ต้องการระยะห่างจากวังวนของสภาพ ปัญหา และพื้นที่ที่เหมาะสมพอควรที่ปลอดภัย ในการไตร่ตรอง ครุ่นคิด เพื่อสะสมวัตถุดิบทางปัญญา เพื่อใช้ชี้นำทิศทางให้ผู้คน สิ่งมีชีวิต ไม่มีชีวิต ความแตกต่างหลากหลาย ความขัดแย้ง ได้มีที่ทางในการดำรงอยู่ ช่วยประคับประคองให้สรรพสิ่งอยู่ร่วมกันไปได้ ในสภาวะโลกผันผวนแบบนี้ ดังนั้น การทบทวนจึงไม่ได้หมายถึงการละทิ้งหรือหลีกเลี่ยง แต่เป็นการทบทวนเพื่อทำงานเชิงรับ ให้ความสำคัญกับกระบวนการคิดที่ช้าลง ไต่ตรองอย่างถี่ถ้วนมากขึ้น เพื่อให้พื้นที่ความรู้ใหม่ได้ก่อตัว อันจะนำไปสู่การสะสมเชื่อเพลิงเพื่อผลิตแสงสว่างไว้ใช้ในวันที่สังคมมืดมิด

อย่างไรก็ดี ท่ามกลางอุตสาหกรรมการศึกษาที่บีบรัดให้เกิดการแข่งขัน เทคโนโลยีและนวัตกรรมถูกขับเคลื่อนผ่านมุมมองและ ตระการระของตลาด นำไปสู่การแข่งขันเพื่อได้อันดับหรือสร้างผลกำไรเพียงเท่านั้น สถานการณ์เช่นนี้ อันตรายเป็นอย่างมากต่อความยืด หดได้ของสังคมศาสตร์ และความยืดหยุ่นของระยะห่างในการทำงานของอาจารย์มหาวิทยาลัย นักวิชาการ และคนทำงานด้านสังคม ซึ่งกำลังถูกบีบบังคับทั้งในแนวดิ่งและแนวราบ ทั้งจากการตัดลดงบประมาณสนับสนุน การจำกัดหัวข้อวิจัย การกำหนด เงื่อนไขผลวิจัยที่แข็งตัว ไปจนถึงการสั่นคลอนความมั่นคงระดับตัวบุคคล นักวิชาการรุ่นหลังอย่างผู้เขียน จึงตกอยู่ในสภาวะ หัวหมุนและการตะเกียกตะกายเพื่อเอาชีวิตรอดวันเว้นวัน แทบไม่เหลือเวลาในการคิดใคร่ครวญถึงระดับปัญหาที่พ้นไปกว่าไหล่บ่า ของตนเอง

การมีอยู่และทวีความรุนแรงของความเสียดังกล่าว ไม่ได้เพียงบั่นทอนคนทำงานด้านสังคมศาสตร์ที่อยู่ในสภาวะ ตะเกียกตะกายให้พ้นจากการถูกเตะออกไปจากการมีหน้าที่การงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ แต่จะนำไปสู่ความอันตรายมากยิ่งขึ้น หากมหาวิทยาลัย รัฐบาล ยังคงบีบบังคับพื้นที่ของงานด้านสังคมให้หดแคบลง ยิ่งศักยภาพของการยืดหดได้ถูกบั่นทอนมากเท่าไร ความอิสระของนักวิชาการ ปรัชญาและจิตวิญญาณของศาสตร์เพื่อสังคมก็จะยิ่งลดน้อยลงและแข็งตัวในที่สุด การถูกทำให้ ไร้ความสามารถในการยืดหดตัวเอง ไม่ต่างจากถูกทำให้เข้าสู่สภาวะตายซาก ง่ายต่อการถูกนำไปเป็นเครื่องมือของระบอบอำนาจหรือ การขับเคลื่อนระบบตลาดที่แสวงหาผลกำไรไม่สิ้นสุด

ท้ายสุดนี้ คำถามสำคัญในโมงยามของความมืดมิดนี้ ในสภาวะที่คนทำงานด้านสังคมศาสตร์เองก็กำลังถูกบดขยี้ โลกรอบตัว เต็มไปด้วยความผันผวนและผกผันในมิติต่างๆ นักสังคมศาสตร์จะสามารถทำความเข้าใจ และสร้างเครื่องมือทางความคิด วิธีการ ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ใหม่ ความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่ซับซ้อนและผันแปรอย่างรวดเร็วได้อย่างไร ท่ามกลางยุคสมัยที่ผู้คนรู้สึก ท้อแท้ สิ้นหวังและพ่ายแพ้ สังคมศาสตร์จะช่วยจุดประกายความหวัง เพื่อส่องทางให้ตัวเองและสังคมได้อย่างไร

ความเร็ว ความทรงจำและความท้าทายของสังคมศาสตร์

อาจารย์ ดร.พุดิศา กิจดำเนิน

เมื่อพูดถึงสังคมศาสตร์กับการท้าทายคงจะหนีไม่พ้นความท้าทายในการเรียนรู้สังคมจากมิติต่างๆ แต่การได้มาซึ่งความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมศาสตร์นั้นมักจะมีเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ ความท้าทายในอนาคตของเวลาคือ การเร่งรัดที่ทำให้เกิด “ความเร็ว” เนื่องจากความเร็วทำให้ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร การติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงกันหมด โดยในที่นี่จะยกตัวอย่างความเร็วที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหรือกลายเป็นความท้าทายและผลกระทบต่อการศึกษาทำความเข้าใจความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะการเรียนและการเก็บข้อมูลด้านสังคมศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจเรื่องความเร็วและสังคมสมัยใหม่จะเริ่มต้นด้วยการยกตัวอย่างงานศึกษาของ Paul Connerton (2009) ที่ชี้ให้เห็นว่าการลืมนั้นกลายเป็นเรื่องง่ายและกลายเป็นความปกติใหม่ โดยหนึ่งในการลืมนที่เกี่ยวข้องกับมิติเวลา (temporalities) คือ เวลาของการผลิตสื่อและข่าวสารที่ทำให้ความเร็วของเวลาถูกทำให้กระชับและรวดเร็วขึ้น การเกิดขึ้นของความเร็วด้านเทคโนโลยีในการผลิตสื่อ่นั้นทำให้ความยึดโยงกับสถานที่ลดน้อยลงเพราะถูกแทนที่ด้วยสื่อสมัยใหม่ อีกทั้งเทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่ที่ไร้รูปร่างนั้นทำให้การบันทึกอดีตและปัจจุบันกลายเป็นเรื่องปกติ แต่ในทางกลับกันความเร็วของเทคโนโลยีมีส่วนในการทำให้ความรู้ทางสังคมศาสตร์นั้นถูกท้าทายว่าเราจะจัดการหรือทำความเข้าใจกับความทรงจำของปัจเจกบุคคลหรือความทรงจำทางสังคมได้อย่างไร เนื่องจากความทรงจำของปัจเจกมักเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งในการเก็บข้อมูลหรือทำความเข้าใจความเป็นอยู่ การเมือง เศรษฐกิจและอัตลักษณ์ของกลุ่มคนกลุ่มต่างๆ ดังนั้นความเร็วที่เกิดขึ้นในการบันทึกข้อมูล การเชื่อมโยงกันในโลกออนไลน์ การเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ของปัจเจกที่เราต้องการศึกษา รวมไปถึงผู้ที่เข้าไปศึกษานั้นย่อมมีความซับซ้อนเป็นอย่างมาก

ความท้าทายของความเร็วและความทรงจำนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากเราไม่ได้อยู่แค่ในโลกของข่าวสารเท่านั้นแต่ยังเป็นสังคมแห่งความทรงจำอีกด้วย ความเร็วของข้อมูลจึงส่งผลโดยตรงต่อความทรงจำ โดยเฉพาะความทรงจำทางสังคม การจำ (remembering) หรือการลืม (forgetting) นั้นไม่ได้เกิดขึ้นอย่างตรงไปตรงมา ความเร็วในการเปลี่ยนแปลงของความทรงจำที่นักวิชาการ นักศึกษา หรือผู้ที่ศึกษาในเชิงสังคมศาสตร์จะถูกท้าทายในการทำความเข้าใจชุดข้อมูล การสัมภาษณ์หรือได้มาของข้อมูลที่เกิดขึ้นจากความทรงจำของผู้คนในยุคสมัยใหม่ เพราะสื่อสมัยใหม่นั้นกระจัดกระจายข้ามเวลา สถานที่ โดยอาจจะถูกรับมาโดยกลุ่มคนและปัจเจกที่ไม่ได้รับรู้โดยตรงหรือไม่มีส่วนร่วมกับเหตุการณ์นั้นๆ (Merrill, 2017) อีกทั้งการกระจัดกระจายของข้อมูลที่ถูกรับมาของปัจเจกนั้นกลายเป็นข้อมูลที่จำได้เร็วแต่ก็ลืมเร็วเช่นกัน ในอีกแง่มุมหนึ่งคือ ความทรงจำหรือเรื่องเล่าต่างๆ ในระหว่างการเก็บข้อมูล มักถูกอ้างอิงหรือยกตัวอย่างมาจากแพลตฟอร์มออนไลน์ รวมทั้งการเกิดขึ้นของคำใหม่ๆ, มีม, กระแสไวรัลจาก TikTok, Facebook และ Instagram กลายเป็นแหล่งอ้างอิงที่ถูกใช้ในชีวิตประจำวันมากกว่าการอ้างอิงจากสื่อสมัยใหม่อย่างอื่นเพิ่มเติมจากเรื่องเล่าที่เกิดขึ้น

ในชีวิตประจำวัน ความทรงจำที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและหลายครั้งก็ไร้ที่มาเหล่านั้นกลายมาเป็นความท้าทายที่เกิดขึ้นในการหาความรู้เชิงสังคมศาสตร์ที่จะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบมากขึ้นกับชุดข้อมูลที่ได้มาจากความทรงจำของกลุ่มคนต่างๆ เนื่องจากความทรงจำที่เกิดขึ้นนั้นถูกสื่อสารผ่าน การพูด, การแสดงเชิงพิธีกรรมหรือถูกเผยแพร่ผ่านสื่อสมัยใหม่ โดยเป็นการประกอบสร้างความทรงจำขึ้นใหม่จากอดีตซึ่งทำให้เกิดความหมายขึ้นมาใหม่ (Kuhn, 2010) การประกอบสร้างของเรื่องเล่านั้นคือการเลือกหยิบข้อมูลมาประกอบเป็นความหมายขึ้นมาใหม่ ดังนั้นความเร็วของข้อมูลที่ได้รับ การลืมข้อมูลบางส่วนหรือทั้งหมดเพราะมีข้อมูลหลากหลายที่มา, หลายสถานที่, และมาจากการเล่าของหลายคน การจดจำใหม่ที่ประกอบเป็นความหมายใหม่ที่นำมาบอกเล่านั้นย่อมเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เรื่องเล่าที่เกิดขึ้นแตกต่างจากการเล่าเรื่องที่ผ่านๆ มาของผู้คน

การเข้าไปสำรวจ ตรวจสอบความทรงจำที่ถูกเร่งรัดด้วยความเร็วของเทคโนโลยีนั้นจึงเป็นสิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญ แม้การเร่งของการเกิดขึ้นของเหตุการณ์, การติดต่อสื่อสารหรือการได้มาของข้อมูลนั้นมีผลดีในหลายๆแง่มุมโดยเฉพาะการเร่งรัดของเวลาและความเชื่อมโยงกับคนอื่นมากขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยพื้นที่หรืออยู่ในเหตุการณ์จริงแต่เป็นการรับรู้ผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งทำให้การศึกษาในเชิงสังคมศาสตร์ย่อมเกิดความรวดเร็วไปด้วย แต่ “ความเร็ว” ที่เกิดขึ้นทำให้การจดจำและการลืมห้ามกลางความรวดเร็วของเทคโนโลยีนั้นกลายเป็นหนึ่งในความท้าทายที่สังคมศาสตร์จะต้องเผชิญทั้งในปัจจุบันและในอนาคตที่ควรจะได้ให้ความสนใจเพิ่มขึ้น

เอกสารอ้างอิง

Connerton, P. (2009). *How modernity forgets*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kuhn, A. (2010). Memory texts and memory work: performances of memory in and with visual media. *Memory Studies*, 3(4):298–313.

Merrill, S. (2017). *Networked remembrance*. Peter Lang.

ความประทับใจต่อคณะสังคมศาสตร์
เสี่ยงสะท้อนจากศิษย์เก่า

มุมมองต่อคณะสังคมศาสตร์: จากวันวานสู่ยุคดิจิทัล

คุณสรารุณี แซ่เตี๋ย

คณะสังคมศาสตร์ เป็นหนึ่งในสามคณะที่เป็นรากฐานของทุกสาขาวิชา ที่ก่อตั้งพร้อมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2507 หากนับอายุอานามถึงปีนี้ พ.ศ.2567 ก็อายุครบ 60 ปีพอดี สามารถพูดได้ว่า มีอายุถึงวัยแฮปปี้ดิคกันแล้ว อายุอานามขนาดนี้ ย่อมผ่านร้อนผ่านหนาว ผ่านยุคผ่านสมัย มากมาย

สังคมศาสตร์ เป็นหมวดหมู่สำคัญ củaสาขาทางวิชาการเกี่ยวข้องกับสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกภายในสังคม ซึ่งประกอบด้วยหลายแขนงในสาขาวิชา ซึ่งล้วนมีบทบาทเกี่ยวโยงกันในหลายบริบท ไม่ว่าจะเป็น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ภูมิศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ภาษาศาสตร์ จิตวิทยา นิติศาสตร์ การสื่อสารศึกษา และสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตามนิยามของคำว่า ศาสตร์แห่งสังคม ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าสังคมศาสตร์จะเกี่ยวข้องกับสังคมในแทบทุกแขนง

จากวันวานจวบจนถึงปัจจุบัน ผ่านมา 60 ปี คณะสังคมศาสตร์ มีหลากหลายสาขาวิชาที่ได้เติบโต แยกบ้านออกไป และหลายสาขาวิชาได้ก่อกำเนิดขึ้นใหม่ หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ทุกสาขาวิชาล้วนแล้วแต่มีความสำคัญ และนัยยะที่แตกต่างกัน

60 ปี ที่ผ่านมามี คณะสังคมศาสตร์ได้สร้างบุคลากรคุณภาพมากมายออกไปแทรกซึม รั้งชื้ออยู่ในทุกส่วนของสังคม เป็นจำนวนมาก ซึ่งเปรียบเทียบเหมือนฟันเฟืองหลักในการขับเคลื่อนสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยี อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญ ต่อสถานการณ์ เหตุการณ์สำคัญในบ้านเมือง ในประเทศชาติ และในโลก ในทุกยุคทุกสมัย

โลกในปัจจุบันนี้มีการพัฒนาอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านเทคโนโลยี มีการพัฒนาแบบก้าวกระโดด จากยุคคอนกรีต มาเป็นยุคดิจิทัล สามารถย่อโลกให้เล็กลง เหลือแค่ปลายนิ้วได้จริงๆ การสื่อสารทำได้ง่ายตาย และสะดวกสบายเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะอยู่มุมไหนของโลกก็สามารถติดต่อกันได้อย่างทันทั่วทั้ง หลายสิ่งหลายอย่างที่เคยอยู่เพียงในจินตนาการ ปัจจุบันได้เกิดขึ้นจริง หลายเรื่องเพิ่งถูกค้นพบ หลายเรื่องถูกพิสูจน์ทราบชัดเจน หลายเรื่องถูกสร้างขึ้นใหม่ หลายเรื่องเลือนหายไป แต่ไม่ว่าโลกจะอยู่ในยุคไหน โลกจะถูกย่อให้เล็กลงยังไง สังคม ก็ยังคงเป็นโครงสร้างหลักของโลก ที่ยังคงอยู่เสมอ ศาสตร์แห่งสังคม สามารถยืดหยุ่น ยอมรับ และปรับตัวได้ตามความเปลี่ยนแปลงของโลก ทั้งด้านกายภาพ และเมโนภาพ ซึ่งทำให้ไม่ว่าโลกจะเปลี่ยนไปอย่างไร ความเป็นสังคม จะยังคงอยู่ แม้ว่าจะผ่านการเปลี่ยนแปลงวันแล้ววันเล่า ผ่านการเปลี่ยนผ่านของโลกจากยุคเก่า สู่อุคใหม่ และสู่อุคใหม่กว่า คณะสังคมศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน “ยังคงอยู่” และพัฒนาต่อไป ทั้งในด้านขององค์กร บุคลากร ศาสตร์ของวิชาการ และการเรียน การสอน

60 ปี จากรุ่นสู่รุ่น จากพี่สู่น้อง คณะสังคมศาสตร์มีการเติบโตมาอย่างยาวนาน นับตั้งแต่วันแรกที่สถานะของพวกเรา เปลี่ยนผ่าน จากนักเรียน มาเป็นนักศึกษา ของคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเรียนจบ หรือไม่จบ หรือไปจบคณะอื่น

หรือไปจบสถาบันอื่น จากอดีตถึงปัจจุบัน สิ่งที่เหมือนกันไม่มีเปลี่ยนแปลง คือ การได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของคณะสังคมศาสตร์ การได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการถ่ายทอดวิชาความรู้ต่างๆ ได้เข้ามามีประสบการณ์ในช่วงหนึ่งของชีวิต ร่วมกัน ความผูกพันธ์เพียงช่วงเวลาหนึ่งของชีวิต ยังคงอยู่ในความทรงจำเสมอ

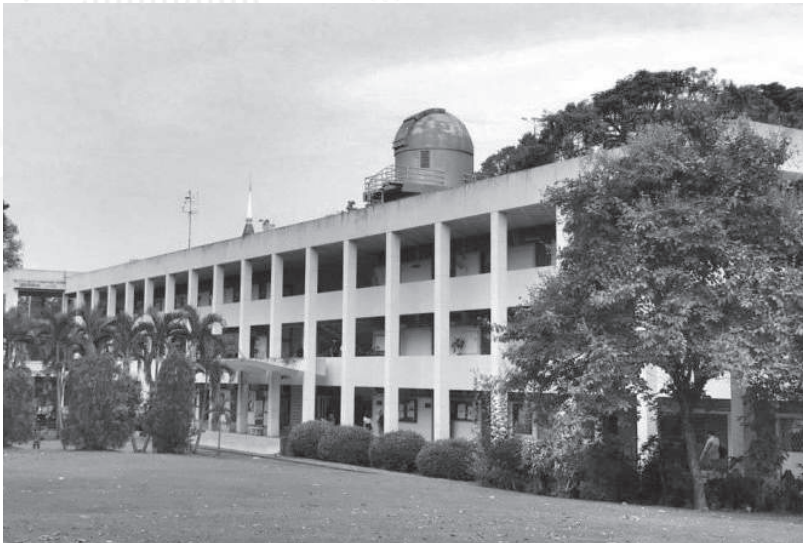
จากความผูกพันธ์ และความทรงจำที่ยังคงอยู่ ทำให้ สมาคมนักศึกษาเก่าคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ก่อเกิดขึ้น ในปี พ.ศ.2565 เพื่อเป็นอีกสังคมหนึ่งที่เป็นศูนย์รวมเหล่านักศึกษาเก่าของคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในทุกยุคทุกสมัย เข้าด้วยกัน เพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ให้กับทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งด้านความสัมพันธ์ของนักศึกษาก่อรุ่นต่างๆ ด้านการช่วยเหลือสนับสนุนนักศึกษาในปัจจุบัน และอื่นๆ ตามสมควร และภายใต้เทคโนโลยีการสื่อสารของยุคดิจิทัลในปัจจุบัน คาดว่าจะสามารถทำให้สมาคมฯ ขยายวงกว้างออกไปได้อย่างกว้างขวาง และบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างไม่ยากนัก

เนื่องในโอกาสครบรอบ 60 ปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในนามของนายกสมาคมนักศึกษาเก่าคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จึงอยากเชิญชวนให้นักศึกษาก่อนคณะสังคมศาสตร์ มช.ทุกท่านเข้ามาร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสมาคมฯ ร่วมสรรค์สร้างกิจกรรมดีๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อคณะสังคมศาสตร์ ต่อมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และต่อประเทศชาติสืบต่อไป

“มุมมองต่อคณะสังคมศาสตร์: จากวันวานสู่ยุคดิจิทัล”

อาจารย์ ดร.จรัสดาว คงเมือง

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นับเป็นคณะเก่าแก่ที่เกิดขึ้นพร้อมกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2507 ซึ่งในสมัยนั้นมีเพียง 3 คณะ ได้แก่คณะมนุษยศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ และคณะสังคมศาสตร์ ในอดีตคณะสังคมศาสตร์ ประกอบไปด้วย 5 ภาควิชา ได้แก่ภาควิชาภูมิศาสตร์ ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ ภาควิชาบัญชีและบริหารธุรกิจ และภาควิชารัฐศาสตร์ ตัวข้าพเจ้าเข้ามาเรียนในภาควิชาภูมิศาสตร์ ในปี พ.ศ.2531 รหัส นัศึกษ 3104006 ซึ่งการรัน number จะเป็นการเรียงตามอักษรของชื่อนักศึกษา ในยุคนั้น

การนับสายรหัส ไม่ว่าจะป็นพีรหัส น้องรหัส ลุง/ป้า รหัส และปู่/ยาร์หัส จะสืบทอดกันตามรหัสนักศึกษา สามหลักสุดท้าย (สายรหัสในสมัยต่อมาเลขรหัสอาจจะไม่ตรงกันเหมือนกับในสมัยก่อน) การเรียนในสมัยนั้นในรายวิชาเอกเลือกอาจจะมีเรียนร่วมกันระหว่างรุ่นพี่ รุ่นน้อง ซึ่งนับเป็นสิ่งที่ดี เพราะทำให้นักศึกษาเกิดความสนิทสนมคุ้นเคย ไม่เฉพาะแต่ในรุ่นของตัวเอง แต่ยังมีควมคุ้นเคยระหว่างรุ่นพี่ รุ่นน้อง ในสมัยนั้นทุกภาควิชาจะมีพื้นที่ที่เรียกว่า “ซุ้ม” ของนักศึกษาแต่ละภาควิชา ซึ่งนับเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญมากในการสานสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน ระหว่างรุ่นพี่ รุ่นน้อง เป็นที่ที่พวกเรานั่งเล่น ทานขนม นั่งทำการบ้าน พี่ๆ สอนการบ้านน้อง เพื่อนๆ ช่วยกันทำงานส่งอาจารย์ในรายวิชา เป็นจุดนัดพบของพวกเรา แม้เวลาจะเปลี่ยนแปลงไป เมื่อมีโอกาสมาเยือนภาควิชาหรือคณะคราใด ทุกคนก็จะต้องนึกถึง “ซุ้ม” เป็นสถานที่แรกๆ เสมอ สำหรับภาควิชาภูมิศาสตร์ หรือพวกจืออ พวกเราจะมีซุ้มใต้ต้นมะม่วง ซึ่งถือเป็น Prime Area เพราะอยู่ตรงหัวมุมถนน ฝั่งตรงข้ามกับคณะมนุษยศาสตร์ ถัดเข้าไปด้านในจะเป็นซุ้มของ SOC ANT

ในอดีตระบบ SOTUS ของทุกคณะค่อนข้างจะเข้มแข็ง ห้องเชียร์ตลอดจนระบบวิวก เป็นวิถีชีวิตของนักศึกษาในสมัยนั้น โชคดีที่พวกเราไม่เคยประสบเหตุการณ์ใดๆ ที่เกิดอันตราย รวมทั้งไม่เคยมีเหตุร้ายใดๆ เกิดขึ้นกับพวกเรา ซึ่งต้องขอบคุณรุ่นพี่ ที่ได้นำเอาส่วนที่ดีของระบบมาประยุกต์ใช้ ผลพลอยได้ของการมีห้องเชียร์ ทำให้ความสัมพันธ์ของพวกเราเหนียวแน่น มาจนถึงปัจจุบัน สิ่งที่มีค่ามากที่สุดในการใช้ชีวิตในช่วงที่ศึกษาอยู่ในคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คือ ความรักและความผูกพันระหว่างเพื่อน รุ่นพี่ รุ่นน้อง สิ่งเหล่านี้กลายเป็น Network ที่เหนียวแน่นมาจนถึงทุกวันนี้ “เราน้อย แต่เราแน่น” ยังเป็นวลีที่ติดปากของพวกเราทุกคน และยังใช้ได้ดีตลอดมา เป็นเรื่องปกติที่แต่ละรุ่นใน 4 ชั้นปีที่เรียนในห้วงเวลาเดียวกันในภาควิชาจะรู้จักกันทั้งหมด นอกจากนั้นกิจกรรมของคณะยังทำให้พวกเรารู้จักเพื่อนในภาควิชาอื่นๆ ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงรับน้องขึ้นดอย ซึ่งเราต้องไปด้วยกันในนามคณะสังคมศาสตร์ หรืองาน Freshy Night ของคณะ ซึ่งพี่ๆ แต่ละภาควิชาต้องร่วมมือกันจัดงาน

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าคณาจารย์ของคณะสังคมศาสตร์เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ทั้งในเรื่องวิชาการ การเรียนการสอนการวิจัย และการบริการวิชาการ มองย้อนกลับมาถึงภาควิชาภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นภาควิชาภูมิศาสตร์แห่งแรกในประเทศไทย นับเป็นความโชคดีของพวกเราที่ได้มีโอกาสร่ำเรียนกับอาจารย์ผู้มีความรู้ความสามารถจบจากสถาบันชั้นนำระดับโลก

ไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกา เยอรมัน ฝรั่งเศส และเนเธอร์แลนด์ เป็นต้น หากพูดถึงเรื่องหลักสูตรที่พวกเราเรียนในสมัยนั้นเรียกได้ว่าออกแบบมาดี ทั้งๆ ที่ในสมัยนั้นยังไม่มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา แต่บัณฑิตที่จบออกไปล้วนแล้วแต่ประสบความสำเร็จในวิชาชีพ หากเราพูดถึงนักภูมิศาสตร์ ทุกคนต้องนึกถึงการทำแผนที่ วิชา Cartography หรือวิชาการทำแผนที่ในสมัยนั้น เป็นวิชาที่นักศึกษาภูมิศาสตร์ทุกคนต้องเรียน ในสมัยนั้นระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System: GIS) ยังไม่แพร่หลาย และยังไม่มีการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษา การทำแผนที่ในสมัยนั้น ต้องทำด้วยมือบนกระดาษไข (Tracing Paper) การลากเส้น Contour Line จะต้องทำแบบ Freehand โดยใช้ปากกา Rotring และการออกแบบเขียนตัวอักษรลงในแผนที่โดยใช้ Lettering Set หลังจากนั้นจึงนำแผนที่ที่เป็นกระดาษไข ไปทำสำเนาโดยใช้พิมพ์เขียว (Blueprint) จึงนับได้ว่าการทำแผนที่ในสมัยนั้น ต้องอาศัยความละเอียดประณีตมาก แต่ในปัจจุบันเนื่องจากความเจริญทางเทคโนโลยีทำให้เทคนิคในการทำแผนที่เปลี่ยนแปลงไป หลายวิชาอาจจะหายไปจากหลักสูตร ยุคสมัยที่เปลี่ยนไปตลอดจนพัฒนาการทางเทคโนโลยีต่างๆ ทำให้กระบวนการเรียนการสอนเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ช่วงเวลาที่ผ่านมาหลายทศวรรษมีการปรับโครงสร้างของคณะสังคมศาสตร์มาโดยตลอด กลายเป็นคณะใหม่อีกหลายคณะและมีภาควิชาใหม่ หลักสูตรใหม่ๆ เกิดขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันถึงแม้โครงสร้างของคณะจะเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก แต่คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นับเป็นสถาบันการศึกษาด้านสังคมศาสตร์ที่ติดอันดับ 1 ใน 3 ของประเทศ และมีเครือข่ายทางวิชาการกับมหาวิทยาลัยชั้นนำของโลก มีคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญ ผลงานวิจัยที่โดดเด่น เป็นที่ยอมรับในระดับชาติและนานาชาติ

ในวาระครบรอบ 60 ปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปีนี้ ข้าพเจ้ามั่นใจเป็นอย่างยิ่งว่า คณะสังคมศาสตร์จะเติบโตยิ่งขึ้นไป และยังคงเป็นที่พึ่งของสังคมไทยและสังคมโลก และผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพออกไปรับใช้สังคม “เพื่อ มช. เพื่อลูกช้างเพื่อสังคม”

มานุษยวิทยา อนาคต อนาจอ กับสิ่งที่เราอยู่ข้างหน้า

คุณเอกศาสตร์ สรรพช่าง

ก่อนที่จอร์จ ลูคัส (George Lucas) จะมาเป็นนักสร้างหนัง เขาเคยพูดไว้ว่าสิ่งหนึ่งทำให้เขาสามารถเป็นนักเล่าเรื่องได้มาจากความสนใจในวิชามานุษยวิทยาสสมัยที่เขาเรียนในมหาวิทยาลัยเขาเทิร์นแคลิฟอร์เนีย (University of Southern California) นั่นทำให้เขาได้มีโอกาสได้รู้จักชาติพันธุ์อันหลากหลายบนโลกและเป็นที่มาของแรงบันดาลใจในการสร้างตัวละครต่างๆ ในภาพยนตร์ขนาดนั้นเรื่องแรก อิเล็กทรอนิกส์ ลาบิรินธ์ ทีเอชเอ็กซ์ 1138 (Electronic Labyrinth THX 1138) และสตาร์ วอร์ส (ในเวลาต่อมา) นึกภาพตามก็คงมีส่วนที่จริงอยู่บ้าง ทว่าการมาเรียนมานุษยวิทยาของผม ไม่ได้เริ่มต้นอย่างจอร์จ ลูคัส และผมคิดว่าเพื่อนหลายคนก็เริ่มรู้จักมานุษยวิทยาด้วยความไม่รู้เช่นกัน หมายถึงเราไม่รู้ว่าเราจะเลือกเรียนอะไร บังเอิญว่าไม่ใช่เด็กเรียนเก่ง ชีวิตจึงไม่ได้มีทางเลือกมากนักหากต้องการเรียนในมหาวิทยาลัยมีชื่อเสียงและภาควิชานี้ คณะนี้ดูเหมือนมาเติมเต็มช่องว่างนั้นพอดี คนที่มาเรียนมานุษยวิทยาในประเทศไทยจึงมาด้วยความไม่ตั้งใจ ไม่มีใครมาเรียนเพราะรู้จริงเหมือนคณะหรือภาควิชาอื่นเขา

แต่การได้รู้จักมานุษยวิทยาก็เปลี่ยนโลกของผมไม่น้อยไปกว่าจอร์จ ลูคัส ภาควิชานี้ให้อะไรผมหลายอย่างและหลงใหลมันขนาดที่ว่าช่วงชีวิตหนึ่งมีความคิดอยากไปเรียนต่อปริญญาเอกแบบที่ว่าไม่รู้ด้วยซ้ำว่าจบแล้วจะทำอะไรกัน

สุดท้ายผมก็ไม่ได้ไปเรียนต่อจนครบ ชีวิตพลิกผันและเดินทางมาถึงชีวิตพนักงานบริษัทในวัยกลางคน กระทั่งก็ตามตลอดชีวิตการทำงานเกือบ 30 ปี มานุษยวิทยาส่งผลต่อกระบวนการทางความคิดของผมหลายอย่าง เมื่อครั้งที่บริษัทฯ บังคับให้ผมทำแบบทดสอบ “StrengthsFinder” (แบบทดสอบอันโด่งดังที่พัฒนามาจากแนวคิดของ ดอน คลิฟตัน ทำร่วมกับสำนักวิจัยกาลลอป เรื่องของการหาจุดแข็งจุดอ่อนของคน) ข้อเด่นหนึ่งของผมที่มีคือการมองเห็นความเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ (connectedness) ผมคิดว่าผมได้มาจากอาจารย์อานันท์ กาญจนพันธุ์ และการเรียนมานุษยวิทยาโดยแท้

แต่พูดให้ใครฟังก็จะมีคำถามกลับมาทุกครั้งว่า แล้ว “มานุษยวิทยา” ที่ว่านี้ คืออะไรอยู่ดี เมื่อถูกชวนมาเขียนในเรื่องของมานุษยวิทยาในวันข้างหน้า ก็อยากบอกถึงความสนใจและชวนคิดต่อว่าผ่านมาหลายสิบปีทำไมผู้คนถึงยังไม่รู้จักว่านักมานุษยวิทยาเขาทำอะไรกัน เรียนไปเพื่ออะไร และเราใช้ประโยชน์จากมันได้มากน้อยแค่ไหน ขอบอกสักนิดว่าข้อเขียนนี้เป็นความคิดเห็นส่วนตัวนะครับ อย่าถือเป็นเรื่องถูกผิด หากคิดไม่เหมือนกัน ไว้มีโอกาสมาแบ่งปันกันในวันข้างหน้าครับ

ในประเทศไทย มานุษยวิทยา (Anthropology) ถูกเรียกสับสนกับมนุษยศาสตร์ (Humanitie) อยู่บ่อยๆ ในภาษาอังกฤษสองสาขาวิชานี้แยกจากกันชัดเจนแต่พอเป็นภาษาไทยที่แปลออกมาคล้ายๆ กัน ก็อาจเกิดความสับสน “มานุษยวิทยา” เน้นการศึกษาความเป็นมนุษย์ในแง่ของวิวัฒนาการ ปรากฏการณ์ ชีวิตวิทยาหรือความเป็นมาของมนุษย์เชิงประวัติศาสตร์ ส่วน “มนุษยศาสตร์” เน้นศึกษาสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เช่น วรรณคดี ปรัชญา ภาษาศาสตร์ในแง่การใช้งาน คุณค่าของความเป็นมนุษย์

สิ่งที่ทำให้เกิดความสับสนนอกเหนือจากรูปคำที่คล้ายกัน ผมคิดว่าอยู่ที่การประชาสัมพันธ์ที่อ่อนไป ปัญหานี้เป็นกันหลายมหาวิทยาลัยหลายคณะหลายภาควิชาครึบ อย่างเช่น ภาควิชาสื่อสารมวลชนแตกต่างอย่างไรจากวารสารศาสตร์ สถาบันนิเทศศาสตร์เหมือนหรือแตกต่างอย่างไรกับนิเทศศาสตร์ใหม่ แล้วครุศาสตร์นิเทศศิลป์ ต่างอย่างไรกับนิเทศศาสตร์ ฯลฯ

กลยุทธ์เรื่องการประชาสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ทำงานแบบตั้งรับ นักเรียนมัธยมปลายมีความรู้เรื่องสาขาวิชาต่างๆ น้อย ไม่ต้องพูดถึงการทำ Open House ธรรมเนียมแบบนี้ยังไม่แพร่หลายและครอบคลุมทุกสาขาวิชาโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยของรัฐ ยังอยู่กับความเชื่อว่าตัวเองอยู่ในสถานภาพที่ได้เปรียบ เพราะคนแย่งกันเข้าอยู่แล้ว การเปลี่ยนรูปแบบการคัดคนเข้าในปัจจุบันก็ยังตอกย้ำความเชื่อว่าจะช่วยให้นักเรียนได้เจอสิ่งที่ตัวเองอยากเรียนได้ดีกว่าสมัยก่อน แต่โดยส่วนตัวผมว่ามันยังขาดๆ เกินๆ

คณะซื่อคู้หนู อาจไม่ค่อยมีปัญหาแต่ภาควิชาอย่างมานุษยวิทยานี้แหละเป็นปัญหา เพราะไม่ง่ายที่คนจะเข้าใจและให้ความสนใจ จุดขายของเราที่ยากเกินกว่าที่ผู้ปกครองและนักเรียนจะเก็ตได้ในเวลาอันสั้น มหาวิทยาลัยก็ต้องโปรโมทสิ่งที่ขายได้มากกว่าคณะเล็กๆ ภาควิชาเล็กๆ ไม่ค่อยถูกพูดถึง ไม่ได้รับการสนับสนุน

อีกส่วนหนึ่งผมคิดว่ามานุษยวิทยาเป็นศาสตร์ที่มาก่อนกาลเพราะในยุคสมัยที่ตลาดแรงงานต้องการสาขาวิชาที่เน้นทำมาหากินสร้างตัวเลขทางเศรษฐกิจของประเทศ จู่ๆ เราก็มีกองโบราณคดีโดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งต้องการแรงงานมาช่วยทำงาน ทำให้เริ่มมีตำรในการเรียนการสอนวิชานี้ขึ้นมา ทว่าสภาพสังคมไทยขณะนั้นไม่ได้เอื้อกับการก้าวกระโดดไปสู่แวดวงงานในแวดวงวิชาการที่มีคนทำงานอยู่แค่กระหีบมือเดียว ไม่ได้มีการวางแผนระยะยาวเรื่องตลาดแรงงาน การบริหารจัดการอะไรต่างๆ เลยเป็นการแก้ปัญหามาเฉพาะหน้ามากกว่า พอหมดยุคสมัยหนึ่ง ความสนใจในเรื่องเหล่านี้ซาลง สถานการณ์ก็จึงเป็นอย่างที่เราเห็นตอนนี้ สังคมไทยก็เลยยังไม่เข้าใจว่ามานุษยวิทยาทำมาหากินอะไร

เราจะเอาทรัพยากรจากไหนหากไม่มีคนแบบกรมพระยาดำรง หรืออาจารย์ชื่อดังๆ ขยันไปร่วมวงเสวนาในงานต่างๆ มาช่วยผลักดัน ไม่มีคนแบบนี้ก็ยิ่งยากที่จะมีคนรู้จักเรา แล้วมานุษยวิทยาจะปรับตัวอย่างไร

ในสื่อสังคมออนไลน์ควอร่า (Quora.com) มีคนไปตั้งคำถามว่า “ทำไมคนที่เรียนมานุษยวิทยามักถูกมองด้วยสายตาดูแคลน (look down) มากกว่าสาขาอื่น”

ผมนั่งอ่านก็พบว่ามันมีประเด็นที่รวบรวมได้ที่น่าสนใจอยู่เหมือนกัน เช่น ปัญหาความไม่ชัดเจน บางทีให้ปริญญาในสาขาที่แตกต่างกัน วิทยาศาสตร์บ้าง ศิลปศาสตร์บ้าง ทำให้นักศึกษาบางคนหางานยากก็มี คนจึงไม่เข้าใจความกว้างและความเกี่ยวข้องของสาขานี้อย่างถ่องแท้ เพราะในขณะที่มานุษยวิทยาเป็นสาขาวิชาที่กว้าง แล้วมันยังมีความซับซ้อนอีกเพราะดันไปเกี่ยวข้องกับหลายสาขาย่อยๆ ความซับซ้อนแบบนี้แหละที่เป็นเรื่องท้าทายสำหรับบุคคลภายนอกที่จะเข้าใจ ไหนจะความเป็นมานุษยวิทยาที่เป็นองค์ความรู้แบบสหวิทยาการค่อนข้างมาก ทำให้การปรับให้เข้ากับหมวดหมู่ทางวิชาการก็อาจสับสน เพราะมันมีความซ้อนทับกันในบางส่วน เช่น มานุษยวิทยาภาษาศาสตร์ กับนักภาษาศาสตร์ต่างกันอย่างไร หรือนักโบราณคดีกับนักมานุษยวิทยาภาพก็อาจมีความคาบเกี่ยวกันและบางคนก็ไม่ได้เข้าใจมันอย่างถ่องแท้โดยเฉพาะตลาดแรงงานและนายทุนทั้งหลาย

ยังมีประเด็นเรื่องของอคติและความแตกต่างทางวัฒนธรรม อคติพวกนี้นำไปสู่การตัดสินเกี่ยวกับสังคมหรือแนวปฏิบัติที่ศึกษาในมานุษยวิทยา อคตินี้อาจส่งผลกระทบต่อการรับรู้ของผู้คนในสาขานี้ การนำเสนอผ่านสื่อซึ่งภาพของนักมานุษยวิทยาในภาพยนตร์ก็เป็นประเด็นที่พูดถึงว่า ภาพในหนังไม่ได้ฉายภาพที่ถูกต้อง ทำให้เกิดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับวิชาชีพนี้นี้ และยังมีอีกหลายคนมากที่ไม่ทราบวามานุษยวิทยาสามารถประยุกต์ใช้ในหลากหลายแขนงของการทำงานได้ (เหมือนอย่างที่จอร์จ ลูคัส กล่าว ตัวเขาเองจบวรรณกรรม

ภาพยนตร์) แต่ในสายตาคนส่วนมากมานุษยวิทยาดูเป็นสาขาจำเพาะและเชื่อมโยงของตลาดแรงงานในโลกปัจจุบันอย่างจำกัด

อีกประเด็นที่เริ่มมีการตั้งคำถามกันมากขึ้นเรื่อยๆ คือ ประเด็นทางประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยามีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์กับลัทธิล่าอาณานิคมและการจัดสรรวัฒนธรรมซึ่งนำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์และการรับรู้ในเชิงลบ โดยเฉพาะในยุคที่ผู้คนเริ่มตื่นรู้เกี่ยวกับเรื่องของความเท่าเทียม ภาพเหล่านี้ก็เป็นภาพสะท้อนของสถานการณ์ของมานุษยวิทยาในปัจจุบันทั้งในประเทศไทยหรือระดับโลก อย่างไรก็ตามแม้จะเผชิญกับความท้าทายหลายอย่าง แต่ผมคิดว่ามานุษยวิทยาเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับเราทุกคนเพราะมานุษยวิทยาคือการรู้จักตัวเราในฐานะมนุษย์ให้ดีขึ้น การได้รู้จักมานุษยวิทยาเหมือนเป็นการได้คำถามกับการมีอยู่ของมนุษย์อย่างจริงจัง แต่รู้แล้วยังไงต่อ หากว่าตลาดแรงงานไม่รู้จักเรา หากเรามองมหาวิทยาลัยเป็นบริษัทที่สร้างแรงงานออกไปในตลาดในเกือบทุกสาขาอาชีพ จะดีไม่น้อยหากว่า แต่ละคณะสามารถเกื้อหนุนกันในการทำให้บริษัทแห่งนี้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

มหาวิทยาลัยจะเป็นบริษัทที่ครบเครื่องของการประสบความสำเร็จ บริษัทนี้มีนักเศรษฐศาสตร์ มีนักการบัญชีที่เก่งกาจ เรามีนักการตลาดช่วยทำแผนธุรกิจให้ มีนักวิจัย มีนักวิเคราะห์ข้อมูล ฯลฯ มหาวิทยาลัยเป็นบริษัทที่น่าจะมีแทบทุกอย่างที่บริษัทหนึ่งที่จะประสบความสำเร็จนั้นต้องการ ฉะนั้นกลยุทธ์มันอยู่ที่ว่าเราจะนำพนักงานที่มีเหล่านี้มาสร้างประโยชน์ร่วมกันได้อย่างไร

เท่าที่เคยทำงานกับมหาวิทยาลัยหลายแห่ง การผันตัวเองจาก “สถาบัน” มาเป็น “หน่วยธุรกิจ” นั้นกลายเป็นว่าไม่ง่าย มหาวิทยาลัยไม่มีหน่วยงานประสานงานจัดการ ให้แต่ละฝ่ายทำงานสอดประสานกันได้ ยังทำงานแบบไซโล ผมคิดว่าจะดีไม่น้อยหากทุกมหาวิทยาลัยสามารถหลายระบบไซโลจริงๆ ในหลายมหาวิทยาลัยในประเทศไทยเริ่มทำไปแล้ว แต่โดยมากก็ยังทำอยู่ในวงแคบๆ ไม่กี่คณะและยังไม่มีคนทำอย่างเป็นรูปธรรมจริงจัง

ในฐานะคนทำธุรกิจรู้ดีครับว่าเรื่องพวกนี้ไม่ง่ายเลย โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยติดกรอบอยู่กับความคิดของการเป็น “สถาบัน” อยู่กับระบบการทำงานแบบมีมานาน ซึ่งไม่ใช่เรื่องผิดนะครับ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าเราต้องปรับตัว เพราะทุกมหาวิทยาลัยต้องพึ่งพาตัวเองมากขึ้นเรื่อยๆ ช่วงรอยต่อของการเปลี่ยนแปลงนี้ อย่าทิ้งระยะให้นานมาก

มหาวิทยาลัยในประเทศที่พัฒนาแล้วเคยผ่านช่วงเวลาแบบนี้มา ปัจจุบันมหาวิทยาลัยในตะวันตก รู้ช่องทางในการเอาตัวรอดหาทางขายจุดเด่นของตัวเองได้ชัดเจนกว่าหรือมีกลยุทธ์ในการกระตุกสังคมให้หันมามองแล้วตั้งคำถาม

ผมมีตัวอย่างที่น่าสนใจในการ “ขายของ” ของภาควิชามานุษยวิทยา ของมหาวิทยาลัยเมมฟิส ในรัฐเทนเนสซี สหรัฐอเมริกา

มหาวิทยาลัยเมมฟิส เผยแพร่งานวิจัย เรื่องมานุษยวิทยาสามารถทำอะไรให้กับองค์กรได้บ้าง โดยพบว่าจากการเก็บข้อมูลจุดเด่นของนักมานุษยวิทยาสามารถนำมาใช้เป็นจุดขาย เช่น การฝึกฝนการลตทอนอคติดต่อผู้คน การเก็บข้อมูลด้วยการฟังอย่างตั้งใจ การค้นคว้าข้ามวัฒนธรรมและช่วยสนับสนุนการทำงานภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมได้ การวิเคราะห์แนวโน้มและการระบุรูปแบบพฤติกรรมผู้บริโภค การทำความเข้าใจแรงจูงของผู้บริโภคและความต้องการที่ไม่ได้รับการตอบสนอง

มานุษยวิทยายังสามารถสนับสนุนการวิเคราะห์วิธีการวิจัยที่สำคัญๆ ในองค์กร เช่น การสนทนากลุ่ม การร่วมสร้างสรรค์ การสำรวจ การสัมภาษณ์ การศึกษาเชิงชาติพันธุ์วิทยาเชิงลึก การสื่อสารที่เข้าถึงได้และนำไปปฏิบัติได้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้มีอำนาจตัดสินใจ

นักมานุษยวิทยายังสามารถใช้ทักษะในการทำความเข้าใจวัฒนธรรมองค์กรช่วยปรับปรุงกระบวนการทำงานขององค์กรได้ดี เรื่องเหล่านี้จะสร้างผลิตภัณฑ์และบริการที่ดีขึ้น ลดต้นทุนเพิ่มผลกำไรและสร้างผลประโยชน์อื่นๆ อีกมากมายให้กับบุคลากร แปรนต์และผลกำไร

จริงๆ หลักการของมนุษยวิทยา ไม่ได้ห่างไกลจากหลักความคิดเรื่อง Outward Mindset หรือ Design Thinking เพียงแต่ทำที่อาจเข้าใจยากกว่า ที่สำคัญนักมนุษยวิทยาในปัจจุบันไม่มีนักเล่าเรื่องที่เก๋กึ่งหรือเป็นแบบอย่างของผู้ที่ประสบความสำเร็จในสาขาวิชานี้ออกมาเป็นกระบอกเสียงให้นักมนุษยวิทยารุ่นต่อไป เท่าไหร่

เราจะอยู่รอดได้อย่างไร เพราะตลาดแรงงานสมัยใหม่ก็ยังไม่รับรู้ถึงความสามารถของผู้เรียนและความเข้าใจต่อสาขาวิชานี้ อย่างแจ่มแจ้งหลายมหาวิทยาลัยดังๆ ในสหรัฐอเมริกาและยุโรปลงความเห็นว่า การมีสาขาวิชาอย่างมนุษยวิทยาประยุกต์มากขึ้นอาจเป็นทางรอดหนึ่งที่ทำให้คนทั่วไปและตลาดแรงงานเข้าใจถึงความสามารถของผู้ที่จบสาขานี้ได้ดีขึ้น แต่ก็อีกนั่นแหละครับไม่ใช่ใครจะมาสอนได้และไม่ใช่ว่าทุกมหาวิทยาลัยจะหาคนมาถ่ายทอดเรื่องพวกนี้ได้ง่ายๆ เหล่านี้ทำทนายการมีอยู่ของมนุษยวิทยาพอสมควร

หากมองกลับมาที่ประเทศไทยด้วยแล้ว หากมองกลับมาที่เชียงใหม่ หากมองกลับที่ได้ต้นมะม่วงหน้าคณะเรื่องเหล่านี้เป็นโจทย์ที่สุดแสนจะท้าทายทุกคนที่เกี่ยวข้องว่าเราจะเดินทางกันอย่างไรต่อไปในโลกที่คนแก่มากขึ้น เด็กกลดลงและองค์ความรู้แบบนี้ไม่ได้ถูกทำให้เชิดชวี่

กลับไปฟังเพลงของภาควิชา “ภูมิใจแม่ใครได้เรียนครั้งหนึ่ง” ประโยคสั้นๆ ของเพลงประจำภาควิชาของเราอาจสะท้อนความในใจของพวกเราและสถานการณ์ของมนุษยวิทยาในประเทศไทยได้ดี กว่าที่ผมเล่ามาทั้งหมด

60 ปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.มณฑา เก่งการพานิช

การก่อตั้งของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.2507 ขณะเดียวกันคณะสังคมศาสตร์ก็เปิดสอนในปีดังกล่าว ซึ่งเป็นปีที่ข้าพเจ้าเพิ่งลืมตามองดูโลก และอย่างไม่คาดคิดว่าในอีก 16 ปีต่อมา ข้าพเจ้าจะได้เข้ามาเรียนในสถาบันแห่งนี้ด้วยความภาคภูมิใจ

60 ปีของคณะสังคมศาสตร์กับการก้าวเข้าสู่ผู้วัยทรงคุณค่าที่สังคมจะมีความรู้มากมายของบูรพาจารย์ที่นำมาประสิทธิ์ประสาทให้แก่ลูกศิษย์ เพื่อนำไปพัฒนาตนเองและสังคม สมกับเจตนารมณ์ในการก่อตั้งที่มุ่งมาดให้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นสถาบันของรัฐที่จะช่วยในการพัฒนาการศึกษาในภาคเหนือของไทย ซึ่งต้องยอมรับว่าคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ภาควิชาสังคมวิทยา-มานุษยวิทยาของเรา) ได้บุกเบิกงานด้านสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาเข้าใจพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์

ร่องรอยแห่งความประทับใจอยู่ในความทรงจำของข้าพเจ้า คือ การรับน้องที่ศูนย์วิจัยชาติพันธุ์ ที่มีกระท่อมของพี่น้องชาติพันธุ์ต่างๆ และการถ่ายทอดจากอาจารย์ทำให้ได้เรียนรู้เข้าใจวัฒนธรรม การยอมรับ และเห็นคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ ไม่มีอคติต่อกลุ่มคนชายขอบ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการวางฐานคิดที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นมองไปยังรุ่นพี่ๆ เพื่อนๆ และน้องๆ จำนวนมาก เรายังได้เห็นการทำงานช่วยเหลือและพัฒนาผู้คนในสายงานสังคมสงเคราะห์ งานพัฒนา และงานยุติธรรม แม้ในช่วงปัจจุบันจะเห็นความหลายหลายของอาชีพที่แตกต่าไป แต่สิ่งที่พวกเรายังภูมิใจไม่คลาย คือ ความผูกพันต่อสถาบันและเพื่อนที่มีให้กันมาอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมให้กำลังใจน้องเดินขึ้นดอย งานคืนสู่เหย้า งานทำบุญภาควิชา งานรวมรุ่น การติดต่อสัมพันธ์กันเป็นสัญญาณของการหล่อหลอมให้เรามีความสัมพันธ์อันเหนียวแน่นจากสถาบันแห่งนี้

60 ปีของคณะฯ เราได้เห็นการเติบโตและพัฒนาการของภาควิชาต่างๆ ที่ปรับตัวให้เข้ากับความเป็นจริงของสังคม แต่สิ่งหนึ่งที่ข้าพเจ้าเห็นถึงอุดมคติของหลักสูตรของเราคือ การเดินตามท่านมหาตมะ คานธี มหาบุรุษของโลก (รูปปั้นในสวน) ผู้สร้างการเปลี่ยนแปลงอันยิ่งใหญ่ด้วยความเรียบง่าย ความมุ่งมั่นและศรัทธาในการช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งเป็นการจุดเชื้อไฟที่ส่องสว่างผ่านหลักสูตรต่างๆ ของคณะ ดังนั้นไม่ว่าสังคมโลกจะเปลี่ยนแปลงไปรวดเร็วสักเพียงใด แต่หากคณะของเรามีอุดมคติที่แน่วแน่ มีความมุ่งมั่นที่จะสร้างแรงบันดาลใจให้กับคนรุ่นใหม่ในการเข้าใจคน ก็เป็นที่เชื่อว่า คณะของเราย่อมมีความเจริญก้าวหน้าและทรงคุณค่ายิ่งขึ้นต่อไป อายุที่มากขึ้นของคณะ คือการสั่งสมประสบการณ์และประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าในพันธกิจแห่งการพัฒนานักศึกษาและสังคม

ขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลก และครูบาศรีวิชัย อำนวยพรให้แก่คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ของเรามีความเจริญก้าวหน้า ประสบความสำเร็จและสร้างการเปลี่ยนแปลงอันยิ่งใหญ่ในสังคมได้เฉกเช่น ท่านมหาตมะคานธี ด้วยการสร้างคนที่มีคุณภาพสืบต่อไป

60 ปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คุณจรินทร์ เทพพิพิธ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ถือกำเนิดเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2507 วันที่ 24 มกราคม เป็นวันสถาปนามหาวิทยาลัย ซึ่งมีมหาวิทยาลัยขอนแก่นเป็นสถาบันคู่แฝด ได้จัดตั้งเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ ในภูมิภาคเหนือ-อีสาน ตามนโยบายของรัฐที่ต้องการให้การศึกษาระดับอุดมศึกษากระจายสู่ต่างจังหวัด

ระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัยรัฐในสมัยนั้น ยังเป็นการศึกษา แบบการศึกษาเฉพาะสาขาวิชา เรียนเฉพาะวิชาที่อยู่ในคณะของตนเอง การคิดคะแนนการเรียนเป็นแบบการให้คะแนน 0-100 แต่ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ใช้ระบบการศึกษาเป็นแบบสากลอย่างเช่น สหรัฐอเมริกา เป็นการคิดคะแนนแบบ หน่วยกิต เป็นเกรด A B C D และ F แตกต่างจากมหาวิทยาลัยของรัฐในกรุงเทพฯ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ฯ ซึ่งระบบการศึกษาแบบสากลได้ใช้อยู่ในยุคปัจจุบันตามสถาบันการศึกษาเกือบทุกระดับในประเทศไทย

ผมเองได้เข้าเรียน (ที่ถูกควรเรียกว่าเป็นนักศึกษา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อปี 2510 นับเป็นรุ่นที่ 4 ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ในคณะสังคมศาสตร์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ซึ่งในสมัยนั้นคณะสังคมศาสตร์มีภาควิชาหลายภาควิชา (Department) ได้แก่ ภาควิชารัฐศาสตร์ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ ภาควิชาบัญชี ภาควิชาบริหารธุรกิจ ภาควิชามุมิตศาสตร์ และภาควิชาสังคมวิทยา มานุษยวิทยา (Sociology and Anthropology) ส่วนคณะอื่นๆ ก็เป็นเช่นเดียวกัน มีหลายภาควิชา เช่น คณะมนุษยศาสตร์ มีภาควิชาภาษาอังกฤษ จิตวิทยา สื่อสารมวลชน ฯลฯ

การศึกษาของมหาวิทยาลัยสมัยนั้น (และถึงสมัยนี้) เมื่อนักศึกษาได้เข้าศึกษาตามคณะต่างๆ เป็นวิชาเอก (Major) ซึ่งเป็นวิชาบังคับ ยังต้องเลือกศึกษาวิชาโท (Minor) และวิชาเลือก (Elective) จากคณะอื่นๆด้วย ทำให้การศึกษามีความกว้างขวางในวิชาความรู้ในหลายสาขาวิชาตามหลักสูตร ซึ่งนักศึกษาจำเป็นต้องมีอาจารย์ที่ปรึกษา (ซึ่งสำคัญมาก) ช่วยแนะนำหลักสูตรทั้งภาคบังคับ และวิชาเลือกให้เหมาะสมกับสถานะความชอบและการเอื้อประโยชน์ต่อวิชาหลักให้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ผมเองได้มีอาจารย์ที่ปรึกษาคณแรก คือ อาจารย์อมร อนันต์ชัย (ต่อมาท่านได้ไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด) ผมจำท่านได้แม่น เพราะลายเซ็นของท่านมีเอกลักษณ์ส่วนตัว ท่านได้แนะนำ วางแผนการลงทะเบียนเลือกวิชาเรียนทั้งที่บังคับและวิชาเลือก ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นมากๆ สำหรับนักศึกษาใหม่ที่เคยเรียนจากโรงเรียนมัธยมแบบคิดคะแนนในสมัยนั้น เพราะระบบการเรียนการศึกษาไม่เหมือนกัน ต่อมาผมได้มีอาจารย์ที่ปรึกษาซึ่งเป็นสุดยอดความประทับใจ คือ ท่านอาจารย์เกษม บุรกลีกร (เสียชีวิตแล้ว) ท่านเมตตาให้คำปรึกษา 24 ชั่วโมง ทั้งเวลาเช้า กลางวัน เย็น และกลางคืน จนจบการศึกษา ทั้งๆ ที่ผมเป็นนักกิจกรรมของมหาวิทยาลัย (ชอบเล่นมากกว่าชอบเรียน) กว่าที่จะจบได้ต้องใช้เวลามากกว่าเพื่อนๆ รุ่นเดียวกัน ซึ่งสมัยนั้นต้องเรียน

ถึง 144 หน่วยกิต แต่ของผมปาเข้าไป 184 หน่วย (สมัยนั้นมีการคิดเกรด F ซึ่งจะมาเป็นตัวหารในวิชาที่ต้องเรียนซ้ำ) เรียนทั้ง Summer รวมทั้งถูกพักการเรียนด้วย แต่เมื่อจบการศึกษาใช้เวลา 6 ปีในสถาบันแล้ว ผมออกมาประกอบอาชีพก็ประสบความสำเร็จ เจริญรุ่งเรืองดีครับ! ใช้เวลาทำงานไม่ถึง 10 ปี ก็ได้เป็นผู้จัดการธนาคาร ทั้งๆ ที่ไม่เคยเรียนวิชาบัญชี หรือเศรษฐศาสตร์เลย มันมาจากประสบการณ์ในมหาวิทยาลัยโดยแท้ (ขอคุยหน่อย)

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่สมัยนั้น บรรยากาศดีมาก เสมือนการไปเรียนอยู่ต่างประเทศ ต้องช่วยเหลือตัวเองทุกอย่างไม่เหมือนสมัยเป็นนักเรียน หรือนักศึกษามหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ ที่ได้อยู่กับครอบครัวที่มีคุณพ่อ คุณแม่ ญาติผู้ใหญ่เป็นผู้ปกครอง เพราะเราต้องวางแผนชีวิตตนเอง ว่าควรทำอะไร ขึ้นตอนอย่างไร ซึ่งในปีแรก เทอมแรกผมได้ค่าใช้จ่ายจากบิดาที่ต้องเลี้ยงลูกหลายคนเดือนละ 450 บาท กินข้าวมื้อละ 5 บาท วันละ 3 มื้อ ก็หมดแล้ว เราอยู่กันอย่างไร? คำตอบคือ “ทิมเวิร์ค” ขอเล่าให้ฟังสักนิดนึง ค่าที่พักเทอมละ 500 บาท ในหอพักของมหาวิทยาลัย (Campus) อยู่กันห้องละ 2 คน อาจเป็นเพื่อนต่างคณะในปีแรก ซึ่งสมัยนั้นเรียกหอพักว่า “วิทยาลัย” หอ 1. ซึ่งเป็นหอชายชื่ออย่างเป็นทางการว่า “วิทยาลัย 1 อาคาร 1” หอ 2. (หออ่างแก้ว) ชื่ออย่างเป็นทางการว่า “วิทยาลัย 2 อาคาร 1” ส่วนผมอยู่หอ 3. วิทยาลัย 1 อาคาร 2 ทางไปฝ่ายหิน พวกผู้หญิงมักเรียกพวกชาวหอนี้ว่า “หอปากหมา” สาเหตุจากเวลาพวกสาวๆ ที่ชอบเดินไปรับประทานอาหารแถวฝ่ายหิน พวกเราจะตะโกนจากหอแถวสาวๆ บางทีก็เป่านกหวีดให้จังหวะ พวกที่เล่นบอลลู้อยู่ข้างหอต้องหยุดเล่นเพื่อคูดสาวๆ เดินผ่าน พร้อมทั้งมีวาจาที่หุนหัน สรรหาออกมามากมายประโยค และถ้าวันไหนไฟเกิดดับ ก็จะได้ยินสัตว์ประหลาด คำประหลาดตะโกนจากหอนี้เป็นประจำทำให้ครั้นแครงเหมือนกัน

“ทิมเวิร์ค” ที่ชาวหออยู่ด้วยกันคือ หาซื้อหม้อหุงข้าวไฟฟ้ามา 1 ใบ กระทะไฟฟ้า ถ้วย ชาม ซ้อน ตามจำนวนสมาชิก อาหารหลักคือผักบุง ผักคะน้า มัดละ 1 บาท ปลาทุเค็มตัวละไม่ถึงบาทเป็นหลัก เวลาทำกับข้าวต้องเผื่อคนข้างห้อง ที่หอ 3 แบ่งห้องเป็น Unit ยูนิตละ 4 ห้อง มีระเบียงรวม บางห้องเปิดฝาถึงกัน จัดเป็นโซนห้องนอน ห้องอ่านหนังสือ ห้องพักผ่อนใช้ระเบียงสังสรรค์ เรามีเพื่อนเยอะมากทั้งเพื่อนที่อยู่ต่างคณะที่มาเรียนวิชาเลือกด้วยกัน และเพื่อนสนิทที่ร่วมกิน-นอนในหอพัก รวมทั้งสิงหอดด้วย (อาจารย์ผู้ปกครองหอท่านรุ่นะครับ แต่ท่านเมตตา สงสารผู้ขาดที่พักอาศัย เลยทำเป็นไม่เห็น อยู่ข้างเสียงดังก็แล้วกัน) จากการแชร์เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตการเป็นนักศึกษาไกลบ้าน ทำให้พวกเรา “รักใคร่สามัคคี กลมเกลียว” รักกันเป็นอย่างมาก ถึงแม้จะจบการศึกษาไปแล้ว ประกอบอาชีพการงาน ก็ยังคิดถึงกัน เกือหนุนกันเมื่อมีโอกาส และในปัจจุบันพวกเรานักศึกษา รหัส 10 คือพวกเข้าตั้งแต่ปี 2510 ก็ยังรักกัน มีโปรแกรมพบกันทุกปี โดยมี “เจ้าป่า” สุรีย์ ณ เชียงใหม่ เป็นตัวหลักของรุ่น มี ดร.วิสุทธิ (ต้อย) เป็นประธาน จัดงานทำบุญถึงเพื่อนที่ล่องลับไปแล้ว 130 คน (ปี2567) และพูดคุยถึงบรรยากาศเก่าๆ เกือบ 60 ปี ที่ผ่านมานี้คือสถาบัน “มหาวิทยาลัยเชียงใหม่” ที่สร้างพวกเรา

ในคณะสังคมศาสตร์ เพื่อนๆ หลายคนก็จบรัฐศาสตร์ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด รุ่นน้องบางคน (รหัส 12) เป็นถึงรองนายกรัฐมนตรี คุณสุเทพ เทือกสุบรรณ ที่เคยเป็นรูมเมต (Room mate) กัน นอนด้วยกันสมัยเป็นหนุ่ม คุณพรชัย อยู่ประยองค์ รหัส 09 สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ที่จำได้ท่านเคยเป็นรองอธิบดีกรมสวัสดิการฯ คุณอรุณ ฉัตรประกาย รหัส 09 สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สมัยเรียนที่ มช. เป็นผู้ติดต่อประสานงานกับครูเอื้อ ให้ช่วยแต่งเพลงของมหาเชียงใหม่ และหลายๆ เพลงของสุนทราภรณ์ มีเพื่อนคนหนึ่ง เรียนเมเจอร์เดียวกันไปเรียนต่อต่างประเทศ และกลับมาเป็นอาจารย์สอนอยู่ในคณะสังคมศาสตร์ ดร.ชัยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี ที่นักศึกษาในคณะรู้จักกันดี

กลับมาเรื่องมหาวิทยาลัยของเรา สมัยปี พ.ศ.2510 ถนนห้วยแก้ว ไม่ใช่ 4 เลนมีเกาะกลางอย่างสมัยนี้ เป็นถนนลาดยาง

2 เลน ธรรมดาผ่านหน้ามหาวิทยาลัยชั้นสู่ตอยสุเทพ ร้านรวงขายอาหารที่โด่งดัง เป็นที่รู้จักของชาว มช. คือ ร้านลุงหนวด แม่ขม้อย เฮียเสริฐ ตั้งอยู่ริมถนนตรงข้ามประตูทางเข้ามหาวิทยาลัย ถ้าเงินขาดมือก็แปะติดค้างไว้ได้ สิ้นเดือนจ่าย (แสดงว่าเครดิตนักศึกษาดี) กินข้าวเสร็จเพื่อนๆ มักชวนไปเที่ยวในเมือง ใครที่มีรถเครื่อง รถมอเตอร์ไซด์ ก็ชวนกันไปไนท์ที่อโคจร ที่เลี้ยงชื่อเสียงคือ แถวก้าแพงดิน บ้านเจ็ศรี เจ็โร เป็นก้าแพงดินของเมืองเชียงใหม่จริงๆ ปัจจุบันเป็นตึกแถวร้านค้า โรงแรมใหญ่ๆ หมดแล้ว

หอประชุมของมหาวิทยาลัยสมัยก่อนที่พวกเราได้รับพระราชทานปริญญาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 อยู่บริเวณหน้าศาลาธรรม ค่อยไปทางอ่างแก้ว มุงด้วยใบตองตึงนะครับ ไมใช่ที่โรฐานเหมือนปัจจุบัน หลายรุ่นที่มีโอกาสได้ใช้หอประชุมนี้ เป็นความภาคภูมิใจที่ได้รับการศึกษาจนสำเร็จ สร้างความดีใจให้แก่ครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง เราในฐานะเป็นนักศึกษาเก่าที่ได้ผ่านมหาวิทยาลัยเชียงใหม่จะรำลึกในความสำคัญขององค์กร สถาบัน ระบบการศึกษา และการใช้ชีวิตร่วมกันเป็นที่ประทับใจไม่รู้คลาย ขอจดจำในพระคุณของครูอาจารย์ ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่พวกเราจนวันตาย

60 ปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คุณวรภิมุข อินตะสาร

ภาพของตึกคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทอดขาเป็นแนวยาวตั้งอยู่ใกล้กับอ่างเก็บน้ำตาดชมพู คงเป็นภาพที่คุ้นชินต่อนักศึกษาและคณาจารย์ที่ผ่านไปผ่านมา และได้มีโอกาสแวะเวียนเข้ามาใช้บริการอยู่เสมอกว่า 60 ปี ยังคงเป็นเหมือนเดิมเคียงคู่กับการผลิตผลงาน งานวิชาการ และบัณฑิตเพื่อรับใช้สังคม สรรสร้างงานวิจัย กิจกรรม โครงการร่วมกับชุมชนเพื่อพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน บนฐานคิดที่เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมกับสังคมอย่างแท้จริง

ที่ผ่านมาคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ผลิตบัณฑิต และงานวิชาการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนและช่วยพัฒนาสังคม ผ่านสหวิทยาการทางสังคมศาสตร์ ที่แบ่งออกมาเป็น 4 ภาควิชาในปัจจุบัน ได้แก่ ภาควิชาภูมิศาสตร์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ภาควิชาสังคมศาสตร์และการพัฒนา และภาควิชาสตรีศึกษา ล้วนแล้วแต่เป็นศาสตร์และศิลป์ที่ล้วนมีความสำคัญต่อการสร้างองค์ความรู้ทางสังคมและ อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมร่วมกันทั้งในระดับคณะและมหาวิทยาลัย

ในนี้ผู้เขียนคงไม่สามารถเขียนถึงบทบาทที่คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ได้สร้างงานบริการวิชาการรับใช้สังคมได้มากนัก แต่จะได้ฉายภาพของความเป็นนักศึกษาคณะสังคมศาสตร์ระดับปริญญาตรีในพื้นที่แห่งการเรียนรู้แห่งนี้ ผ่านมุมมองของเด็กจบใหม่ ที่ได้อยู่ในช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านทั้งวิธีการเรียนและการทำกิจกรรมของคณะสังคมศาสตร์ ที่ในอดีตภาพของกิจกรรมคณะสังคมศาสตร์ ฉายภาพของกิจกรรมและโครงอาสาพัฒนาชุมชนอยู่ไม่น้อย ผ่านการทำงานร่วมมือกันกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะเป็นในระดับของภาควิชาหรือระดับคณะก็ตาม อันเป็นวิธีการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่ผ่านการลงมือลงพื้นที่ปฏิบัติการทำงานร่วมกับชุมชน เข้าใจ เป็นส่วนหนึ่งอีกทั้งเข้าไปเป็นปากเป็นเสียงให้กับชุมชน กิจกรรมต่างๆ เหล่านั้นได้สร้างมุมมองและวิถีคิดเพื่อต่อยอดภายหลังจากการสำเร็จการศึกษา

ในระยะหลังภาพกิจกรรมเหล่านั้นเริ่มเลือนรางหายไป ประกอบกับการแพร่ระบาดของโคโรนาไวรัส ที่เป็นความท้าทายต่อวิถีการศึกษาทางสังคมศาสตร์และกิจกรรมการมีส่วนร่วมของนักศึกษา พร้อมกันกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ภาษาประยุกต์ที่สร้างผลกระทบต่อการศึกษา ที่ทำให้ขาดไปทั้งการลงพื้นที่นำแนวคิดและทฤษฎีที่ได้เรียนรู้ในห้องเรียนไปปรับใช้กับการเข้าไปศึกษาชุมชนหรือพัฒนาสังคม แม้กระทั่งกิจกรรมของนักศึกษาที่ได้เปลี่ยนรูปแบบจากเดิมไปหลายองศา เฟ้นหาภาพกิจกรรมใหม่ๆ อันมุ่งเน้นในการสร้างเครือข่ายของนักศึกษา แต่ยังคงขาดการต่อยอดสู่การเข้าถึงการบริการสังคมที่ผ่านจากพลังนักศึกษาที่แท้จริงแล้ว เป็นองค์ประกอบสำคัญเช่นกัน ต่อการสร้างประสบการณ์การทำงานและการสร้างเครือข่ายของนักศึกษาเช่นกัน

แม้ว่าในระยะเวลาที่ผ่านมาเกินกว่าครึ่งศตวรรษของการตั้งอยู่ของคณะสังคมศาสตร์ แต่ยังไม่สามารถอธิบายต่อผู้ที่ตั้งคำถาม

ว่า “เรียนคณะสังคมฯ? จบไปแล้วทำงานอะไร?” นั้นเป็นคำถามที่ยังคงถูกถามอยู่เสมอ ในมุมมองของผู้เขียนนั้นมองว่าสิ่งที่คณะสังคมศาสตร์สร้างไม่ใช่วิชาชีพ ไม่ใช่การเรียนเพื่อประกอบวิชาชีพหนึ่งๆ แต่เป็นแนวคิด มุมมองทางสังคมสู่การต่อยอดเพื่อพัฒนาสังคมตั้งแต่ระดับฐานรากไปจนถึงเชิงนโยบาย ผ่านกิจกรรมและบรรยากาศทางการเรียนรู้ และคณาจารย์ที่ทรงคุณค่าในสายสังคมศาสตร์ ที่ไม่ได้หยุดอยู่แค่การสร้างองค์ความรู้เฉพาะสาขาวิชาเดียวแต่คือการร่วมเข้าไปคลุกคลีกับแวดวงวิชาการอื่นๆ ในระดับสหวิทยาการ รวมทั้งชาวบ้าน เพื่อร่วมสร้างสถาบันหรือกลไกเพื่อสร้างความเข้าใจทางสังคมอย่างแท้จริง และขับเคลื่อนสังคมที่เป็นพลวัต

ความประทับใจต่อคณะสังคมศาสตร์
เสี่ยงสะท้อนจากบุคลากรเกษียณ

ความประทับใจคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คุณพ้ามุ่ย สุกข์ศิลป์

ข้าพเจ้าได้ก้าวเข้ามาเป็นสมาชิกคนหนึ่งของคณะสังคมศาสตร์เมื่อกลางปี พ.ศ. 2518 ในตำแหน่ง เสมียนพนักงานสายงานการเงินการคลังและพัสดุ ในขณะนั้นศาสตราจารย์ พันเอก (พิเศษ) พูนพล อาสนจินดา เป็นคณบดี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมศักดิ์ เกียวกิ่งแก้ว เป็นเลขานุการคณะฯ ได้รับการเรียนรู้และสั่งสอนงานจากผู้บังคับบัญชาทำให้การทำงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยราบรื่น

ในการทำงาน ผู้บริหารให้การสนับสนุนเหล่าผู้ได้บังคับบัญชาในหลายๆ เรื่องทั้งด้านการพัฒนาตนเองและความรักใคร่สามัคคีภายในองค์กร ข้าพเจ้าพร้อมกับเพื่อนร่วมงานอีก 4 คน คือ คุณอนงค์ วงษ์บรม คุณไพรินทร์ ตานาคาคคุณศิริกุล ดำรงชาติ และคุณบุญสม ชัยวิศิษฐ์ ได้รับการสนับสนุนจากคณะฯ โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ โฉมเฉลา เรืองพงษ์ คณบดีฯ ในช่วงเวลานั้นให้ไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น (ปริญญาตรี) เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความสามารถในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่การงานตามกำลังความสามารถของแต่ละคน เพื่อให้สามารถนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาองค์กรได้อย่างมีคุณภาพ รวมถึงการจัดสรรวางกำลังตำแหน่งงาน เพื่อที่จะได้เป็นแรงกำลังสนับสนุนการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ต่อมาข้าพเจ้าได้รับการเลื่อนตำแหน่งเป็นหัวหน้างานคลังและพัสดุ และตำแหน่งสุดท้ายก่อนเกษียณอายุราชการคือ เลขานุการคณะสังคมศาสตร์

ภาพถ่ายจากชั้น 3 อาคาร 1 คณะสังคมศาสตร์ ตึกด้านหลังคือคณะมนุษยศาสตร์

ด้านการกีฬา คณะฯ ส่งเสริมให้บุคลากรออกกำลังกายเพื่อสุขภาพเป็นประจำเพื่อสุขภาพที่แข็งแรง และเข้าร่วมการแข่งขันกีฬาบุคลากรของมหาวิทยาลัยเป็นประจำทุกปี

ด้านการอบรมสัมมนา มีทั้งการจัดส่งบุคลากรเข้ารับการอบรมฯ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการทำงาน และการรับเป็นสถานที่จัดการอบรมให้แก่บุคลากร/องค์กร จากภายนอก โดยกิจกรรมที่มีความโดดเด่น คือ การจัดอบรมยุทธศาสตร์ในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งดำเนินการฝึกอบรมให้แก่ข้าราชการเป็นประจำทุกปี เป็นระยะเวลา 10 กว่าปี โดยภาควิชารัฐศาสตร์

ด้านสันตนาการ มีการจัดงานรื่นเริงประจำปี การอบรมพัฒนาบุคลากรภายในจังหวัด ต่างจังหวัดและต่างประเทศ เพื่อสานสัมพันธ์ที่ดี และเชื่อมความสัมพันธ์ต่อกัน

คณะสังคมศาสตร์เป็นหนึ่งในคณะเริ่มแรก ตั้งแต่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เปิดดำเนินการในปี 2507 เมื่อข้าพเจ้าเข้ามาปฏิบัติงาน หากนับตามช่วงอายุขัยของเรา ก็นับได้ว่าเป็นช่วงวัยแรกรุ่นของคณะฯ ซึ่งต้องมีการพัฒนาขยาย ออกไปอีก เปรียบเสมือนชีวิตคนเราที่เกิดขึ้นแล้วเข้าสู่วัยเด็ก วัยเรียน วัยทำงาน วัยสร้างครอบครัว คณะสังคมฯ ก็เช่นกัน เมื่อเติบโตใหญ่ขึ้น ได้ขยายสาขาวิชาออกไปเป็นคณะใหม่ๆ คนเราเมื่อรับราชการแล้ว มีอายุครบ 60 ปี ก็จะต้องถึงช่วงเวลาให้ได้เกษียณอายุงาน แต่ข้าพเจ้าก็ยังมองเห็นคณะฯ มีการปรับปรุงขยายต่อไปโดยมิได้หยุดยั้ง แม้ปัจจุบันจะล่วงเลยมาถึง 60 ปีแล้วก็ตาม

ความประทับใจคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คุณบุญสม ชัยวิศิษฐ์

ข้าพเจ้าในฐานะข้าราชการบำนาญ สังกัดคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตำแหน่งสุดท้ายก่อนการเกษียณอายุราชการ คือ พนักงานการเงินและบัญชี 6

ข้าพเจ้ามีความผูกพันและรักองค์กรเป็นอย่างมาก เริ่มทำงาน ณ คณะสังคมศาสตร์ ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2517 โดยบรรจุเข้ารับราชการครั้งแรกใน ตำแหน่งเจ้าหน้าที่ธุรการ ทำงานด้านธุรการอยู่หลายปี ตั้งแต่สมัย รองศาสตราจารย์ประดิษฐ์ วิชัยดิษฐ์ เป็นคณบดี ต่อมาได้ย้ายไปช่วยงานด้านกิจการนักศึกษา ซึ่งขณะนั้นคณะสังคมศาสตร์มีทั้งหมด 5 ภาควิชา ประกอบด้วย บริหารธุรกิจ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ทำงานด้านกิจการนักศึกษากว่าหลายปี จึงย้ายมาทำงานด้านการเงิน การคลัง จนกระทั่งเกษียณอายุราชการเมื่อปี พ.ศ. 2552

ในสมัยก่อน คณะสังคมศาสตร์เป็นคณะใหญ่ นอกจากปฏิบัติงานประจำแล้ว คณะฯ ได้ส่งเสริมให้บุคลากรมีโอกาสศึกษาดูงาน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ การเดินทางที่ประทับใจที่สุดคือเมื่อครั้งไปคุนหมิง ซึ่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักรพันธ์ วงษ์บุรณาวาทย์ คณบดีในขณะนั้น จะเดินทางไปเจรจาหรือความร่วมมือทางวิชาการกับมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในคุนหมิง จึงได้ถือโอกาสดังกล่าวนำบุคลากรสายสนับสนุนของคณะฯ ร่วมเดินทางไปศึกษาดูงานด้วย

นอกจากนี้ ข้าพเจ้ายังได้มีโอกาสช่วยปฏิบัติงานของสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองซึ่งเป็นภาคพิเศษของคณะฯ โดยจะต้องเข้าทำงานทุกวันเสาร์-อาทิตย์ สลับกับเจ้าหน้าที่ช่วยงานท่านอื่นๆ สาขาวิชานี้ได้มีการศึกษาดูงานในต่างประเทศอีกเช่นกัน จึงได้มีโอกาสเดินทางไปด้วยบ่อยครั้ง

ข้าพเจ้ารู้สึกรักและมีความผูกพันกับคณะสังคมศาสตร์ ซึ่งอยู่มาเป็นเวลายาวนานเกือบ 30 ปี เปรียบเสมือนบ้านหลังที่สองของข้าพเจ้า เพราะเราอยู่กันอย่างพี่น้อง มีความรักและผูกพันกับเพื่อนร่วมงานทุกคน ผู้บริหารทุกคนและทุกสมัยที่เปลี่ยนตามวาระต่างให้ความรักความเมตตาแก่เจ้าหน้าที่ทุกคนเป็นอย่างดี ไม่เคยทะเลาะเบาะแว้งกัน อยู่กันอย่างมีความสุขจนเกษียณอายุราชการ ในงานเกษียณอายุราชการก็มีน้องๆ มาร่วมแสดงความยินดีอย่างมากมาย แสดงถึงความรักความผูกพัน ที่แม้กระทั่งในปัจจุบันก็ยังคงอยู่ไม่สิ้นสุด

ศึกษาดูงานที่คุนหมิง สาธารณรัฐประชาชนจีน

ภาพงานเลี้ยงวันเกษียณอายุราชการ ปี 2552

ความประทับใจที่มีต่อคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คุณนายนาง เดือนจันทร์

ดิฉันเริ่มทำงานที่คณะสังคมศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ.2527 เมื่ออายุ 22 ปี ได้เข้ามาเป็นลูกจ้างชั่วคราว ตำแหน่งพนักงานธุรการ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รับผิดชอบงานธุรการภาควิชา ทำงานที่ภาควิชาสังคมวิทยาฯ ประมาณ 4 ปี ก็มาบรรจุที่งานบริการการศึกษา ได้รับมอบหมายให้ทำงานด้านหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน ระดับปริญญาตรี งานที่ทำงานจะเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร และเกี่ยวข้องกับนักศึกษา เช่น การยื่นคำร้องต่างๆ เกี่ยวกับปัญหาการเรียนของนักศึกษาด้วย และเมื่อ พ.ศ. 2555 ดิฉันได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้างานบริการการศึกษาและพัฒนาคุณภาพนักศึกษา จากประสบการณ์การทำงานปริญญาตรีมาหลายปี ได้ให้คำปรึกษานักศึกษาที่มีปัญหาเกี่ยวกับการเรียน รวมทั้งช่วยดำเนินการคำร้องต่างๆ ให้ผ่านไปได้ด้วยดีหลายราย ทุกครั้งที่จะต้องดำเนินการขออนุมัติให้นักศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการเรียน ดิฉันตั้งใจอย่างเต็มที่ ที่จะให้การดำเนินการเสร็จสิ้นและสมบูรณ์ที่สุด และรู้สึกดีใจมากทุกครั้งเมื่อได้รับอนุมัติกลับมา เรื่องนี้เป็นความประทับใจอย่างหนึ่งในการทำงานที่มีส่วนช่วยนักศึกษาได้มาก

ตลอดระยะเวลาที่ทำงานที่คณะสังคมศาสตร์ เป็นเวลา 38 ปี เห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้แก่การนำระบบเทคโนโลยีมาใช้ เช่น ตอนที่ดิฉันเข้ามาทำงานใหม่ๆ สมัยนั้นยังไม่ได้นำระบบคอมพิวเตอร์มาใช้ ยังไม่มีอินเทอร์เน็ต การคำนวณเกรดเพื่อสำเร็จการศึกษาต้องใช้เครื่องคิดเลขและต้องมีการทบทวนหลายครั้ง ซึ่งตอนนั้นคณะสังคมศาสตร์มีทั้งหมด 5 ภาควิชาได้แก่ ภาควิชาภูมิศาสตร์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ภาควิชาบริหารธุรกิจ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ และภาควิชารัฐศาสตร์ จำนวนผู้สำเร็จการศึกษาค่อนข้างมาก ซึ่งต่อมามหาวิทยาลัยได้มีการพัฒนาระบบอย่างต่อเนื่องและในปัจจุบันระบบตรวจสอบการสำเร็จการศึกษามีระบบที่อำนวยความสะดวกและแม่นยำมากขึ้น ยังมีระบบต่างๆ ที่มหาวิทยาลัยได้พัฒนา เช่น การลงทะเบียน การเพิ่มถอนกระบวนวิชา สถิติ การชำระค่าธรรมเนียม ฯลฯ ซึ่งทำให้สะดวกแก่นักศึกษาและผู้ปฏิบัติงานมากขึ้น

ดิฉันโชคดีที่ได้ทำงานที่คณะสังคมศาสตร์แห่งนี้ ได้รับโอกาสเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ได้โอกาสไปอบรม สัมมนา เพื่อเพิ่มความรู้และพัฒนางานบ่อยครั้ง ทำให้ได้พัฒนางานที่รับผิดชอบ พัฒนาตัวเอง บางครั้งสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ผู้บริหารทุกท่านที่เคียงร่วมงานเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ให้คำปรึกษาและช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ผู้ร่วมงานในคณะฯ ทุกท่านให้ความร่วมมือในการทำงานช่วยให้งานราบรื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้องๆ ในงานบริการการศึกษา ทุกคนน่ารักให้ความร่วมมือในการทำงานเป็นอย่างดี

ความประทับใจคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คุณจุฬาลักษณ์ ปรินชากุล

ดิฉันขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และคณะสังคมศาสตร์เป็นอย่างสูงที่เป็นแหล่งให้ดิฉันได้ทำงานและพักอาศัยที่แฟลตสุเทพ อาคาร 3 เป็นเวลานานถึง 37 ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 ที่เริ่มเข้ามาทำงาน ที่ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ในตำแหน่งพนักงานธุรการ (ลูกจ้างชั่วคราว) และได้รับการบรรจุเข้ารับราชการ เมื่อปี พ.ศ. 2527 ในตำแหน่งพนักงานธุรการ สังกัดฝ่ายกิจการนักศึกษา คณะสังคมศาสตร์ ทำหน้าที่ด้านธุรการและให้บริการช่วยเหลือเกื้อกูล อำนวยความสะดวกและให้คำปรึกษาแก่นักศึกษาในด้านต่างๆ ทั้งด้านกิจกรรมนักศึกษา ทุนการศึกษา การจัดหางาน รวมทั้งปัญหาส่วนตัวและปัญหาอื่นๆ ตลอดระยะเวลา 27 ปี ถึงแม้ว่าดิฉันจะปฏิบัติงานเพียงคนเดียว ดูแลนักศึกษาทั้ง 5 ภาควิชาในขณะนั้น แต่ดิฉันก็ปฏิบัติงานด้วยความทุ่มเท และมีจิตที่มุ่งบริการด้วยความสุขซึ่งได้รับการบ่มเพาะตลอดมานั่นเอง ที่คณะฯ ได้ให้การสนับสนุนให้ดิฉันเข้าร่วมการฝึกอบรมและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งมีโอกาสมพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและปัญหาต่างๆ กับเครือข่ายนักศึกษานักศึกษาของทุกคณะ จนทำให้ดิฉันมีความผูกพันกับงานและมีความภาคภูมิใจที่เห็นนักศึกษาที่ดิฉันได้ให้การดูแลช่วยเหลือ ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน และน้องๆ หลายคนยังมีความผูกพันและระลึกถึงกันจนถึงปัจจุบันนี้

หลังจากนั้น เมื่อปี พ.ศ. 2554 ดิฉันได้รับโอกาสจากคณะผู้บริหารของคณะฯ ให้มาทำหน้าที่ หัวหน้างานบริการการศึกษาเป็นเวลา 1 ปี แม้จะเป็นระยะเวลาสั้นๆ แต่ดิฉันก็ได้รับความรู้และประสบการณ์มากมายช่วยทำให้ดิฉันมีพื้นฐานในการทำงาน เมื่อได้รับโอกาสจากคณะผู้บริหารให้ดำรงตำแหน่งเลขานุการคณะสังคมศาสตร์ในปี พ.ศ. 2555 จนเกษียณอายุงาน เมื่อปี พ.ศ. 2561

ในโอกาสนี้ ดิฉันขอกราบขอบพระคุณ คณะผู้บริหารทุกๆ ท่านเป็นอย่างสูงที่ได้เคยปฏิบัติงานร่วมกัน ตั้งแต่หัวหน้าภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา คณบดีคณะสังคมศาสตร์ และเลขานุการคณะฯ (คุณฟ้ามูย สุภัณฑิลา) ที่ได้ให้ความเมตตา สนับสนุน แนะนำสั่งสอน ในการปฏิบัติงาน ทำให้ดิฉันได้รับประสบการณ์มากมาย และได้รับเกียรติให้ดำรงตำแหน่งที่สูงสุดของชีวิต (เลขานุการคณะสังคมศาสตร์) ดิฉันรู้สึกภาคภูมิใจเป็นอย่างมาก และมีความรู้สึกผูกพันกับคณะสังคมศาสตร์ และจะระลึกถึงไม่รู้ลืม

นอกจากนี้ ดิฉันใคร่ขอขอบคุณบุคลากรสายสนับสนุนทุกๆ ท่าน ที่ได้ปฏิบัติงานร่วมกันด้วยความทุ่มเท สามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน จนทำให้คณะสังคมศาสตร์ได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องตราบถึงปัจจุบันนี้

ความประทับใจ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คุณศรีสมร ยันตรกร

ข้าพเจ้า ได้เริ่มต้นการทำงานที่คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นข้าราชการพลเรือนในมหาวิทยาลัย ตำแหน่งเจ้าหน้าที่ธุรการ สำนักงานเลขานุการคณะ ในปี พ.ศ.2527 ในขณะนั้น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ โฉมเฉลา เรืองพงษ์ เป็นคณบดีคุณทวีทรัพย์ ลิขหาชีวะ เป็นเลขานุการคณะ โดยห้องทำงานเป็นสถานที่เดียวกันกับสำนักงานเลขานุการคณะในปัจจุบัน ในสมัยนั้นจะเป็นห้องใหญ่โล่งๆ จะมีการจัดโต๊ะทำงานแบ่งเป็นกลุ่มงานธุรการ งานบุคคล งานอาคารสถานที่ งานการเงิน บัญชี และงานพิมพ์เอกสารด้วย เครื่องพิมพ์ดีดทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และจากสภาพแวดล้อมดังกล่าวมีส่วนทำให้บรรยากาศการทำงานมีความอบอุ่น เป็นกันเอง ปรัชญาหรือการงานได้สะดวก แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง รุ่นน้องให้ความเคารพรุ่นพี่ และให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยความเต็มใจ แม้ว่าจะแต่ละคนจะมีช่วงวัยและประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ก็ไม่ใช่อุปสรรคในการปฏิบัติงานร่วมกัน เป็นความรู้สึกที่สัมผัสได้ถึงความเป็นที่เป็นน้องและไม่เคยลืมจนถึงทุกวันนี้

ตลอดระยะเวลาที่ปฏิบัติงานตั้งแต่ปี พ.ศ.2527 และมีความก้าวหน้าในตำแหน่งงาน จนเกษียณอายุราชการ ในตำแหน่งหัวหน้างานการเงิน การคลังและพัสดุ ในปี พ.ศ.2565 ข้าพเจ้ามีความภาคภูมิใจ ที่ได้ปฏิบัติงานในหน้าที่สายงานสนับสนุนนี้ให้แก่คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในการผลิตบัณฑิตเพื่อเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศ อีกทั้งข้าพเจ้าได้รับความไว้วางใจ ความรัก และเมตตา จากผู้บริหารทุกสมัยทุกท่าน ในการปฏิบัติหน้าที่นี้ตลอดมา และยังคงมีความซาบซึ้งใจ ประทับใจที่ได้รับโอกาสได้เรียนรู้งานด้านต่างๆ ที่นำไปใช้ประโยชน์ในการทำงาน จากการสอนงาน ช่วยเหลือ คำแนะนำ ให้แนวทางการแก้ปัญหาในงาน ตลอดจนได้รับการดูแลเอาใจใส่ด้านความก้าวหน้าในสายงาน โดยได้รับคำแนะนำจาก คุณสะสม จันทร์งาม เลขานุการคณะ และคุณฟ้ามุ่ย สุกกันสีล หัวหน้างานการเงินฯ ให้ข้าพเจ้าเพิ่มคุณวุฒิทางการศึกษาในสาขาวิชาที่จะสามารถนำไปในอนาคตเพื่อก้าวสู่ตำแหน่งที่สูงขึ้นของสายงานได้ ทำให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสดำเนินการศึกษาและสำเร็จการศึกษา จากคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปริญญาเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2548 และสามารถนำความรู้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานในหน้าที่มาโดยตลอด และขอถือโอกาสนี้ขอขอบพระคุณทุกท่านมา ณ ที่นี้อีกครั้งหนึ่ง

จากสิ่งที่ข้าพเจ้าได้รับการสั่งสอน คำแนะนำและประสบการณ์จากรุ่นสู่รุ่น ตลอดระยะเวลาการทำงานที่คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นเวลา 38 ปีจนเกษียณอายุราชการ เป็นสิ่งที่มีคุณค่า มีความหมายและความประทับใจอยู่เสมอ ในขณะที่ข้าพเจ้ามีหน้าที่รับผิดชอบเป็นหัวหน้างานการเงินฯ จึงได้พยายามส่งต่อสิ่งดีเหล่านี้ให้กับน้องๆ บุคลากรสายสนับสนุนทุกท่านที่ได้ร่วมงาน ให้เรียนรู้งาน ร่วมมือกันทำงาน มีความรักความสามัคคีและความผูกพันเป็นที่เป็นน้อง และโดยเฉพาะน้องๆ งานการเงิน การคลังและพัสดุ ที่ได้ร่วมงานกันมาอย่างใกล้ชิด ไม่ว่าจะงานจะหนัก จะยากแค่ไหน ทุกคนรักกันพร้อมมุ่งมั่นตั้งใจ อดทนสู้ไปด้วยกันเสมอ เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดของคณะสังคมศาสตร์ จึงขอขอบคุณน้องๆ ทุกคนอีกครั้งหนึ่ง

ทำนึ่งเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2567 ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ คณะผู้บริหาร คณาจารย์ และบุคลากรคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ทุกท่าน ที่ได้ให้เป็นส่วนหนึ่งของการเฉลิมฉลองในวาระครบรอบก่อตั้งคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ครั้งนี้

ความประทับใจคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คุณสะสม จันทร์งาม

สวัสดีค่ะ ดิฉัน นางสาวสะสม จันทร์งาม ข้าราชการบำนาญ เริ่มชีวิตการเป็นข้าราชการที่คณะสังคมศาสตร์ เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2508 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกในภาคเหนือ ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2507 ได้จัดให้มีคณะต่างๆ เป็นการบุกเบิกครั้งแรก 3 คณะ คือ คณะวิทยาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และคณะสังคมศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์ในขณะนั้นยังไม่มีสถานที่ตั้งและยังอยู่ในการพิจารณาหาสถานที่และการก่อสร้าง จึงใช้อาคารสำนักงานอธิการบดีเป็นที่ทำการ คือ ห้องกองคลัง ซึ่งอยู่ปีกตึกด้านหนึ่ง ชั้น 2 คณะสังคมศาสตร์ มีการเรียนการสอน 3 สาขาวิชา คือ สาขาวิชาภูมิศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ และสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มีคณาจารย์ 10 คน นักศึกษาทั้งชายและหญิง 75 คน อาคารที่ทำการเรียนการสอน คือ อาคารหอ 1 ชาย เป็นอาคาร 3 ชั้น ตั้งอยู่หลังสหกรณ์ออมทรัพย์ ที่ทำการเรียนการสอนเป็นชั้น 1 ส่วนชั้น 2 และชั้น 3 เป็นหอพักนักศึกษาชายและหญิงแยกกันคนละชั้น (เป็นที่เอามาเลื่องลือกันว่าผีดูชะมัด) ในปี พ.ศ. 2509 อาคารคณะสังคมศาสตร์สร้างเสร็จสมบูรณ์ เป็นอาคาร 3 ชั้น มีเพียง 1 อาคารในขณะนั้น เมื่อย้ายมาอยู่ครั้งแรก สำนักงานบริหารงานต่างๆ เป็นปีกตึกชั้นล่างและอยู่มาอย่างยาวนาน ปัจจุบันคณะสังคมศาสตร์มีอาคารเพิ่มอีกหลายหลัง ดังปรากฏให้เห็น

ดิฉันใช้ชีวิตราชการที่คณะสังคมศาสตร์อย่างยาวนาน มีภาระงานหลากหลายที่ต้องรับผิดชอบด้วยความเต็มใจและตั้งใจ พยายามศึกษาเรียนรู้กับงานตามที่ได้รับมอบหมาย ต้องฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ในระเบียบกฎเกณฑ์ที่ราชการกำหนด ต้องมีความละเอียดรอบคอบเพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาด ดั้งนั้น บางครั้งก็มีความทุกข์ ความเครียด เมื่องานมีปัญหา แต่ก็มีความสุขใจสบายใจที่มีเพื่อนร่วมงานที่ดี มีความรู้ความสามารถช่วยกันแก้ปัญหาให้สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ สิ่งนี้จัดว่าเป็นการจรรโลงใจอีกประการหนึ่งที่ทำให้ดิฉันสามารถทำงานได้ต่อไปอย่างราบรื่นตลอดมา

ในปี พ.ศ. 2542 ทบวงมหาวิทยาลัยมีนโยบายจัดให้มีโครงการเกษียณอายุก่อนกำหนด ไม่ต้องครบอายุราชการ 60 ปี ดิฉันใช้ความคิดตรึกตรองเป็นเวลานานพอสมควรเมื่อตัดสินใจโดยปรึกษากับครอบครัว มีความเห็นร่วมกันว่าถ้ามีความสุขจะมาอยู่บ้าน ทำหน้าที่แม่บ้านอย่างสมบูรณ์ก็เข้าโครงการ ดิฉันได้พิจารณาในภาระงานอย่างรอบคอบก็เห็นแล้วว่าบุคลากรทุกสายงานมีความชำนาญงาน มีความรู้ความสามารถเป็นอันมาก ทุกคนพร้อมที่จะสืบสานพัฒนาคณะสังคมศาสตร์ให้เจริญก้าวหน้าต่อไปได้เป็นอย่างดี ดิฉันจึงยื่นใบลาขออนุมัติลาออกจากราชการตามโครงการ ได้รับอนุมัติและพ้นจากราชการได้ เมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2542 ดิฉันมีความปลอดโปร่งโล่งใจ และมีความสุข สิ่งหนึ่งดิฉันมีความประทับใจและภาคภูมิใจในอายุราชการ 35 ปี จัดว่าเป็นรางวัลชีวิต คือ ผู้บริหารและคณะกรรมการประจำคณะสังคมศาสตร์ ได้มีมติร่วมกันเสนอชื่อ นางสาวเสสม จันทร์งาม เป็นข้าราชการดีเด่น ส่งชื่อไปยังมหาวิทยาลัยเพื่อพิจารณาถวายนางรองผลงาน ก่อนส่งไปกรมข้าราชการพลเรือน แต่ดิฉันเขียนผลงานน้อยมากเพราะต้องใช้เวลามาก ต้องรวบรวมเอกสารมากมาย ซึ่งต้องใช้เวลา งานประจำที่ต้องทำอาจบกพร่อง จึงไม่ทุ่มเทกับการเสนอผลงานเรื่องนี้ เลยไม่เข้าตากรรมการ อีกสิ่งหนึ่งที่สุขใจและภูมิใจ คือ ทุกครั้งที่มีโอกาสเข้ามาในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผ่านมาทางคณะสังคมศาสตร์ มองสถานที่ที่เคยทำงาน เห็นอาคารที่สร้างขึ้นอีกหลายหลัง จากอาคารหลังแรกที่คุ้นตามองดูโอ้อ่าสง่างาม สวยงาม ทรงคุณค่าในจิตใจอย่างเหลือล้น

ท้ายที่สุดนี้ ดิฉันขอฝากความรัก ความปรารถนาดีมายังทุกท่านที่เกษียณอายุไปแล้ว และผู้ที่ยังปฏิบัติงานอยู่ ตลอดจนคนรุ่นหลังทุกคนที่จะได้มีโอกาสส่วนร่วมพัฒนาคณะสังคมศาสตร์ได้ก้าวหน้าต่อไปในวงการมหาวิทยาลัยของประเทศไทย ทั้งในด้านวิชาการ การศึกษา ค้นคว้าวิจัย ให้เป็นที่รู้จักและยอมรับในอาณาอารยประเทศต่อไปอย่างยอดเยี่ยม ขอให้ทุกท่านมีความสุขใจและจงภูมิใจกับหน้าที่อันยิ่งใหญ่และงดงามนี้สืบไป

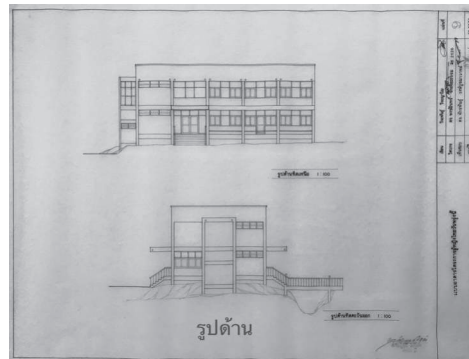
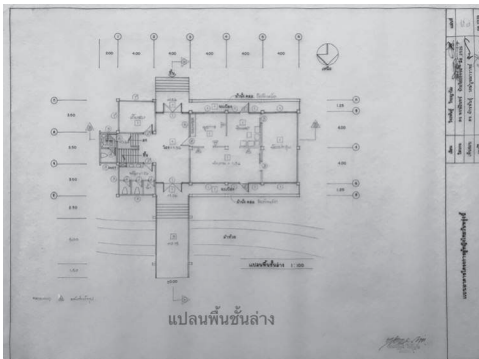
ความประทับใจคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คุณวีระพันธุ์ วีระญาโณ

ข้าพเจ้าปฏิบัติงานในภาควิชาภูมิศาสตร์ ในฐานะนักเขียนแผนที่ตามแผนการสอนของอาจารย์ในภาควิชา ซึ่งในเวลานั้นเทคโนโลยีที่จะช่วยให้อาจารย์ผู้สอนเตรียมข้อมูลการสอนด้วยตัวเองโดยเฉพาะการทำแผนที่ยังไม่มี การทำแผนที่จะต้องคัดลอกแบบฟรีแฮนด์เท่านั้น นี่จึงเป็นเหตุผลที่ข้าพเจ้าผ่านการสอบคัดเลือก ตามวัตถุประสงค์ของภาควิชาฯ และมีความก้าวหน้าในตำแหน่งงานเรื่อยมา จนกระทั่งเกษียณอายุราชการในปี พ.ศ.2556 ในตำแหน่ง นักวิชาการการศึกษา 8

วันที่ 1 สิงหาคม 2522 เป็นวันเริ่มปฏิบัติงานในภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ ของข้าพเจ้าโดยมีศาสตราจารย์ พันเอก(พิเศษ) พูนพล อาสนจินดา เป็นคณบดี และมีรองศาสตราจารย์ประหยัด ปานดี เป็นหัวหน้าภาควิชาภูมิศาสตร์ ในขณะนั้น

ระหว่างการปฏิบัติงานในภาควิชาภูมิศาสตร์ ข้าพเจ้าได้รับโอกาสชั้นสูงถึงสามครั้ง ครั้งแรกได้รับการช่วยเหลือในการหาทุนจากสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน โดยศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.วันเพ็ญ สุรฤกษ์ เพื่อการฝึกอบรมด้าน Cartography ครั้งที่สองได้รับโอกาสให้ได้ลาเรียนในระดับปริญญาโท สาขาวิชาภูมิศาสตร์ ครั้งที่สามได้รับโอกาสให้เป็นนักวิจัยแลกเปลี่ยนระหว่าง Zhejiang University กับ ภาควิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยความเห็นชอบ จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงษ์อินทร์ รักอริยะธรรม คณบดีคณะสังคมศาสตร์

ผลงานที่ฝากไว้ในรูปอาคารสิ่งปลูกสร้างภายในคณะสังคมศาสตร์ คือ ผู้ออกแบบอาคาร TWT (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พงษ์อินทร์ รักอริยะธรรม เป็นวิศวกร) ผู้ควบคุมงานอาคารปฏิบัติการ ผู้ออกแบบปรับปรุงห้องเรียน SB1122 (ปัจจุบันปรับปรุงเป็นห้องประชุมและสัมมนา) และคณะกรรมการตรวจการจ้างบางรายการ

ด้านการกีฬา เคยเป็นตัวแทนนักกีฬาฟุตบอลร่วมทีมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ไปแข่งที่มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ (ประมาณปี พ.ศ. 2529-2530) และเป็นผู้แทนนักกีฬาคณะสังคมศาสตร์หลายปี

เหรียญเงินสนุกเกอร์ รุ่นอายุ 40 ปี 2 สมัย

กีฬาฟุตบอลกร มช. ร่วมทีมจาก 3 คณะ

ในวาระครบรอบ 60 ปี ของการก่อตั้งคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2567 นี้ ข้าพเจ้ามีความภาคภูมิใจที่ถูกหล่อหลอมจากคณะสังคมศาสตร์ และขอถือโอกาสนี้ ขอบพระคุณคณาจารย์ในภาควิชาและต่างภาควิชา ขอบพระคุณคุณทวีทรัพย์ ลิ้มหาวิชะ เลขาธิการคณะสังคมศาสตร์ในขณะนั้น รวมถึงเพื่อนร่วมงานและน้องๆ ทุกท่าน ซึ่งได้กล่าวแล้วด้วยในวันอำลาเกษียณอายุราชการ

วันงานอำลา เกษียณอายุราชการ 2566

อดีต : ขณะรับราชการ

ปัจจุบัน : เป็นคุณปู่ ครับ

ความประทับใจคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คุณมานิตย์ ฮวดศรี

ข้าพเจ้านายมานิตย์ ฮวดศรี ข้าราชการบำนาญ คณะสังคมศาสตร์ เกิดเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2497 ในปี พ.ศ. 2523 ได้โอนย้ายจากวิทยาลัยพลศึกษาเข้ามาปฏิบัติงาน คณะสังคมศาสตร์ จนถึงปี พ.ศ. 2557 รวมเป็นเวลา 34 ปี โดยรับผิดชอบงานด้านช่าง มีทั้งระบบไฟฟ้า โทรศัพท์ น้ำประปา งานไม้ งานซ่อมบำรุงทั่วไป งานโสตทัศนูปกรณ์ ในห้องเรียน ห้องประชุม ต่อมา เมื่อเจ้าหน้าที่ด้านอาคาร เกษียณอายุและลาออก ต้องมาดูแลด้านอาคารสถานที่ งานสนาม และการใช้ห้องเรียน

เมื่อเข้ามาบริหารการในปี พ.ศ. 2523 คณะมีเพียง 3 อาคารเท่านั้น อาคาร 1 ในสมัยนั้น ชั้น 1 เป็นที่ตั้งของสำนักงานเลขานุการ ห้องคอมพิวเตอร์ หน่วยผลิตตำรา งานระเบียบและห้องเรียน ชั้นที่ 2 ภาควิชาภูมิศาสตร์ ใช้พื้นที่ชั้นที่ 2 และชั้นที่ 3 สำนักงานภาควิชาภูมิศาสตร์ และศูนย์พัฒนาภาคเหนือ ซึ่งเป็นหน่วยงานภายนอก ใช้พื้นที่อาคารด้านตะวันออกติดต้นมะม่วง อาคาร 2 ในสมัยนั้น เป็นที่ตั้งของภาควิชาบริหาร มีทั้งห้องเรียนห้องพักอาจารย์ ส่วนชั้นล่างสุดเคยเป็นห้องอาหารของคณะ อาคาร 3 เป็นอาคาร 4 ชั้น ชั้นล่างสุดสมัยนั้นเป็นใต้ถุนโล่ง ชั้น 2 เป็นที่ตั้งของภาควิชาสังคมวิทยา และมนุษยวิทยา ห้องพักอาจารย์ ห้องประชุมใหญ่ ชั้นที่ 3 เป็นที่ตั้งของภาควิชา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ ห้องสมุด ห้องพักอาจารย์ ชั้น 4 เป็นห้องพักอาจารย์และห้อง Common Room

จะเห็นได้ว่า มีการใช้พื้นที่ห้องต่างๆ เต็มประสิทธิภาพ ต่อมาได้มีการสร้างอาคารเรียนรวม และอาคารปฏิบัติการ รวมทั้งหมด คณะจึงมี 5 อาคารเพื่อรองรับการใช้งานด้านการเรียนการสอนและการปฏิบัติงาน การใช้พื้นที่ของอาคารต่างๆ จึงลดความแออัดลง รวมทั้งภาควิชาบริหาร ภาควิชารัฐศาสตร์ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ได้แยกตัวออกไปตั้งคณะ การใช้พื้นที่จึงลดความแออัดอีกมาก

การใช้ห้องเรียน จำได้ว่าในปี 2523 มีการใช้ห้องเรียนเต็มเวลา ทุกห้อง สื่อการเรียนการสอนในเวลานั้น ใช้กระดานดำ เป็นสื่อเป็นส่วนมาก และมีการใช้โปรเจคเตอร์ ใช้แผ่นใส เป็นสื่อบ้าง

ระบบการสื่อสารภายในคณะ (ปี2523) คณะได้ตั้งตู้โทรศัพท์ของตัวเอง เพื่อใช้สื่อสารระหว่างหน่วยงาน ส่วนในห้องพักอาจารย์มีการติดตั้งโทรศัพท์บ้าง แต่ไม่ครบทุกห้อง การทำงานต้องใช้ operator คอยเชื่อมต่อสัญญาณและเชื่อมโยงไปยังจุดที่ตั้งของโทรศัพท์ ตามหน่วยงานและห้องพักอาจารย์

ปัจจุบันคณะใช้ระบบโทรศัพท์จากส่วนกลางของมหาวิทยาลัย สามารถเชื่อมต่อไปยังคณะต่างๆ ได้อย่างสะดวกรวดเร็ว มากขึ้นการใช้ไฟฟ้า ข้อเสนอแนะการใช้พลังงานไฟฟ้าภายในคณะสังคมฯ เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายในระยะยาว หากมีการตั้งงบประมาณ เพื่อติดตั้งแผงโซลาร์เซลล์ นำมาใช้ในระบบไฟฟ้าแสงสว่าง เครื่องปรับอากาศ เครื่องใช้ไฟฟ้าอื่น

ในท้ายที่สุดนี้ กระผมขอแสดงความยินดี กับความเจริญก้าวหน้าของคณะ ในด้านต่างๆ จนเป็นที่ประจักษ์แก่มหาวิทยาลัย และประเทศชาติตลอดมา

ภาคผนวก

รางวัลการประกวดภาพถ่าย ประเภทนักศึกษาปัจจุบัน

รางวัลที่ 1 นายเสกสันต์ จันทรเพชร รหัส 61 ปัจจุบันเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 4 สาขาวิชาภูมิศาสตร์

ภาพถ่ายบริเวณหน้าอาคาร 1 คณะสังคมศาสตร์ ที่ถือเป็นอีกหนึ่งในสถานที่ที่ใช้บันทึกภาพความทรงจำของนักศึกษาที่จะสำเร็จการศึกษา รวมถึงรุ่นพี่หรือศิษย์เก่าที่กลับมาเยี่ยมชมคณะฯ และสถานที่แห่งนี้เป็นเหมือนบ้านหลังที่ 2 ของนักศึกษาหลายๆ คนที่ครั้งหนึ่งเคยมีความผูกพันกับอาจารย์และบุคลากรเมื่อตอนตนเองเป็นนักศึกษา

ประเภทบุคคลทั่วไป

รางวัลที่ 1 นางสาวจากรุวรรณ จันทมัตตุการ

ชื่อภาพ : 60 ปี คณะสังคมศาสตร์ มช.

บรรยากาศของตึกคณะสังคมศาสตร์ มช. ที่มีความเปลี่ยนแปลงภายในอาคารสู่อนาคต และยังมีประตูเก่าที่ยังไม่ได้ถูกเปลี่ยน ทำให้นึกถึงอดีตที่ผ่านมา แรงบันดาลใจ : ต้องการนำเสนอภาพแนวแพทเทิล ซึ่งมีรูปร่างของวัตถุที่ซ้ำกัน บวกกับการเติมเรื่องราวให้มีบรรยากาศของผู้คนเพื่อให้ภาพมีชีวิตชีวามากขึ้น และมีความเปรียบเทียบระหว่างสิ่งเดิมและสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป พร้อมกับมีดอกไม้เพื่อสร้างสีสันให้กับภาพนี้

รางวัลที่ 2 นายธนวัฒน์ ทองจันทร์

ชื่อภาพ : สถานที่ที่ที่อบอุ่น

บรรยากาศที่แสนอบอุ่นของช่วงเย็นบริเวณคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ถ้าใครได้มาสัมผัสก็อยากจะบันทึกภาพเก็บไว้ แรงบันดาลใจ : ต้องการถ่ายทอดบรรยากาศความร่มรื่นของคณะฯ โดยเลือกช่วงเวลาพลบค่ำ พระอาทิตย์ใกล้ตก และเห็นสีส้มของอาคาร ซึ่งเป็นโทนสีอุ่นและสีเย็น เพื่อให้ภาพมีองค์ประกอบศิลป์มากขึ้น

รางวัลที่ 3 นางสาวณิชกานต์ ไชยวงศ์

คณะสังคมศาสตร์ในมุมมองของนักศึกษาต่างคณะ นอกจากความสวยงามของตัวอาคารที่สามารถใช้งานได้จริงแล้วคณะฯ ยังมีพื้นที่ให้นักศึกษาของคณะฯ และต่างคณะ ในการเข้ามาเรียนและทำกิจกรรม คณะมีความร่วมมือกับธรรมชาติรายล้อมรอบคณะ ทำให้ผู้คนที่มาคณะสังคมศาสตร์รู้สึกผ่อนคลาย แนวคิดของภาพถ่ายมาจากการที่ได้มาเรียนคณะสังคมศาสตร์และได้เห็นมุมมองความสวยงามของอาคารและคณะสังคมศาสตร์ในมุมที่อาจจะธรรมดา แต่ล้วนซ่อนไปด้วยความทรงจำ

ประเภทศิษย์เก่า

รางวัลที่ 1 นายเอกวุฒิ บุษปวรรณะ ศิษย์เก่าภาควิชาภูมิศาสตร์ รหัส 32

ชื่อภาพ “ฟ้าสังคมศาสตร์”

...คืนเดือนเพ็ญ ลอยเหนือฟ้า สังคมศาสตร์ ...งามพิลาส ชวนมอง ให้ไหลหลง
...“ฟ้า”สดใส แม่นคำคืน อย่างทะนง ...ชาวสังคม ดำรงอยู่ ทุกคืนวัน

รางวัลที่ 2 นายณัฐพล สุกิจสุขสวัสดิ์ ศิษย์เก่าสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รหัส 46

ชื่อภาพ “สีสัน สังคม” ต้นไม้บริเวณคณะสังคมศาสตร์ มช. กำลังเบ่งบาน ออกดอกสีสันสวยงาม

รางวัลที่ 3 นางสาวศศิวิมล เศวตคชกุล ศิษย์เก่าสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รหัส 32

จากที่ได้มีโอกาสเข้ามาเรียนในคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ต่างคนต่างมาจากหลากหลายสถานที่ ในช่วงเริ่มต้นเข้ามาเรียน รุ่นพี่ๆ สร้างให้เกิดความรู้จักกันอย่างรวดเร็ว และความกลมเกลียวในหมู่น้องๆ ปี 1 ในห้องเชียร์ และที่ซุ้มของภาควิชาสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา ณ วันนี้เป็นความผูกพันมากกว่า 30 ปี จากอดีตสู่ปัจจุบัน ...ภูมิใจแม้ใครได้เรียนครั้งหนึ่ง...

รางวัลการประกวดภาพวาด

รางวัลที่ 1 นายอนุวัตร เพ็ญจำรัส

การเข้าเรียนในคณะสังคมศาสตร์เป็นความรู้สึกเหมือนเดินเข้าไปในดินแดนมหัศจรรย์ วิชาที่ได้เรียนทุกวิชาและเพื่อนที่เรียนด้วยให้ความรู้สึกได้ถึงความสุขสนุกสนานทุกๆ วัน ชอบที่จะมาเรียนไม่อยากขาดเรียนเลย

รางวัลที่ 2 นางสาวศิริรัตน์ โกศัยสุขพัฒนากุล

การศึกษาในคณะสังคมศาสตร์ทำให้เราได้บ่มเพาะทักษะ คติวิเคราะห์ สื่อสาร ทำงานร่วมกัน เข้าใจโลก เข้าใจมนุษย์ และพัฒนาไปสู่เส้นทางวิชาชีพที่หลากหลายในสังคม

รางวัลที่ 3 นางสาวณัฐชิตา สุภาจันทร์

คณะสังคมศาสตร์ เป็นคณะที่มีความสำคัญต่อสังคมอย่างมาก เพราะเป็นคณะที่มีการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้ศึกษาสามารถนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาสังคมให้มีความยั่งยืนและดีมากยิ่งขึ้น ประเทศเราจะดีขึ้นไม่ได้ถ้าขาดกลุ่มคนเหล่านี้ไป ซึ่งจากภาพจะรวมผู้คนในหลากหลายอาชีพ (ที่ศึกษาในคณะสังคมศาสตร์) มาเป็นล้อมรอบประเทศไทยเพื่อช่วยเหลือ พัฒนา ในสิ่งที่ประเทศไทยยังขาดไป โดยถ้าหากขาดพวกเขาไปก็อาจไม่มีพวกเราในวันนี้

6 ทศวรรษ สังคมนาตร์ มช.

คณะสังคมนาตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่